

< Inapoi

„Fiecare reintoarcere este tonica“. Interviu cu Sanda GOLOPENTIA

Raluca ALEXANDRESCU

Profesor la o prestigioasa universitate americana, Sanda Golopentia a ales plecarea din tara la inceputul anilor '80, perioada de „virf“ a „epocii Ceausescu“, lipsita de orizonturi si perspective: „Cind am plecat, aveam sentimentul ca momente de revenire, ca cel de fata, nu se vor mai produce“. Anii '80 au fost marcati, pe langa activitatea profesionala in lingvistica si studii culturale, de o activitate intensa la Radio Europa Libera – gura de oxigen si modalitate de conservare, pe calea undelor, a legaturii cu Romania: „felul meu de a continua sa traiesc romaneste in spatiul de adoptie“. A urmat, dupa 1990, o alta etapa: aceea a pendularii intre America si Romania, unde a publicat atit volume personale – in care a reunit, printre altele, interventiile de la Europa Libera – cit si opera tatalui sau, sociologul Anton Golopentia, disparut in inchisorile comuniste.

„Exil“ – cuvint cu anumite conotatii greu de dominat

Cum ati trait experienta stramutarii? O puteti numi exil sau a fost o plecare?

Am plecat din Romania in 1980 si m-am referit la acel moment din viata mea, intotdeauna, cu termenul mai sec si mai neutru de „plecare“. Nu de alta, dar „exil“ imi pare un cuvint cu anumite conotatii greu de dominat. Cind am plecat, aveam sentimentul ca momente de revenire, ca cel de fata, nu se vor mai produce: plecarea nu putea fi atunci decit una definitiva. Imi aduc aminte ca, la fel ca in momentele in care – foarte rar – se pleca in strainatate, dar mult mai intens, prietenii m-au insotit cu gindul ca nu ne vom revedea niciodata. Plecarea de atunci a avut asadar caracterul unei despartiri pe viata. Mai tirziu, prin 1982-1983, am simtit nevoia sa scriu despre experientele ruperii. Am publicat atunci in ziarul Lupta, editat la Paris, dar a carui editie americana era scoasa de Constantin Eretescu, mai multe articole in care incercam sa dau glas intrarii intr-un spatiu de existenta noua, schimbarii valorilor din jur si nevoii de adaptare. Am reunit studiile intr-un volum intitulat Mitul pagubei, publicat la o editura pe care o infiintasem la Providence – Hiatus. Ulterior, cind climatul interior s-a schimbat si am amplificat volumul in vederea publicarii sale in Romania, am alaturat experientei plecarii, a desfacerii, si experienta revenirii. Am numit-o, in aceasta noua forma, Cartea plecarii, si ea aparuta la editura Univers.

Inainte de momentul 1980 ati avut nenumarate ocazii de a pleca, pe care nu le-ati folosit...

Eram printre cei care reveneau paradoxal: plecam, lumea se astepta sa nu ne mai intoarcem, noi reveneam insa, mereu in speranta unei schimbari, in credinta ca se mai poate face ceva, ca intr-un fel ceea ce ne reuseste poate sa forteze recunoasterea noastra profesionala si sa creeze temeiul de libertate al actiunii noastre. Numai in momentul in care lucrul s-a

dovedit imposibil si am inteles ca optimismul nostru nu era intemeiat, ne-am hotarit sa parasim Romania. Plecare este un gest extrem de grav, ale carui consecinte nu se masoara imediat. Cind pleci, ai sentimentul cistigarii unei triste victorii locale: ai reusit sa-ti pui planul in aplicare. De fapt, rezultatul il masori in timp – mai ales in domeniul in care lucram noi, al disciplinelor umaniste –, de abia dupa ani iti dai seama cu adevarat de gravitatea pasului facut. Orice plecare are o doza de inconstienta, altfel nu s-ar indeplini. Ma intreb inca daca este bine sau rau sa pleci, dar nu am un raspuns.

Chestiunea plecarii a ramas una de mare actualitate si astazi pentru romani.

E adevarat, desi acum lucrurile imi par a se fi schimbat. Nu mai poate fi vorba de plecari definitive. Conceptul acesta este de acum abolit. Multi vor sa plece pentru a vedea cum se traieste si se munceste in alta parte, ceea ce este de inteles. „Calatoriile“ pot fi mai indelungate sau mai scurte, dar marea plecare nu mai poate fi o formula benefica pentru cineva din Romania. Ea presupune intrarea intr-o alta cultura, negarea partiala a propriei identitati, eforturi costisitoare de adaptare. Singura plecare care imi pare a caracteriza acest moment este plecarea de tip pendulare, in care te intorci, iarasi pleci... in formula Anteu.

Adaptarea, o permanenta si obositoare negociere

Cum ati perceput dumneavoastra presiunea identitatii-gazda? Ca pe o agresiune?

Nu ca pe o agresiune, dar ca pe o negociere permanenta, obositoare, in fond anormala. In mod firesc nu ne dezbatem identitatea pe ansamblul ei, nu stam de paza in permanenta la poarta identitatii noastre. O avem pur si simplu, iar dincolo de ea se afla relatia cotidiana in prefacere lenta cu toti cei de care ne leaga o activitate sau alta.

Este cumva si o necesitate de autojustificare in reconstructia identitara?

Mai putin. Autojustificarea o cunosc in meserie. Justificarea profesionala in America este un fapt atit de cotidian, incit nu as trece-o in categoria apasarilor suplimentare legate de reconstructia identitara. Presiuni exista cu prisosinta in alte domenii, cum sint felul de a vorbi, de a scrie, cartile pe care le citesti.

Interventiile dumneavoastra la Radio Europa Libera de-a lungul anilor '80 au mers cumva si in directia circumscrierii si pastrarii unui spatiu identitar, atit prin contactul cu mediul romanesc cit si prin contactul cu amintirile evocate atunci, legate de familia dumneavoastra?

Emisiunile pe care le-am facut la Europa Libera au fost, e adevarat, la inceput, legate de activitatea sociologica a parintilor mei, Stefania Cristescu si Anton Golopentia. Era o latura de care ma ocupam, pentru ca nu o putusem face in tara. Am intrat apoi intr-o alta faza, in care mi se parea ca cele cinci-sapte minute privilegiate de comunicare, pe calea undelor, cu Romania,

sint felul meu de a continua sa traiesc romaneste in spatiul de adoptie. Spre deosebire de Mitul pagubei, cartea America, America este scrisa mai senin, aproape cu bucurie.

De ce America?

Fratele meu traia acolo. In tara fusese judecat, in absenta, de un tribunal militar si condamnat pentru ca nu revenise inainte de a-si sustine teza, cum i se ceruse sa o faca. Daca ar fi fost de ales, as fi ales oricum fie America, fie Franta, tari cu care avusesem tangente in activitatea mea profesionala. America imi era apropiata din cauza tipului de lingvistica pe care il abordasem: structuralismul in varianta americana, gramatica generativa a lui Chomsky, mai tirziu pragmatica in dezvoltarile ei americane. O usoara depeizare profesionala s-a produs totusi, pentru ca am trecut de la studii de lingvistica generala la studii de lingvistica sau semiotica intr-un cadru francez.

Oamenii si institutiile lor

Studiile de lingvistica de la Bucuresti le-ati facut sub indrumarea profesorului Rosetti...

Asa este. Am lucrat cu mai multi profesori: Alexandru Rosetti, Iorgu Iordan si Ion Coteanu. Treptat, prin faptul ca am fost angajata la Centrul de cercetari fonetice, m-am indreptat catre un domeniu de activitate in care activa intens profesorul Rosetti, caruia ii pastrez o amintire calda si adinca. El a asigurat in anii aceia supravietuirea noastra intelectuala. Gratie lui s-au organizat atunci la Bucuresti conferinte internationale, simpozioane, colocvii. Am venit in contact cu o multime de specialisti – unii dintre ei imi sint prieteni si acum. Gratie lui puteam pleca in strainatate, aveam acces la carti si publicatii... A insemnat enorm pentru cei din generatia mea. E drept ca perioada aceea a coincis cu o relativa libertate in domeniul stiintific strict. Rosetti a fost un om-institutie – de felul celor pe care ne bucuram sa-i avem si acum.

Credeti ca, in comparatie cu ceea ce se petrecea pe vremea aceea, acum avem nevoie de alte institutii?

Trebuie continuate institutiile care s-au dovedit viabile sau cu deschidere spre viitor. Exista insa, din pacate, tendinta de a lasa in paragina institutii care, desi s-au dovedit eficiente, sint asimilate unui trecut pe care dorim sa-l uitam. Ma refer la institutele de cercetare ale Academiei. Greutatile financiare cu care se confrunta sint imense, dar ele ar trebui ajutate sa le surmonteze, pentru ca institute de excelenta – cum au fost si sint multe dintre ele – se construiesc in timp. In America, de pilda, cercetarea este concentrata in universitati. Faptul ca se procedeaza asa nu este neaparat un lucru bun sau rau, ci rezultatul unei evolutii locale.

S-a invocat de multe ori argumentul ca institutele de la noi sint create dupa un model sovietic...

Modelul sovietic urma la rindul sau un tipar francez. Atunci cind s-a creat si la noi Consiliul National al Cercetarii – printre

conducatori se afla si Dimitrie Gusti – nu modelul sovietic a fost preponderent. E adevarat ca in Franta acestor ani cercetarea trece prin greutati comparabile cu cele din Romania, se confrunta cu acelasi scepticism si cu atractia tot mai mare exercitata de modelul american. Or, modelul american are fara indoiala trasaturi foarte puternice si foarte bune, dar el nu poate fi implantat oriunde. Institutele ofera specialistului prilejul de a se dedica exclusiv activitatii de cercetare: in America, cercetatorii – intotdeauna si profesori – sint impovarati si de o activitate didactica extrem de intensa. Este un privilegiu pentru o cultura sa aiba oameni care se pot dedica exclusiv activitatii de cercetare si e pacat sa renuntam la el. De altfel, a trecut timpul „modelelor“. A evolua intr-o cultura globala in care se comunica din ce in ce mai mult inseamna a alege ce este bun la unul sau la altul, la tine insuti si a realiza ceea ce este mai benefic pentru dezvoltarea ta.

Plecind in America, v-ati confruntat, nu in ultimul rind, cu un sistem universitar care functioneaza cu totul diferit fata de cel european. Care sint elementele ce contureaza diferentele?

Eu cunosc invatamintul american din interiorul unei universitati private. Universitatea Brown e o veche universitate – face parte din asa-numita Ivy League – care da deplina libertate de optiune studentilor in alegerea cursurilor, punind in sarcina profesorilor dezbaterea acestor optiuni. Universitatile americane pastreaza inca elemente ale modelului englez, unde profesorul este pedagog si mentor, are relatii strinse cu studentii, ii sfatuieste chiar in probleme depasind domeniile strict profesionale. Studentul american intra in universitate relativ neorientat, spre deosebire de cel din Europa. Universitatile americane il angreneaza pe profesor intr-o suma de domenii neinrudite cu cercetarea sau activitatea didactica, pentru a asigura bunul mers al vietii studentilor de care raspund. Meseria de profesor ramine, cu toate acestea, una privilegiata, ca si in Europa. Timp de cercetare exista in vacante, desi nici atunci treburile administrative nu dispar: recrutarea studentilor doctoranzi, angajari etc.

Preocuparile dumneavoastra stiintifice au mers de la bun inceput si in directia studiilor culturale. De la ce ati pornit in cercetarile pe care le-ati facut?

Inca din Romania am facut multa cercetare de teren. Pe de o parte pentru ca auzisem despre realizarile Scolii Sociologice de la Bucuresti, mama culesese folclor, total meu incepuse tot asa. La rindul meu, am mers inca din studentie pe teren, gratie echipelor studentesti organizate de Mihai Pop. Am continuat apoi sa fac cercetari de teren timp de 10 ani in Maramures, adunind un material considerabil. Terenul constituia de altfel si o forma de aparare. Plecam din Bucuresti ca sa scap de momentele de viata amorf apasatoare, de sedinte si condicii de prezenta.

Dupa ce am ajuns in America, am continuat sa ma interesez de cercetarea de teren. Pe de o parte, integrarea in noul mediu presupunea o cunoastere a culturii americane, pe care am incercat sa o convertesc in activitate profesionala. Pe de alta parte, m-am hotarit sa suplinesc terenul din Maramures prin studiul culturii franco-americane din Noua Anglie.

Franco-americanii au emigrat de doua ori: intii din Franta in Canada, apoi din Canada in Statele Unite, in perioada revolutiei industriale in Noua Anglie (1850-1860). Franco-canadienilor li se datoreaza marea prosperitate a zonei in care traiesc: prin ei a inflorit industria bumbacului, industria textila. In momentul de fata, ei sint comunitatea invizibila cel mai bine reprezentata in

Noua Anglie. Am studiat felul in care supravietuieste cultura franceza in familiile lor, considerate o anomalie tocmai din cauza indurarii cu care si-au pastrat valorile si identitatea. Aveam surpriza sa aud in dialogurile pe care le-am purtat lucruri asemanatoare cu cele pe care le auzeam in Romania cind mergeam prin sate. Tot in zona in care fac eu teren, adica in preajma orasului Providence, exista de altfel si o comunitate restrinsa de macedo-romani pe care imi propun sa o studiez intr-unul din anii viitori.

Ultima carte a lui Anton Golopentia

Pe linga proiectul pe care l-ati pomenit, mai aveti si altele, editoriale, aici in Romania. Unul dintre ele consta in editarea unui volum care cuprinde file din dosarul de inchisoare al lui Anton Golopentia.

Viata mea este acum divizata, pendulind intre America si Romania. Dupa ce am publicat aici Cartea plecarii si America, America am publicat, recent, un volum care se numeste Vamile grave, in care ma ocupam de ideea de bilant. Am trait cu totii o multime de bilanturi: ce s-a facut, ce nu s-a facut, ce iese, ce nu a iesit sau ce va iesi...

Ma ocup in prezent de editarea operelor complete ale lui Anton Golopentia, sociolog de calibru din Scoala lui D. Gusti si ulterior demograf la Institutul central de statistica, pe care l-a si condus un an de zile. Opera lui a ramas imprastiata prin volume tiparite inainte de razboi sau in articole de revista care n-au fost alaturate niciodata in volum. Am publicat anul trecut volumul doi al Operelor complete, subintitulat Statistica, demografie si geopolitica, la editura Enciclopedica. In ultimii trei ani am lucrat la o alta carte a lui Anton Golopentia – pe care am numit-o Ultima carte. Volumul contine declaratiile in ancheta ale lui Anton Golopentia, incheiate o data cu moartea sa.

Ati avut asadar acces la dosarul lui?

Da, volumul este alcatuit pe baza consultarii Arhivelor SRI. Mi s-a permis accesul la material, dar mi-am dat seama, studiindu-l, ca nu este suficient sa ma opresc la declaratiile lui Anton Golopentia, ci trebuie sa le vad si pe cele ale altor „retinuti” in procesul Patrascanu: unele din intrebarile care i se puneau erau determinate de declaratiile altora, propriile lui declaratii serveau uneori la elaborarea de intrebari. Salariatii Institutului de statistica alcatuiau un grup masiv in lotul Patrascanu, care avusese printre ei citiva prieteni devotati. Printr-o contagiune nefireasca, toti cei care au avut legaturi profesionale cu acestia au fost „retinuti pentru informatii”. Este extrem de interesant – de altfel cred ca traim astazi un fel de descoperire a Americii pe planul vietii romanesti – sa atingi astfel vremuri despre care am stiut ca prin vis. Putem sa vedem concret ce haos a produs sovietizarea in Romania, cum au disparut institutii intregi, cum au murit nestiuti atitia oameni. Volumul alatura polifonic vocea lui Anton Golopentia vocilor altor arestati.

Declaratiile lui Anton Golopentia povestesc o multime de lucruri: intilnirile la Paris cu Ionesco, Eliade sau Cioran, eforturile de a plasa in diferite centre universitare din strainatate cartile tiparite la Editura Fundatiilor Regale, editura Institutului de statistica, la Editura Institutului Social. Sint multe relatari despre Scoala de sociologie, de statistica.

În miezul acestor declarații se afla un text, intitulat Sugestii pentru programul de guvernare al regimului viitor, pe care Anton Golopentia îl concepușe în septembrie 1949. Textul era scris din perspectiva anului 2000, când Anton Golopentia prevedea instaurarea unei „paci americane” și încerca să vadă care ar fi locul României în cadrul ei: cum s-ar putea face asanarea morală a țării, cum ar fi de pedepsit conducătorii vinovați, cum ar putea fi stabilită continuitatea cu anumite aspecte ale regimului trecut (ca accesul largit la cuvântul scris, la cultură și la decizia politică). Pe de altă parte, Anton Golopentia arată că, spre deosebire de denazificare, care a trenat, debolșevizarea ar fi trebuit să se producă foarte rapid. În momentul când aceste opt pagini, pe care el le-a declarat din proprie inițiativă, au fost cunoscute de anchetatori, Anton Golopentia a fost declarat dușman al poporului și lichidat în consecință.

Sper că Ultima carte a lui Anton Golopentia va putea să apară în cursul acestui an, tot la Editura Enciclopedică. Voi continua cu editarea, în cadrul Operelor complete, a volumului întâi de Sociologie, cu o introducere semnată de profesorul Ștefan Costea, și cu publicarea câtorva cărți personale, inclusiv materialul cules cu ani în urmă în Maramureș.

Vorbeați despre divizarea pe care o cunoaște viața dumneavoastră, în această pendulare continuă între America și România. Care a fost sentimentul prim la revenirea într-o țară pe care nu credeți că o veți mai vedea?

Plecarea mea a fost amorfă, cu o doză de resemnare. Fiecare reîntoarcere este tonică, pentru că raportez România pe care o găsesc la România pe care am parasit-o. Plec de la ce vad și aud pe stradă, de la ce cărți vad prin librării. Îmi dau seama, firește, și de tot ce este greu în țară, de risipa de timp și de energie pe care o traversăm încă. Cred că oricât de anevoioasă, de dură și de îndelungată este schimbarea pe care o traversăm, trebuie să o ducem până la capăt.

< Înapoi

ORIGINI 9-10 (51-52)
(September-October 2001)

SANDA GOLOPENTIA
IDENTITATEA CULTURALA ROMANEASCA SI
DATORIA DE A GANDI GLOBALIZAREA

Termenul de globalizare se cere atent cumpanit atunci cand reflectam la identitatea culturala, fie ea romaneasca, franceza, europeana sau americana.

Intai de toate, *glob* si *global* nu trimit, in cadrul lui, asa cum s-ar parea la prima vedere, la ansamblul tuturor entitatilor statale (nationale, etnice), fara nuanteri si diferente consistente de amploare. Pentru unii, globalizarea (financiara, economica sau culturala) presupune globul ca spatiu deschis *actiunii* unui numar restrans de puteri (financiare, economice, culturale) asupra „restului”. Un *glob divizat* deci intre clubul celor puternici si multimea celor supli. Pentru altii, cuvantul globalizare se refera indirect la *glob in intregimea lui*, ca spatiu al *interactiunii spontane* sau *concertate* „fara rest” intre economii sau culturi. Cei care vad in globalizare jublatia sau fatalitatea unei expansiuni (expansiunea americana, in zilele noastre) vor avea de multe ori prudenta de a lasa deschisa portita interpretarii in termeni de reciprocitate nedirijata. Sau vor ajunge chiar „sa uite” de acest aspect mai dur, mai autoritar sau mai jenant si de suprematii instalate care nu sunt, oricum, prea usor disputabile, utilizand termenul fara acea umbra de ezitare interioara care insoteste vorbirea tensionata intre doua intelesuri. Cei care aspira, prin globalizare, la un internationalism egalitar, sau il nadajduiesc macar intr-o perspectiva mai lunga, vor incerca sa nu priveasca frontal termenul, sa-i eludeze asperitatile, in credinta – superstitioasa – ca ele se vor rezorbi sau indulci de la sine.

In cazul interpretarii ca actiune a catorva chemati asupra masei indistincte a celorlalti, globalizarea va fi perceputa diferit de cei care tin obiectiv de (sau se identifica subiectiv cu) o economie/cultura expansiva, inaintand spectaculos pe tot globul (economia si cultura de masa americane, de exemplu) si de cei care tin obiectiv de (sau se identifica subiectiv cu) o economie/cultura adusa intr-o situatie de prefaceri pe care nu le-a initiat. Cei a caror economie/cultura „ii globalizeaza” pe altii vor traversa un moment securizant care le va da posibilitatea sa actioneze in

continuaie (dar cu un sentiment de importanta sporita, de confirmare binevenita) in cadrul economic/cultural cu care sunt deprinsi. Cei a caror economie/cultura „e globalizata” de altii vor traversa – cu acceptare, resemnare dureroasa sau respingere – un moment prelungit de insecuritate care le va intrerupe sau anula continuitatea de agenti economici ori culturali in cadrul cu care s-au deprins, impunandu-le, fie sa-si redefinieasca scopurile, competentele si orizontul, fie sa contracareze procesul in care se descopera angrenati fara voia lor, in orice caz silindu-i sa se opreasca si sa incerce sa-l inteleaga cat de grabnic e cu putinta. Devine evident astfel ca a transplanta direct, intr-o cultura cum e cea romaneasca, definitia americana a globalizarii nu are sens, tot asa cum nu ar putea fi receptata fara modularile de rigoare in S.U.A. viziunea romaneasca asupra globalizarii. E clar de asemenea ca viziunea americana asupra globalizarii (sau cea romaneasca) nu depind exclusiv de apartenenta (cetatenia) americana respectiv romana. Un cetatean american poate impartasi intr-o anumita masura viziunea romaneasca asupra globalizarii, refuzand sa se identifice cu agentii globalizatori. Un cetatean roman poate subscrie – in parte – la viziunea americana a globalizarii, lasand in suspensie opozitia deranjanta activ (globalizator)/pasiv (globalizat) si nadajduind ca, prin „metisaj” si cu ajutorul timpului, diferentele acestea se vor sterge. Povestea cu cuceritorii romani si cu frumoasele dace (sau „les belles Gauloises”), din care au iesit necuceritorii necuceriti din manualele de istorie de ieri, discursul social-biologic permitand „corectarea”, mai bine zis „reconvertirea” unui raport ierarhic jenant intr-unul, pana nu de mult, acceptabil.

In al doilea rand, si strans legat de cele spuse mai sus, sufixul *-are* trimite fie la numele unei *(inter)actiuni* – oricat de vag ar fi ea definita in ce priveste amploarea, perspectiva activa sau pasiva, de agent sau de obiect in prezentarea ei –, fie la numele unui *proces*. In cazul interpretarii in termeni de *(inter)actiuni*, indivizii sau institutiile apartinand unor culturi diferite *(inter)* actioneaza spre a propaga/ spre a lasa sa se propage interventii financiare, economice, culturale etc. sau, cel putin, se abtin de la a le contracara. In cazul interpretarii in termeni de *proces*, interventiile economice, culturale etc. nu sunt percepute ca atare de cei care le-ar putea altfel evalua, compara, selecta preferential sau respinge. Ele „se produc”, „sunt in aer”, sunt aerul insusi pe care-l respiram sau care ne

sufoca.

In al treilea rand, fie ca este vorba de actiuni, interactiuni sau procese economice, culturale etc., acestea se caracterizeaza printr-o anvergura plurala si ubicua care le face de neobservat cu ochiul liber. Nespecialistul neprevenit nu le va percepe iar cei specializati vor avea nevoie de atente coroborari, prelungite in timp si spatiu, inainte de a se afirma in oarecare cunostinta de cauza cu privire la ele. Cum modul de a argumenta al specialistilor nu este neaparat cel optim in raport cu un public larg, acesta din urma va trebui sa astepte transpunerea in discurs general a constatarilor facute de economisti sau de cercetatori ai dinamicii culturilor lumii pentru a-si confrunta observatiile cotidiene inevitabile cu caracterizari mai limpede inscrise intr-o continuitate locala a reflectiei.

Odata clarificata acceptia – partiala si, orice am face, tendentioasa – in care alegem sa gandim termenul de globalizare, mi se pare util sa vedem, intr-un fel de relativitate pragmatica greu de eludat, cum tind sa intrebuinteze termenul de globalizare alte tari/ entitati cu ale caror economii sau culturi putem prevedea ca vom avea de-a face. Ma refer, de exemplu, la Franta, Uniunea Europeana si Statele Unite, daca tind sa descifrez globalizarea in termeni de actiune economica sau culturala a catorva mari puteri asupra restului lumii. M-as putea referi la Ungaria, Bulgaria, statele vecine noua aparute in spatiul ex-iugoslav, daca optez pentru interpretarea in termeni de interactiune spontana. Oricare ar fi grupul de tari a caror reflectie asupra globalizarii ma intereseaza, va trebui sa incerc sa raspund la intrebari de tipul: care sunt asemanarile si deosebirile dintre modul de a se vorbi despre globalizare in Franta, S.U.A., Uniunea Europeana, Ungaria, Bulgaria etc.? Care este raportul dintre *europenizare*, contactele economice/culturale „organice” dintre vecini (atunci cand ele nu sunt ingradite sau deviate ideologic ori politic) si globalizare? Este europenizarea doar o etapa in procesul de globalizare? Este *exceptia culturala franceza* compatibila sau compatibilizabila cu europenizarea? E clar ca un raspuns afirmativ la ultima intrebare aduce in tensiune daca nu chiar in opozitie globalizarea (vazuta in termeni de *pax americana* nivelatoare, de „tavalug” cum spun francezii) cu europenizarea. Dar nu e mai putin adevarat ca o definitie politic atenuata a globalizarii – ca proces spontan, ca darwinism economic/cultural ineluctabil precum cel biologic – ar putea intalni o definire paralela

a europenizarii (privita ca filtru prealabil care separa inexorabil economiile/ culturile „prospere”, „viabile” de cele aflate pe picior gresit acum sau de-a pururi intr-o Europa decretata.

Dupa delimitarea viziunilor obiective si subiective asupra globalizarii care au curs in Romania, apar, fireste, noi intrebari. Ce poate asimila si ce trebuie sa piarda cultura romaneasca in cadrul unei globalizari „autoritare” in care ar ramane intr-o pozitie pasiva? Ce poate oferi si ce poate prelua cultura romaneasca in cadrul unei globalizari reciproce in care ar fi deopotriva subiect si obiect, alaturi de culturile cu care vine (sau alege sa vina) in contact?

Pentru a raspunde la asemenea intrebari, ar trebui insa sa cadem de acord asupra trasaturilor si infaptuirilor care dau specificitatea identitatii culturale romanesti: dispozitii bune sau mai putin bune, de dezvoltat respectiv de estompat; realizari ale imaginatiei artistice sau inventivitatii stiintifice, filozofice, politice care au intrat (nu au intrat inca) in circuitul international; realizari relationale prin care s-au putut contura sau depasi dificultati economice, politice sau culturale (unitatea lingvistica, devalmasia, creatia si ritualitatea traditionala, traditia ospitalitatii etc.). In toate aceste privinte, aducerea la zi a unor cercetari anterioare (de la Constantin Radulescu-Motru la Lucian Blaga, Scoala sociologica de la Bucuresti, George Calinescu etc.) se impun, sunt chiar presante.

ALEXANDRU NEMOIANU VITALITATEA CIOCOISMULUI

Ciocoismul a fost si ramane una dintre plagile ce au vizitat periodic Neamul Romanesc. Ciocoismul inseamna rautate, prostie, nesimtire, suficienta, obraznicie si abdicare de la conditia umana. Trist este faptul ca fenomenul este prezent in dimensiuni endemice in viata sociala a Romaniei de azi si inca mai trist, ca este manifest in proportie ametitoare in presa romaneasca.

Dupa Decembrie 1989, in presa romaneasca a existat un moment de jublatie si extaz. Oamenii au crezut sincer ca pot scrie liber si ca cele scrise pot face o diferenta in binele de maine al tarii lor. Adevarul este ca aceasta libertate de exprimare a avut urmasi benefice. In Romania s-au scris si se scriu lucruri de buna calitate si valoarea lor va straluci intr-un viitor nu foarte indepartat. Caci timpul, intre multe altele, are marea calitate de a separa valoarea de non-valoare,

samanta rodnică de pleavă și neghină. Dar în același timp ramele cu condei, elita de mahala care își vânduse tot ce se putea vinde regimului bolșevic, au rămas în jur. După o foarte scurtă vreme de derută această plagă (fără nici o îndoială cea mai daunătoare structură comunistă ce s-a perpetuat) a început să fie din nou activă și să facă din nou ceea ce făcuse mereu: să otrăvească conștiințe și să propage răul pentru rău.

Mai întâi acești atleți ai raului au trebuit să afle un nou stăpân și l-au aflat în „Fundatia pentru o societate deschisă” (deschisă oricui mai puțin intereselor perene românești). Apoi au făcut anume schimbări cosmetice: dacă în socialism li se cereau trei lucruri, să laude puterea lumescă, să insulte neamul românesc și să îngăime blasfemii asupra Bisericii Ortodoxe Române apoi aceleași trei lucruri li se cer și de către „Fundatie”. Esența este aceeași, schimbat este doar numele celor aflați azi în fruntea bucatelor!

Acești nevertebrați gaunosi folosesc formule care le-au fost comandate, practica fără ezitare dublul standard, mint fără îndoială, spun una și fac alta, reeduca în folosul noilor stăpâni. Ar fi peste măsură de lung și mă îndoiesc că ar fi de folos să dau exemple. Ar fi destul ca un cititor, cât de cât curios, să ia la rand câteva dintre principalele publicații românești și să vadă că o singură „linie” este promovată și iarăși destul ar fi acelui cititor să caute răspunsul la întrebarea simplă pe care stramosii noștri veniți cu legiunile Romei au sintetizat-o, „cui bono”, cui anume îi folosește? Această elita de mahala practică un liberalism artificios sau, încă mai exact, au furat expresiile liberalismului și „dreptei” dar nu și caracterul lor. „Linia” unei „anume” partii a presei românești (din țară sau din exil) identifică interesele unei plutocrații amonale, o dreaptă castrată, lipsită de orice originalitate și orice urmă de caracter și faptul că este purtată prin slugoi care repetă mereu și mereu ceea ce ei cred că jupanii clipei istorice ar voi să aude. Filosofia ciocoismului gazetaresc românesc este cea a nevestei lui Pristanda, „Ghita, Ghita pupa-l în bot, și papa-i tot”. (Întâmplarea, care din fericire nu este de tot oarbă, face ca pupatul acestor rame dubioase să nu fie spre „bot” ci spre orificiul dimpotrivă iar „pupatul” este saracacios și trezit, pe măsură pretuirii ce o merita asemenea slugoi.)

Ciocoismul gazetaresc practicat de o „anume” parte a presei românești este malefic în mai multe chipuri. În sine spectacolul degradării, decaderii din condiția umană este dureros și umilitor. Dar acest

ciocoism gazetaresc are implicatii cu mult mai grave.

Ciocoismul gazetaresc romanesc a devenit agresiv. O agresivitate de satra si gloata care se reduce la insulta si interpelatie fara har de genul „te crezi mai bun?” (Ca singur exemplu as oferi corul de schelalaieli care au insotit absolut benigna remarca dupa care Romania ar trebui sa caute asocierea la organisme internationale (personal nu cred ca aceasta asociere ar fi spre binele Romaniei!) „cu demnitate”. Simpla pomenire a acestei minimale virtuti omenesti, „demonstrata”, a facut pe ciocoi sa turbeze. Si pe buna dreptate, caci din sau de la ea au abdicat ei!

Marginalizarea sau excluderea din viata publicistica a celor care nu cred in virtutile capitalismului salbatic (sau a institutiilor care il slujesc si care, in paginile unei „anumite” parti a presei romanesti, au ajuns a fi deificate) nu va face decat sa radicalizeze pe cei care vor cauta o anume masura de dreptate sociala in viitor. La fel de daunatoare se va dovedi si practicarea din slugarnicie (marca de baza a ciocoismului) a unui rusofobism anacronic in conditiile in care (toti ar trebui sa fim de acord macar in asta) geografia nu poate fi schimbata.

Iresponsabilitatea unei „anume” parti a presei romanesti va face mult rau dar acest rau va fi trecator. Slugarnicia jurnalistica reprezinta un fenomen parazitar si deci sortit disparitiei si trecerii in lada cu gunoi a istoriei. In acelasi timp fenomenul respectiv dovedeste vitalitatea ciocoismului si avertizeaza asupra pericolozitatii si esentei lui dezgustatoare.

**ORIGINI 37-48
(July-August)**

**SANDA GOLOPENTIA
INTELECTUALUL SI POLITICA**

Problema raportului – real sau dorit – dintre intelectuali si politica in zilele noastre ne pare a fi prilej mai degraba pentru intrebari decat pentru afirmatii. Le vom formula, in cele ce urmeaza, pe cateva dintre cele la care ar fi sa cautam, impreuna, raspuns.

Prima intrebare este, fireste, cum definim intelectualul (sau intelectuala)? E clar ca definitia larga – cei care creeaza sau pun in circulatie idei – nu ne poate ajuta in momentul de intensificare galopanta a industriei culturale (si a diviziunii muncii culturale) pe care il traим. Astazi, produc sau pun in circulatie idei, pretutindeni in lume, un numar incalculabil de agenti culturali despre care nu vom fi nicicand tentati sa spunem ca sunt intelectuali. In viziunea, la care subscriu, a lui Albert Camus, a fi intelectual pare de altfel a corespunde mai degraba unei vocatii decat unei profesii, functii sau investituri culturale. Intelectual ar fi, dupa Camus, cel care se impotriveste viu si ferm aservitorului “air du temps”, care este, in mod voit si constant, neasimilat si neasimilabil. Iar pentru Edward Said, rolul de intelectual, pe care nu il pot juca autentic decat putini, presupune o tripla asceza de neeludat. Intelectuali vor fi acei producatori de cultura care mentin, neispititi de succes, o pozitie de outsiders (atat in raport cu cultura in care actioneaza cat si in raport cu modele si modelele de gandire ale culturilor dominante pe plan mondial), care isi pun in joc, prin actiunea specifica de intelectuali, reputatia si “puterea” profesionala, intervenind spre mai buna solutionare a unor probleme in raport cu care nu sunt, in sensul tehnic al cuvantului, specializati sau indreptatiti sa intervina (caci intelectualul nu e un expert si isi risca, pe durata asumarii rolului prin care il definim, pozitia si productia culturala, cu avantajele care deriva din ele); care, in sfarsit, va rosti cu fiecare prilej adevarul in directia Puterii (fie ca e vorba de stat sau guvern, de institutii consacrate, de culturi sau modele dominante, de modele sau de traditii locale de gandire si existenta). A defini asadar intelectualii prin retelele in care se dispun si prin tipul lor de sociabilitate – cum o face, de pilda, Régis Debray, cand spune ca, in Franta, “puterea intelectuala” (ghilimelele si atitudinea pe care o

exprima imi apartin) e detinuta cu precadere de universitari intre 1880–1930, de editori si cercurile lor intre 1920–1960 si de mass-media de la 1968 incoace – nu ne convinge, dupa cum nu subscriem nici la ideea, curenta, ca intelectualul se inscrie in clasa pragmatica mai larga a “liderilor de opinie”, in cea, biologic-culturala a generatiei, sau in oricare alt club ori microcosm social. O exceptie la aceasta rezerva, care se cere evident meditata, o reprezinta, poate, opozitia intre mediul urban si cel rural, relevanta unei certe, chiar daca inca insuficient explorate relatii intre concentrarea umana in comunitati complexe si aparitia cu precadere a unor insi care sa adopte rolul de intelectual sau de intelectuala. Raspunsul nostru de moment la prima intrebare este deci: intelegem prin intelectual nu un tip de agent sau de statut cultural, ci un *rol* asumat, cu constiinta riscului si amatorismului, de profesionisti sobri si tenaci ai unui sector precis al culturii.

Fiind vorba de un rol, acesta va fi, prin forta lucrurilor, adoptat *intermitent*. Nu ne pot convinge indivizii in a caror biografie rolul covarseste existenta, dovada declinul trist previzibil al faimei unui Sartre, care a semnat, direct sau prin procura, angajat sau mai putin, cel mai mare numar de petitii si manifeste in Franta secolului XX.

Fiind vorba de un rol si nu de un statut sau de o functie permanenta, intelectualul nu poate fi tratat ca profet (erou sau *jolly joker*) fara a intra intr-un hatis de falsificari si fetisizari care se soldeaza, la inceput, cu o dependenta dezarmata, iar ulterior cu dezamagirea (vezi traiectoria aceluiasi Sartre, de la participarea la oracolul dual “Sartréaron” – vocea, mai discreta, a lui Raymond Aron a rezistat incomparabil mai bine in timp – la derizoriul “Sartron” in care s-a preschimbat dupa 1968).

Fiind vorba de un rol, in sfarsit, interpretarea lui colectiva (de catre scoli sau grupari literare, culturale, stiintifice etc.) este, cel putin, problematica. S-au facut, si ar fi bine sa se faca si pentru cultura romana, interesante analize (cum ar fi cele ale lui Jean-François Sirinelli) ale ansamblului de petitii, manifeste sau liste de sprijin datorate intelectualilor francezi in secolul XX care le-a vazut aparitia si declinul. Dar nu e mai putin adevarat ca, pentru majoritatea semnatarilor, adeziunea la textul matca este partiala, ca se semneaza si din oboseala, ca factori afectivi si calcule “strategice” coloreaza la randu-le, uman, prea uman, decizia de a se inscrie intr-un “cor” intelectual.

O a doua mare intrebare care se pune este: exista culturi sau momente in care e preluat cu precadere rolul de intelectual? Pe drept sau pe nedrept, continuam sa credem ca intelectualii au devenit vizibili abia in Franta secolului XX, la sfarsitul caruia li s-ar fi si incheiat, dupa unii, prestatia, si ca cei care-i prefigurasera (Voltaire sau Madame de Staël bunaoara) veneau mai mult sau mai putin din acelasi spatiu occidental european. E adevarat ca, in cultura americana, "grupurile" de intelectuali (*rolurile colective* in viziunea noastra) par a fi mai rare. Daca ne limitam insa la vocile care au intervenit major, nume ca Ralph Waldo Emerson, Henry David Thoreau, Susan Sontag, Noam Chomsky sau Edward Said stau cu cinste alaturi de cele ale lui Emile Zola, Simone Weil, Albert Camus, Jean-Paul Sartre, Raymond Aron, Marguerite Duras sau Luce Irigaray. Si mai sunt atatea culturi, din America Latina, Asia, Africa sau Australia, pe care le cunoastem insuficient si in care, de buna seama, rolul de intelectual a fost, prin forta lucrurilor, asumat. Daca nu din alte ratiuni, cel putin pentru ca in aceste spatii viata curge tot greu, cu cautari si tranzitii tot atat de aprige, iar nevoia din care se naste interventia punctuala a intelectualului este tot imperioasa.

Ne putem de altfel intreba si daca, in sistemele complexe, care au incetat sa-si oculteze pluralismul si il negociaza, acceptand deschis confuzia si conflictele aferente, rolul de intelectual nu a devenit inca mai riscant si mai destabilizator pentru existentele celor care il asuma decat era in societatile fortat unitare si aliniate la sisteme de valori imuabile ale trecutului inca apropiat.

A treia, inevitabila, intrebare priveste sensul pe care il dam termenului *politica* in titlul de la care am pornit. In opozitie cu cel, relativ sever delimitat, pe care l-am dat cuvantului *intelectual*, optam in cele ce urmeaza pentru o interpretare larga a cuvantului politica, prin care vom intelege deopotriva viata de zi cu zi a cetatii si, mai modern, problemele mari ale statului sau guvernarii. Prin aceasta optiune definim implicit rolul pe care si-l asuma intelectualul ca *intotdeauna politic*. Intelectualul este, cu alte cuvinte, un profesionist al culturii pe care nevoile clipei il imping, din cand in cand, sa migreze temporar spre taramul actiunii politice. De modul in care intelectuala sau intelectualul vor sti sa-si delimiteze interventia in raport cu actiunea politicianilor si s-o impuna, nu numai altor intelectuali, ci si, si mai cu seama, altor grupuri umane, depinde reusita rolului adoptat. In mod ideal

intotdeauna liber asumat si liber parasit, rolul acesta nu poate fi jucat decat in raport cu o problema care interpeleaza profund existenta celui care se simte “chemat” sa puna umarul spre a ajuta la rezolvarea ei. “Intelectualul de serviciu”, care propune solutii cu privire la tot ce infruntam, isi dilueaza rolul prin limbutie lacoma. Suntem, fiecare, sortiti unui anume numar si fel de fapte pe care, tineri, le presimtim, iar odata maturi, ajungem sa le chiar cunoastem. Cei care, in loc sa intervina in numele unicitatii lor existentiale contopite cu luciditatea pe care le-o da profesia, incearca sa functioneze ca traductori (sau vulgarizatori) ai solutiilor altora (ale guvernului, ale altor culturi, ale marilor puteri economice sau financiare) in directia unor mase usor de convins pe moment dar niciodata astfel pe termen lung, sunt orice – pedagogi nationali sau transnationali, condeieri fotogenici, personalitati autoproclamate – dar nu intelectuali. Pentru a juca pe un rastimp rolul de intelectual, se cer coaceri indelungi ale increderii autentice, prin munca in care ai dobandit siguranta si rost. Numai astfel, exportand spre o problema care te depaseste, cum ii depaseste pe toti ceilalti, siguranta obtinuta firesc de-a lungul unei vieti continuu atente, poti avea sansa de a ajuta – cu o iota – la mai buna vietuire impreuna a concetatenilor sau semenilor.

Se mai pune apoi si o alta intrebare. Poti asuma realist rolul de intelectual in raport cu o comunitate de care te-ai rupt partial prin emigrare sau exil, careia nu-i mai simti, prin atingere zilnica, pulsul esecurilor si al reusitelor? Paradoxal, raspunsul afirmativ ma tenteaza. Din afara tarii de origine, unele lucruri se vad mai clar: raportul dintre trecut, prezent si viitor, pe care nu-l mai mascheaza cele o mie si una de iluzii sau amaraciuni ale clipei; felul in care tara sau cultura respectiva e privita in alte tari sau culturi si, mai cu seama, in tara in care traiesti. Marea dificultate consta insa in aceea ca, departe de comunitatea pe care doreste s-o serveasca intr-o clipa inspirata a vietii sale, intelectualul extras din contextul sau firesc isi va gasi mai greu “adresatii”, va inainta spre ei mai putin convingator decat daca le-ar fi impartasit zi de zi traiul si temerile. Pe de alta parte, cum – in mintea mea cel putin – rolul de intelectual e croit mai degraba pentru interpretarea individuala decat pentru cea colectiva, pentru outsideri decat pentru insideri, s-ar putea ca traitul “departe si deoparte”, cum spunea Hortensia Papadat-Bengescu, sa-si aiba si partea lui buna. Ca el sa decanteze interventia, eliberand-o de tot ce, in ea, e inca dorinta

naiva de a actiona si nu de a servi, de lestul aspiratiilor noastre mereu prea voluntare si lasand-o sa inainteze spre acceptare sau respingere numai in virtutea ecoului pe care il trezeste, in ciuda distantei si a invizibilitatii in cotidian a autorului ei, intelectual efemer, care reintra parca mai limpede in umbra dupa aceea.

ION CARAMITRU,
Ministrul Culturii
(Cuvant de deschidere la Colocviul traducatorilor
din literatura romana in alte limbi)
Biblioteca Nationala de Poezie, Ipotesti, 14 iunie,
2000

ANUL EMINESCU

Ar trebui sa incep prin a va spune ca visam la momentul cand o sa fiti aici, inca din februarie anul trecut. A fost un efort urias sa putem ajunge la sfarsitul unor lucrari care inseamna, pe de o parte, o intelegere ce trebuia castigata in jurul tau, pe urma o finantare care trebuia deschisa, pe urma oameni care sa faca lucrurile pe care le visezi si, evident, sa fii convins ca acestea au o anumita calitate si moralitate fata de care toata lumea sa aiba aceeasi reverenta. Acest lucru era evident, in momentul in care, cu sprijinul uniunilor de creatori si a societatii civile, cultural artistice, ca sa spunem asa, am fost propus ministru al culturii. Nu a fost o decizie politica. In acel moment nu eram decat un membru de partid inscris intr-o opozitie anticomunista ferventa si in interiorul activitatii uniunilor de creatori, Poate cei care au plecat mai demult din Romania, nu stiu ca s-au mai infiintat si alte organizatii printre care cea a oamenilor de teatru, UNITER, in februarie 1990, pe care am condus-o si o conduc si acum ca presedinte. Am creat, in 1995, Alianta Nationala a Uniunilor de Creatori, care a fost un organism extrem de necesar vis-a-vis de inceputurile unei cenzuri de o maniera cu totul noua pentru intelegerea noastra.

Ce inseamna acea cenzura, ca sa ma intelegeti mai clar. Nefiind vorba de o cenzura imediat politica, s-au creat premisele unei cenzuri economice, prin supracentralizarea tuturor institutiilor din tara cu caracter artistic cultural la Ministerul Culturii. Automat, institutii, care nu au fost niciodata in subordinea Ministerului Culturii au trecut si au fost controlate de un minister foarte politizat, intr-un moment in care coalitia de guvernament cuprindea partidul, pentru

mine, neocomunist, PDSR, dar si Partidul Romania Mare, care , mai mult sau mai putin, conducea Ministerul Culturii.

Aceasta supracentralizare a creat o sincopa foarte grava in, as pune, libertatea de expresie in domeniul culturii. Atata vreme cat toate institutiile erau controlate dintr-un singur loc, nici macar autoritatile judetene nu mai aveau ceva de spus, ca sa nu mai vorbesc de cele municipale sau orasenesti, care la randul lor deveneau dependente de o vointa politica ce se exprima, plastic vorbind, intr-o coada nesfarsita de aproape 300 de institutii care trebuiau sa stea la rand pentru a-si primi bugetul si evident sa respecte o noua politica de cadre pentru managementul acestor institutii. Ne-am ridicat atunci, impreuna cu presedintii uniunilor de creatori precum: Uniunea Scriitorilor, Uniunea Artistilor Plastici, Uniunea Arhitectilor, Uniunea Compozitorilor si am creat Alianta Nationala a Uniunilor de Creatori. Am creat astfel un pol de rezistenta la aceasta ingerinta, sprijinind unele actiuni de judecata in contencios pe care unele consilii judetene le-au deschis impotriva deciziilor guvernamentale de atunci si am reusit sa ponderam, sa intarziem decizii grave, care puteau fi luate pana in 1996, cand, ca rezultat al alegerilor, la putere a venit o alta coalitie.

Prima miscare pe care am simtit nevoia sa o facem, si asta in permanenta in colaborare si in directa conseillere cu societatea civila exprimata de aceste asociatii profesionale a fost descentralizarea deciziilor manageriale si bugetare. 186 de institutii care fusesera aduse cu forta in administratia Ministerului Culturii au fost date inapoi oraselor si judetelor care, de drept, le aveau prin traditie in administrare si am inceput sa lucram asupra democratizarii deciziei politico-financiare a Ministerului Culturii. Am impus atunci ca prioritate absoluta a activitatii noastre Programul National de Restaurare a Monumentelor, care in istoria Ministerului Culturii a creat un capitol de subventie specificat in legea bugetului national, ceea ce pentru 1997 a reprezentat o suma mai mare de 20 de ori decat cea din 1996. A fost o surpriza, pentru toata lumea si chiar si pentru mine. Argumentul suprem cu care am convins cabinetul sa voteze un asemenea buget, aducand toate documentele necesare si aratand limpede ceea ce dorim sa facem, este ca putem ruga oamenii sa stranga cureaua in asteptarea unor momente mai bune, dar nu putem ruga monumentele sa nu se prabuseasca. Prabusirea monumentelor istorice ale Romaniei este un fapt real. Ele s-au

prabusit si datorita celor trei cutremure mari din 1940, 77 si 90, dar si activitatii de demolator sef a lui Ceausescu, care a avut in completare un rol extrem de important. La aceasta s-a adaugat, fara doar si poate, neputinta financiara si de program, a guvernelor ce s-au succedat dupa 1990 si care au lasat la urma preocuparea vis-a-vis de aceste lucruri. Am mostenit o stare ingrozitoare la acest capitol care, dupa parerea mea, este fundamental in reconstructia unei culturi ca a noastra. Pe lista nationala a monumentelor istorice se afla inscise oficial 20 de mii de monumente. Din aceste 20000 de monumente,, au intrat in patrimoniul mondial UNESCO. de la cinci, cate erau in 1996 ,la 30 de monumente cate sunt acum, Ultimele sunt legate de cetatile dacice si de orasul Sighisoara.

Problema democratizarii deciziei si subventiei pe care Ministerul Culturii cu banii putini pe care ii are, trebuia s-o faca, s-a hotarat, as spune, punand ghilimelele de rigoare, in Biroul Politic al Aliantelor de Creatori. Acolo am decis sa spargem monopolul Ministerului Culturii de a finanta numai zece edituri, care puteau primi bani de la stat pentru comanda de carte, luand in calcul realitatea pietei de carte din Romania, care tine de boom-ul editorial, care -- alaturi de cel care tine de telefonie si de informatie -- este cea mai extraordinara realitate a noii lumi. Era absolut illogic si imoral sa nu sprijinim, prin licitatie de titluri si prin decizia unei comisii special create toate editurile din tara. Am spart acest monopol, au fost foarte mari suferinte in interiorul editurilor. Urmatorul pas a fost cel prin care editurile au plecat din subordinea Ministerului Culturii si au devenit unitati comerciale. Pana la urma, unele din ele s-au privatizat, dupa ce, tinand seama de rigorile acestei tranzitii au fost multe reclamatii si suferinte. Insa, poate, gestul cel mai important a fost faptul ca, mostenind un sistem de un grotesc absolut, -- va descriu dumneavoastra, care sunteti scriitori si stiti ce inseamna hotararea unei comisii care trebuie sa dea bani pentru carti -- cum arata comisia de subventii in 1996 sau in aceasta decada in 92-96. Presedintele comisiei era un secretar de stat in Ministerul Culturii, Dl. Mihai Ungheanu. Comisia era formata din 21 de membri si lucra pe baza unui regulament, care avea ca element fundamental votul si aprobarea cu majoritatea simpla de vot de jumatate plus unu, in situatii de disputa, iar ceilalti 20 de membri din comisie erau, cu exceptia a 5 persoane, care erau din afara Ministerului Culturii, in directa subordonare a Dlui Ungheanu. Hotararea se lua fara

nici un fel de dificultate. In prezent, comisiile Ministerului Culturii sunt comisii cu personalitati selectate si de cele mai multe ori propuse din interiorul societatii civile in domeniu. Mai mult decat atat, nici un functionar al Ministerului Culturii nu avea drept de vot si nici de veto. Acelasi lucru se petrece acum. Fondurile pe care le-am avut, incepand din '97, cand au fost de-a dreptul spectaculoase pentru momentul istoric pe care-l parcurge Romania si realitatea ei economica, au scazut la Ministerul Culturii, cu toate eforturile pe care le-am facut. Am fost silit anul trecut, in septembrie, sa-mi dau demisia pentru refuzul Ministerului de Finante si al Primului Ministru de atunci de a adauga la bugetul Ministerului Culturii pe 1999 fondurile promise, si recomandate de altfel de Consiliile de Cultura ale celor doua camere pentru intretinerea la minimum a culturii romanesti. Desi, cu o zi inainte mai aveam negocieri pentru suplimentarea bugetului, a doua zi, cand a avut loc sedinta de guvern, in care s-a anuntat respectiva rectificare de buget, Ministerului Culturii nu i s-a dat nici un leu, ci i s-au luat 2 miliarde, suma care reprezenta o oarecare economie pe care o facusem in materie de personal. A fost si momentul in care, in disputa ce s-a nascut, ministrul finantelor a spus ca in vremuri grele, in vremuri de restriste, cultura se opreste. A fost o replica ce pe mine, va puteti imagina, cat de mult m-a putut revolta si i-am spus spontan: „Dle ministru, cultura nu se opreste niciodata! Eu ma opresc in acest moment.” Si mi-am pus demisia pe masa, a doua zi prezentand-o si presedintiei. Dupa patru saptamani s-au gasit acei bani. Astfel incat Ministerul Culturii a primit niste fonduri, dar nu atat cat ar fi fost nevoie, si foarte tarziu, pentru a putea fi folositi rezonabil, in luna noiembrie, cu patru saptamani inainte de incheierea anului financiar. Totusi a fost un balon de oxigen cu care ne-am putut intretine institutiile si unele din activitati. Atunci, tin bine minte, Comisia de achizitie de carte, prin subventii, care avusese numai 5 miliarde de lei la dispozitie pe tot anul 1999, facuse un protest public pentru micimea sumei, o scrisoare deschisa presedintiei, primului ministru, guvernului, lui Dumnezeu, incercand sa convinga ca acest domeniu nu poate fi lasat de izbeliste. Am putut adauga din suma care am primit-o inca 5 miliarde la acest capitol si o suma infinit mai mare decat o avusesem pentru o achizitie de carte pentru biblioteci, actiune pe care Ministerul Culturii si-a apropiat-o in totalitate. In Romania de astazi, numai Ministerul Culturii cumpara

carti pentru biblioteci, desi nu este absolut logic. Ar trebui ca si consiliile locale si consiliile judetene sa prevada in bugetele lor bani pentru carte.

Am schimbat politica putin pe acest an. Am redus la institutiile de spectacol subventia, in speranta ca isi vor putea vinde mai bine biletele si vor putea sa faca venituri mai mari, si am incercat tot ce era posibil pentru a scadea pretul cartii. Pretul cartii nu poate scadea decat prin subventie, pentru ca subventia presupune un pret controlat si editurile nu pot pune pretul pe care-l vor, sau prin facilitati fiscale, lucru pe care l-am obtinut pana la un moment dat la reducerea la jumatate a platii TVA-ului pentru publicatiile culturale si scutirea de TVA pentru carte. Am avut anul trecut o reducere la zero a TVA-ului pentru carte si n-am obtinut decat marirea de la 13 % la 16 % a TVA-ului pentru publicatii, pentru o egalare a TVA-ului per total. Cred ca ce am putut sa facem din putinul pe care-l avem a fost sa orientam catre subventie de carte mai multe fonduri ca oricand. Fata de cinci miliarde anul trecut, plus cinci pe care le-am primit la sfarsitul anului , anul acesta am orientat 20 de miliarde de lei pentru subventia de carte. Trebuie sa stiti ca cererile editurilor au insumat peste 250 de miliarde de lei. Avem 5 miliarde de lei pentru achizitie de carte la biblioteci si abonamente pentru reviste culturale.

V-am spus aceste lucruri pentru ca in momentul in care am decis sa propun guvernului ca anul 2000 sa poarte numele lui Eminescu -- asta a presupus niste obligatii asumate la nivel guvernamental -- am stiut atunci ca capitolul cel mai important va fi capitolul editorial.

Am sperat, cum era si normal, ca, odata la 1000 de ani, cand Eminescu se intampla sa implineasca 150 de ani de la nastere, in ultimul an al secolului, al mileniului, Romania sa onoreze acest eveniment in mod exceptional. Era cazul ca guvernul si automat Ministerul de Finante sa dispuna ca bugetul Anului Eminescu sa fie un buget separat de bugetul Ministerului Culturii, sa fie un buget special al tarii, al guvernului pentru acest eveniment. In februarie 1999, guvernul a aprobat de principiu, printr-o nota pe care am prezentat-o, numirea anului 2000, Anul Eminescu, cu toate implicatiile necesare, dar abia in septembrie 1999 am putut sa prezentam hotararea de guvern care sa cuprinda intreaga manifestare pe luni, zile, si evenimente, si, evident, cu cererea de a primi un buget special. Trebuie sa stiti ca nu am primit acest buget special. Nu am primit dintr-un anume tip de cinism, cu

care am inceput sa ma obisnuiesc, in cazul in speta, cinismul fiind impartit in mod egal de fostul Prim Ministru Radu Vasile si ministrul de finante.

S-a aprobat acest periplu eminescian de un an de zile in tara si in strainatate, cu obligatia ca costurile lui sa fie deduse din bugetul Ministerului Culturii, asta care este. Si totusi il facem. Si cred ca am reusit pana acum, la jumatatea lui, sa avem cateva rezultate bune, notorii chiar, intre care se numara, evident, si prezenta dumneavoastra aici. La 15 ianuarie, in acest loc, s-a inaugurat, in mod oficial Memorialul Ipotesti, care este astazi o realitate. A trebuit sa schimbam proiectele arhitectonice si sa ajungem la o formula de acest tip, sa restauram casa lui Eminescu, casa parinteasca, pe locul unde a fost si, pe baza informatiilor pe care le-am avut, sau arhitectii le-au avut din fotografii si din descrieri. E vorba de, corpul casei, nu numai de fundatie, de , biserica ridicata de caminarul Eminovici si de biserica ridicata de Iorga. Alaturi am construit o casa de oaspeti, cu 25 de camere, avand toate facilitatile moderne necesare. Bibliotecii de poezie Mihail Eminescu. Dl. Laurentiu Ulici a donat 10 000 de carti de poezie . Am incercat sa cream un spatiu, nu numai nostalgic dar si pragmatic in acelasi timp, natural prin preluarea partii din padurea si lacul unde Eminescu, se presupune ca se plimba.

Pana in acest moment, daca nu gresesc, avem aproape 40 de titluri aparute in aceasta Biblioteca Eminescu, care apare anul acesta aniversar, program aprobat de o comisie constituita in mod special pentru acest an, si pot sa va anunt cu mare bucurie hotararea guvernului prin care din rezerva bugetara a statului, se dizloca 2,5 miliarde de lei pentru achizitionarea celui mai modern echipament de facsimilare pentru manuscrisele lui Eminescu. Speranta mea este ca aceasta aparatura, care dupa ce va incheia facsimilarea caietelor lui Eminescu si tot ce ramane de la el, sa lucreze mai departe cu celelalte documente importante pe care sunt convins ca si Biblioteca Academiei si Biblioteca Nationala si multe alte colectii le au. Cu ocazia aceasta cred ca unul din cele mai importante visuri ale inaintasilor nostri, acela ca nu poti spune ca-l cunosti pe Eminescu pana nu ai toata opera lui pe masa de studiu, se incheie. Nu stiu daca pana in 15 ianuarie 2001 vom reusi sa facem intreaga lucrare. Dupa cunostinta mea, echipamentul este foarte rapid, foarte modern, nedestructiv; cartea nu trebuie deschisa decat pe jumatate, deci nu trebuie fortata si multe alte facilitati de tip modern care pot duce la un rezultat

foarte bun.

Suntem la jumatatea anului si cred ca elementul cel mai important din tot ce am spus pana acum este faptul ca Eminescu trebuie tradus. Trebuie tradus bine, trebuie inteles de traducatori. E un poet greu de tradus, complicat si nu in toate limbile lumii suna la fel de bine. Am reusit pana acum 8 aparitii in 8 limbi si urmeaza ultima aparitie ,care este in traducerea domnului Adrian George Sahlean. Va asteptam, si acesta este mesajul meu de prietenie, cu asemenea traduceri, pe care, va promit, din punctul meu de vedere, al ministerului pe care-l conduc, le vom publica imediat. Eminescu si Romania au nevoie de acest efort de creatie.

ORIGINI 39-40
(September-October)

STEFAN STOENESCU
Eminescu 2000 :
LUCEAFARUL DIN 'CYBERSPACE'

Doamnei Prof. univ. dr. doc. Zoe Dumitrescu-Busulenga

*Eminent eminescolog si om de inalta cultura,
La a 80 aniversare, recunoscatoare omagii.*

Iata, cum era de asteptat, capodopera eminesciana se bucura de atentie iubitorilor de frumos pretutindeni in lume unde traiesc locutori ai limbii romane. Impulsul generos de a impartasi si altora o bucurie estetica, un entuziasm cultural tine de structura intima a omului trecut prin scoala. De aici si tentatia de a echivala in limbi de larga circulatie textele de exceptie ale unei culturi mai restranse spre a le facilita accesul si a le largi audienta internationala. Initiativa traducerii odata asumata, incepe pentru transpunator travaliul sisific al depistarii celor mai adecvate materiale lingvistice din tezaurul *limbii tinta* si al recompunerii lor in asa fel incat sa se poata recunoaste cat de cat timbrul, atmosfera, imageria de baza, *tempo-ul*, incarcatura semantica (idei si simtaminte), arhitectura poemului, romanului sau piesei de teatru. Oricare ar fi genul literar, efortul traducatorului (fie ca e vorba de un "el" sau de o "ea") este la fel de complex si de polivalent, intrucat activitatea sa este chemata sa joace rolul de ambasador al scriitorului in alta cultura. Traducerea beletristica este arta interpretativa si ca atare attributele

sale nu trebuie masurate nici cu cotul, nici cu cantarul precupetului. Intre spiritul si litera textului prioritatea ar trebui sa fie acordata intotdeauna intregului, codrului si nu copacilor, ramurilor sau frunzelor, vuietului si tenebrelor ca si navei de raze din luminisuri. Si e firesc sa fie astfel pentru ca fiecare alta limba este un univers aparte, cu legatitele sale proprii. Traducerea nu este o copie ce se suprapune exact peste textul originalului, dupa cum nu este fotografie. Opera tradusa se inscrie, fie si temporar, intr'o serie culturala noua ce apartine limbii in care este facuta echivalarea. Termenii de comparatie pentru Eminescu in engleza se extind pe intregul segment al modernitatii incepand cu Renasterea (modernitatea timpurie) si incheindu-se cu poetii preraphaeliti, adica intre Edmund Spenser si opera de tinerete a lui William Butler Yeats. Pe acest arc de timp s'a definitivat profilul englezei moderne, asa cum intre 1866 si 1887 s'a petrecut miracolul lingvistic care a promovat romana printre limbile capabile de a vehicula si creea marea cultura. Care sunt asadar seriile poetice britanice ce comporta sporadice sau frecvente asemanari cu demersul eminescian? In Renastere: E.Spenser, W.Shakespeare si J.Milton; in Romantism: W.Wordsworth, S.T.Coleridge, G.G.Byron, P.B.Shelley si J.Keats; in poezia victoriana: A.Tennyson, R.Browning si M.Arnold; in perioada prerafelita, G.M.Hopkins, D.G.Rossetti, A.C.Swinburne si W.B.Yeats. Studiile de literatura comparata ce implica acesti poeti sau alti contemporani de ai lor pot deschide calea unor studii de arta traducerii in contexte culturale asemanatoare. Din ramura americana ne gandim la posibile omologii cu texte din opera lui W.C.Bryant, E.A.Poe, R.W.Emerson si chiar Walt Whitman.

Fireste, Eminescu in engleza nu trebuie sa devina un conglomerat de modalitati si stiluri ce nu-i apartin, dar transpunatorul va izbuti cu atat mai bine daca, din cand in cand, rezolvarile sale vor evoca cititorului anglofon avizat, apropieri recognoscibile cu sonurile, tonalitatile si melosul unuia sau altuia dintre mai-sus-amintitii poeti. Doar rareori ne va fi dat insa sa intalnim asemenea virtuozii in ale traducerii de poezie. Corneliu M. Popescu imi vine primul in minte din seria deschisa in 1930 de englezoaica E. Sylvia Pankurst, asistata de I.O. Stefanovici si provizoriu incheiata, in 1996, cu bostonianul Adrian George Sahlean. Intre aceste limite temporale intalnim numele unor Dimitrie Cuclin '38, Petre Grimm '38, Roy MacGregor-Hastie '73, Corneliu M.Popescu '78, Leon D. Levitchi si Andrei Bantas '78,

Brenda Walker impreuna cu Horia Florian Popescu, in '89, aceasta spre a nu-i pomeni decat pe aceia care au publicat volume de sine statatoare. (Si pentru a-mi justifica pana la capat aceasta inseriere cronologica, sa amintesc ca volumul lui C.M.P. a primit *BT «bun de tipar»* la 21 XII '77, iar volumul comun L.D.L. si A.B. a primit *BT-ul* sau la 17 V '78). Intreg acest *corpus* de texte traduse acopera prioritar opera antuma si, in grade diferite, constituie uneori reusite certe, alteori reusite partiale, depinzand si de lungime, si de anvergura textelor originale. Caci, la urma urmelor, care traducator il poate reconstitui integral si exemplar pe Mihai Eminescu? Traducerea, repet, nu este un simplu proces de xerocopiere. Daca ar fi, un singur individ ar putea oferi o integrala fara cusur a operei lui Baudelaire sau Hölderlin, ca sa nu-l mai pomenim pe Shakespeare.

Si totusi vrem sa ne asiguram ca traducatorul este de exceptie atunci cand ne hotarim sa-l citim pe Homer sau pe Ovidiu, pe Dante sau pe Sofocle, pe Goethe sau pe Dostoievski, pe Cervantes sau pe Kafka. Acelasi lucru vrem sa stim si despre *Sfanta Scriptura*. Englezul cu inclinatii artistice cauta *versiunea regelui Iacob*, Romanul, *versiunea Radu - Galaction*. Fiecare generatie, insa, tinde sa traduca pentru sine cam tot ce s'a scris si e demn de tezaurizat. Limba evolueaza, iar traducerile, aproape fara exceptie, imbatranesc si cad in desuetudine. Noi si noi versiuni apar intr'o concurenta fireasca, caci fiecare traducator de marca are ceva de propus, un procedeu, o modalitate, o teorie chiar, pe care ar vrea sa le valideze. Si din aceasta continua imbogatire si crestere calitativa a mostenirii literare universale se infrupta si criticii specializati in evaluarea traducerii ca act cultural-literar. Ei au astfel la dispozitie etaloanele, standardele, mostrele exemplare fata de care comenteaza plusurile si minusurile ultimelor achizitii, le inseriaza, clasifica si ierarhizeaza. Asa vom proceda si noi cu versiunile *Luceafarul*-ui.

Cea care navigheaza acum, in anul Eminescu, prin spatiul cibernetic, a acostat in America sub forma unei corespondente electronice expediata de catre cineva, pre numele sau Marian, afiliat prestigioasei Hebrew University din Ierusalim. Cum nu am alte repere bibliografice, trimit la aceasta adresa: marian@vms.huji.ac.il primita la Redactia revistei *Origini* de la o corespondenta voluntara din statul Ohio. Am inteles ca autorul *e-mail*-ului este doar un intermediar si om de bine care doreste sa promoveze opera traducatorului (un "el" sau o "ea"), al carui nume

ramane insa nespecificat, la dorinta expresa, daca am priceput eu bine, a transpunatorului insusi. Asa sunt traducatorii, cei mai multi dintre ei, fiinte timide, coplesite de majestatea originalului – niste slujitori umili ai culturii. Anonimatul aproape ca le convine, ii prinde. Numele lor apare oricum in portiunea de jos a foii de titlu sau pe contrapagina, scris cu caractere marunte, sau se intampla sa nu apara chiar de loc. Foarte rar il intalnim pe vreo coperta. Abia in ultima vreme, aici in America, statutul traducatorului s'a ameliorat (si sub raport strict pecuniar), breasla lor institutionalizandu-se. Traducatorul de poezie este el insusi poet sau nimic altceva. Nu poti executa *Concertul pentru vioara si orchestra* de Brahms, daca tu esti un biet scripcar de taverna sau de cafenea.

Dar sa ne intoarcem la "Luceafar". Oricine citeste aceasta capodopera a poeziei romanesti ramane uimit de perfectiunea de cristal a intregului. Este o opera de bravura stilistica, un poem polifonic (sau pe mai multe voci) alcatuit din 98 catrene ce toate, absolut toate, se supun aceluiasi tipar prozodic. Numai un talent uluitor ca al lui Eminescu poate sustine pe o asemenea intindere o suita narativo-dramatica intr'o distributie atat de complex relationata: Catalina, Hperion, Catalin, Demiurgul, Povestitorul, dar sprijinita pe o tehnica prozodica unificatoare ce se redeclanseaza mereu la palierul sonor al poemului. Structura oricarui catren este asadar peste tot aceiasi, o alternanta a versurilor de 8 cu cele de 7 silabe, conform schemei: 8/7/8/7, cu rime masculine (purtatoare ale accentului) in versurile mai lungi si, respectiv, cu rime feminine (lipsite de accent) in versurile mai scurte:

	A fost o data ca'n
po <u>VESTI</u> ,	
	A fost ca nicio <u>DA</u> ta,
	Din rude mari
impara <u>TESTI</u> ,	
	O prea frumoasa <u>F</u> Ata.

Sa mai observam ca versurile 1 si 3 (impare), care au rima masculina, se epuizeaza intr'o singura silaba, care de obicei se termina intr'o consoana (in cazul exemplului ales, al primului catren, consoana este palatalizata sau usor inmuiata, dar nu pana la punctul de a deveni vocala spre a se constitui in silaba de sine statatoare). Cat priveste versurile 2 si 4 (desemnate prin numere pare), vom constata ca rima feminina pe

care acestea o materializeaza necesita doua silabe, fiind o rima compusa si nu una simpla, ca in versurile 1 si 3. Daca vom studia poemul sub acest aspect numai, vom constata, mai departe, ca poetul recurge la o serie de variatii pentru a nu sucomba unui mecacinism sterp. Astfel, vom intalni situatii in care rimele masculine (ale versurilor impare) se vor realiza fie prin vocale, fie prin diftongi, dar niciodata altfel decat printr'o singura silaba accentuata. In mod corespunzator, vom intalni catrene la care rimele feminine (ale versurilor pare) se vor realiza prin consoane dure sau, mai ales, prin consoane lichide, care oricum au un statut sonor mai apropiat de conditia semivocalelor, dar niciodata altfel decat prin utilizarea a doua silabe, din care intotdeauna ultima va fi neaccentuata. Am schitat cadrul unei discutii la nivelul rimelor tocmai pentru a sublinia marea si subtila arta a versului eminescian, arta care ridica probleme insurmontabile traducatorului ce are temeritatea sa transpuna intocmai acest reper. Dar de obicei lucrurile nu stau asa pentru ca de obicei se recurge la o schema reductiv-didactica (pragmatica, deci) care noteaza pur si simplu formula (simpla ca orice formula): *abab* la care traducatorul in engleza adera bucuros, mai ales ca tacit, el (sau ea) va renunta la cerinta de a respecta particularitatile de baza ale rimelor (masculine si feminine, simple si compuse, consonantice si vocalice) pe motiv ca in engleza sunt putine cuvintele din fondul lexical de baza care sa fie polisilabice si deci sa permita o anume flexibilitate a optiunilor. In plus, limba engleza, fiind de tip analitic reduce si pe aceasta cale sansa ca prin desinente sau terminatii ale conjugarii sau declinarii sa mareasca rezerva de cuvinte polisilabice. Astfel ca, fara o constiinta prea incarcata, traducatorul in engleza al *Luceafarul*-ui accepta "inevitabilul" si construiește un catren, cu silaba buclucasa eliminata, in formula: 8/6/8/6 – cu toate rimele masculine! E ca si cum de la cheia unei partituri am elimina diezii sau bemolii de dragul de a usura munca (candva bine platita) a copistului de stime muzicale. Si pentru ca sunt foarte multi a caror ureche insuficient exersata declara o versiune sau alta drept o impecabila restituire a eufoniei eminesciene, sa facem urmatorul experiment, prin care sa supunem catrenul cu care debuteaza *Luceafarul* la operatiunea de lobotomizare. Obtinem: *A fost odata ca'n povesti, / A fost ca niciodat', / Din rude mari imparatesti, / O prea frumoasa fat'*. Evident, se pierde enorm. Eminescu in interiorul catrenului recurge la o dihotomie semantico-

sintactica. Primele doua versuri formeaza o subunitate cvasi-independenta de a doua subunitate formata din versurile 3 si 4. Mai departe, primul vers din fiecare subunitate reprezinta un enunt sau o circumscriere tematica, de unde si fermitatea rimei masculine. Al doilea vers din subunitate reprezinta o restrangere sau o delimitare a sensului din versul anterior, o pedala surdinizanta care inmoaie sau indulceste asprimea hotarata a versului anterior, ghidandu-l spre o concluzie mai ambigua, de unde si spiritul conciliant si concesiv al rimei feminine. De sigur ne situam exclusiv pe terenul limbii romane. Cu totul alte conditii climaterice ne intampina in topografia atat de diferita a limbii engleze. Intrebarea care, as zice, se naste firesc ar suna: *La ce bun sa pretindem ca respectam formele originalului, cand de fapt tot ce putem realiza este un simulacru al acestora?*

Sa facem un scurt bilant: trei dintre cei sase temerari transpunatori al *Luceafarul*-ui in engleza, toti trei vorbitori nativi ai limbii romane, Corneliu M. Popescu, Leon D. Levitchi si Adrian G. Sahlean si-au propus sa conserve elementele prozodice ale originalului. CMP izbuteste sa reproduca in grade diferite mai multe catrene (cca. 1/10 din totalul poemului). Nu stim daca instinctiv sau cu titlu de experiment. LDL tinteste spre acest obiectiv intr'un singur catren, dar intr'un moment crucial al tramei poemului. Iar asa, nu stim daca in mod deliberat sau nu. AGS, mai consecvent, pare a nu fi fost interesat de acest reper formal. Fiind singurul in viata, poate va depune, eventual, marturie. Doi dintre transpunatori, britanicul Roy MacGregor-Hastie si compatrioata sa Brenda Walker (care a lucrat in tandem cu Horia Florian Popescu) au adoptat o strategie mult mai liberala in sensul ca nu s'au lasat constransi in vreun fel de cerinte formale. Acestea subzista la ei, dar intr'un plan secund si cand se actualizeaza, se actualizeaza si cand nu, se trece pur si simplu mai departe. In fine, al treilea tip de realizare, poate mai indraznet, oricum mai ingenios, in opinia mea, a fost avansat de insusi pionierul acestei serii inca din 1938. Este vorba de Dimitrie Cuclin (1885-1978), personalitate de prim plan a muzicii romanesti clasice, autorul a douazeci de simfonii de mare intindere, anvergura si complexitate bruckneriana – din pacate prea putin cunoscute si executate – laureat al premiului national George Enescu, profesor intre 1922 si 1930 la conservatoarele de muzica din Manhattan si Brooklyn, iar dupa aceea la Conservatorul regal de arta dramatica si muzica din

Bucuresti. Tocmai datorita acestei creativitati de exceptie, modul sau de rezolvare trebuie cantarit cu grija. Cuclin taie nodul gordian renuntand la una din perechile de rime. Tocmai la cea specific eminesciana, din versurile pare, prea dificila si complicata pentru limba engleza spre a putea fi echivalata de 98 ori!

Eliberand catrenul de tirania rimei tocmai in punctele cheie, in care cate o subunitate semantico-sintactica trebuie sa ajunga la o incheiere, in mod paradoxal, Cuclin obtine o relaxare si un zvon de soapte de tip eminescian, compensand in mod surprinzator (si totodata firesc) absenta flagranta a rimelor feminine. Ca la sah, o calitate sacrificata poate scoate din impas partida prin descongestionarea tablei de joc. Recunosc abia acum acest lucru, pentru ca, cu ani in urma (vezi *Secolul 20*, nr.270-271, iunie-iulie 1983, p.162-166), l-am nedreptatit pe Dimitrie Cuclin, bazandu-ma pe o rapida trecere in revista de tip impresionist a demersului sau. Iata insa ca s-a ivit prilejul sa reconsider acea judecata, afirmand acum, pe baza unui studiu atent, ca volumul lui Cuclin – primul ce cuprinde integrala creatiei antume a lui Eminescu – ofera multe prilejuri de incantare si tot atatea invataminte pentru o intelegere teoretica a complexului domeniu al traducerii de poezie.

* * *

Pentru a nu ramane cantonati in zona generalitatilor critice, m'am gandit sa propun cititorilor acestui articol un exercitiu de lectura comparata si anume un catren din poemul *Luceafarul* in lectiunea celor sase versiuni de care am vorbit. Le voi reproduce mai jos in ordine cronologica, lasand cititorilor bilingvi placerea de a-si stabili singuri ordinea preferintelor. Catrenul ales, al 53-lea, este, in ciuda aprentelor, deosebit de dificil pentru transpunator. Suntem in mijlocul unei scene initiatice, iar vocea apartine personajului Catalin:

*Si ochii tai nemiscatori
Sub ochii mei ramaie*

...

*De te inalt de subsuori
Te nalta din calcaie;*

*Under my eyes keep thine and don't / Let them
move on their wheels / And if I lift thee by the waist /
Thou must lift on thy heels -- Dimitrie Cuclin, "Lucifer"*

<<Bucovina>> I.E. Toroutiu, Bucuresti [f.a.]1938, p.123.

[.....] And keep your eyes / as firmly fixed fixed on mine, / as I lift you with my hands about / your waist, narrow and fine. – Roy MacGregor-Hastie, “Hyperion”, University of Iowa Press, Iowa City, 1972, p.66.

Your eyes into my eyes must glow, / Nor turn away, nor close; / And when I lift you softly, so, / Rise gently on your toes. – Corneliu M. Popescu, “Lucifer”, Editura Eminescu, Bucuresti, 1978, p.183.

Then as I gaze into your eyes, / Don’t move them to to and fro, / And when I lift you up just rise / On tiptoe and stand so; - Leon D. Levitchi, “Hyperion”, Editura Minerva, Bucuresti, 1978, p.385.

And then like this our eyes must meet, / And stay there, but not blinking ... / And when I try to lift you off your feet / Rise on your toes, smiling; -- Brenda Walker si Horia Florian Popescu, “The Evening Star”, Forest Books, London & Boston, 1989, p.113.

And let my eyes drink full your charm, / Linger into into their gaze ... / When lift from beneath your arm, / Your heels on tiptoe raise; -- Adrian George Sahlean, “The Legend of the Evening Star”, Prospero Press, Newton, MA, 1996.

*

In concluzie, putem incerca, din perspectiva pe care m’am straduit sa o evidentiez, o refamiliarizare cu opera geniala a marelui nostru poet national.

nota bene: Cat despre versiunea parasutata in spatiul cibernetice de catre dl. Marian & Co. , am discutat deja. Versiunea “*Luceafarul*”-ui pe care si-o revendica dumnealor este in totalitatea sa proprietatea intelectuala a lui Dimitrie Cuclin si a urmasilor sai. Piratii au schimbat doar titlul: din “*Lucifer*” in “*Evening Star*”, iar in corpul poemului in loc de Lucifer au pus Hyperion. Si ca sa puna capac mascaradei au “tradus” si numele poetului: *Michael* Eminescu. L-au naturalizat aici printre naivii de noi, care va sa zica. Si ca sa limpezim pana la capat lucrurile, sa mentionam ca Dimitrie Cuclin a fost in perioada interbelica membru marcant al *Miscarii Legionare*, platind pentru aceasta cu ani multi de temnita si munca grea in odiosul lagar de exterminare de la Canalul Dunare – Marea Neagra, in epoca de trista amintire a dictaturii comuniste.

ION DIMA
„GENERALUL” PACEPA SI COLONELUL

KUKLINSKY

Numele de mai sus sunt prea bine cunoscute ca sa mai fie prezentate. Printre romani se agita foarte mult situatia lui Pacepa facandu-se mereu referire la colonelul Kuklinsky.

Situatia lor este total diferita. In timp ce unul, Kuklinsky, este ofiter de cariera, celalalt asimilat la ofiteri prin militarizarea, anormala, a institutiei in care a lucrat.

Intr-adevar, in practica generala, cu exceptia ministerelor de razboi, sau cum s-or fi numind ele in fiecare tara, toate celelalte ministere sunt civile. Numai comunismul a introdus metoda ca si ministerele de interne sa fie militarizate, dar si acestea intr-un fel special, caci salariatii acestor ministere, desi „ofiteri”, „subofiteri” sau „trupa”, totusi nu faceau parte din armata propriu zisa a statelor respective.

De ce a fost necesara militarizarea acestui minister, nu trebuie sa ne mai intrebam. Clasa muncitoare, cuceritoarea puterii in stat, trebuia sa-si apere cuceririle impotriva dusmanului de clasa in cazul in care acesta ar fi indraznit sa ridice capul impotriva comunismului. Ca civili functionarii ministerului de interne n-ar fi avut nici un ascendent asupra populatiei, dar uniforma militara si mai ales gradele impun respect sau mai ales teama. Pe de alta parte militarul trebuie sa execute orbeste ordinele primite. Ceea ce acestia au si facut.

Nu stiu, dar presupun ca, in mentalitatea comunista, militarizarea acestei institutii era ceva temporar, adica atata vreme cat ar fi existat „dusmani ai poporului.” Cand absolut toata lumea s-ar fi „inaltat” la constiinta comunista, atunci, probabil, ministerul de interne ar fi fost demilitarizat. Asa ar fi logic. Deci ofiterii M.I. nu erau ofiteri de cariera; in schimb erau niste zbiri pana la bestialitate.

In lumina celor de mai sus Pacepa nu este ofiter general, ci un functionar din acest minister, care a ocupat o functie foarte, foarte inalta, sa zicem director general, ceea ce este alt ceva.

Sub Carol II, ocupantul acestui post nu era general, nici sub Antonescu.

Am facut aceasta lunga introducere ca sa putem face deosebirea necesara intre cei doi. In timp ce Pacepa, licentiat in Drept, a primit un post de functionar in ministerul de interne si i s-a oferit uniforma de „locotenent” fara a avea nici un fel de pregatire in acest

domeniu, Kuklinsky a absolvit o scoala militara si a intrat in armata cu primul grad pe care armata poloneza il oferea acestor absolventi.

M-am apucat sa scriu aceste randuri pentru a arata cititorilor punctul de vedere cel mai obiectiv in privinta acestor doi oameni.

Parerile romanilor sunt impartite cu privire la Pacepa. Pentru unii este un erou, pentru altii este un tradator. Dreptate au si unii si altii, depinzand din ce punct de vedere privesti situatia lui.

Este Pacepa tradator? Sa vedem. Acest termen implica divulgarea unui secret dintr-o activitate in care te-ai angajat impreuna cu altii si ai promis ca vei pastra secretul. Aceasta este valabila in special in armata si in aparatul de stat.

Asa cum spuneam mai sus Pacepa, dupa propriile-i marturisiri, citite de mine, si de altii, in Lumea Libera, saptamanalul ce apare la New York, a fost angajat sau repartizat la M.I. imediat ce a terminat studiile superioare. A servit in M.I., tot dupa propriile-i marturisiri, de la cel mai mic grad de „ofiter” de securitate pana la cea mai inalta pozitie, care i-a conferit gradul de „general”.

Apelam iar la marturisirile sale. Spune undeva ca intrand ca salariat M.I. si-a zis: voi face orice numai de ucis nu voi ucide.

Analizand cu multa atentie acest angajament cu sine insusi vedem ca rezulta clar doua lucruri:

- face orice, dar nu ucide. Este uciderea o fapta buna? Nu, este o fapta rea, chiar foarte rea. Atat de rea incat el insusi o considera corolarul raului. Aceasta nu va face, dar va face tot raul care este subordonat uciderii: arestari, anchetari dure, schingiuri, torturari de oameni care n-au facut vreun rau societatii, n-au furat, n-au ucis, n-au inelat ci numai pentru ca politic au gandit altfel decat comunistii, comunistii cu care , la inceput, poate ca el insusi – Pacepa – nu era de acord, dar facea pentru ei orice numai pentru ca ii dadusera o paine buna si inca ce buna. De aici rezulta caracterul lui Pacepa, un om fara scrupule, fara constiinta, capabil sa calce totul in picioare pentru interesul personal.

Deci era constient ca in slujba pe care o capatase va face rau si numai rau. Daca la angajare Pacepa si-ar fi zis: voi face orice, pentru ajutorarea oamenilor numai viata nu mi-o voi sacrifica, atunci ar fi fost clar ca in functia data urma sa savarseasca binele, caci sub sacrificiul vietii, pentru altii, sunt alte fapte bune si numai bune: meditezi un copil sa-si ia examenele, fara

a-i pretinde bani, in fiecare dimineata, inainte de a pleca la serviciu, sau in drum spre serviciu, vizitezi o pereche de batrani sa vezi cum se mai simt si daca au o nevoie imediata. Exemple de bine pentru aproape, sub sacrificiul vietii, se pot da multe, dar Pacepa s-a angajat sa faca orice cu exceptia omuciderii, si aceasta insemna numai rau, cum am aratat mai sus.

Sa nu fim insa prea severi cu el, caci acum urmeaza al doilea lucru ce rezulta din angajamentul luat de el fata de sine insusi.

- nu voi ucide. Deci pe undeva, printr-o cuta mai ascunsa a sufletului sau, zacea o urma, oricat de mica, de constiinta umana. Exista aceasta urma. Oricate rele faci in viata, daca o data te caiesti, Dumnezeu te iarta, dar numai Dumnezeu.

Dupa toate aceste consideratii sa amintim ca Pacepa a servit statul comunist timp de 27 de ani. Aceasta o marturiseste el si le aflam tot din Lumea Libera. In toti acesti 27 de ani a facut „orice” pentru a-si multumi stapanii. Romanii stiu in general, multi, chiar foarte multi, am simtit pe propria-ne piele, ce insemna sa ai de-a face cu un securist. Am vazut, la televizor, un interviu luat la doi fosti colonei de securitate. Cand gazetarul aducea acuzatii intregii Securitati, coloneii sareau ca arsi: „sa nu generalizam, sa nu generalizam”. Chiar asa, sa nu generalizam? A existat vreun securist sa refuze o sarcina ceruta de partid? Ca-si risca libertatea sau chiar viata, sunt de acord, dar, intreb din nou: a existat vreun securist sa refuze o sarcina ceruta sau trasata de partid? Nu. Categorical, nu. Se zice ca securistii din D.I.E. aveau un alt regim. Ei nu erau amestecati in arestari, schingiuiri etc. Sa fie oare adevarat? Iata, exemplul cel mai graitor ni-l da insusi Pacepa. I s-a ordonat sa-l ucidă pe Noel Bernard. Deci ei n-aveau un regim diferit de securistii din interior. Numai ca ei nu puteau oricand sa aresteze, sa tortureze, sa ucidă, dar cand li se ordona trebuia s-o facă.

Pacepa n-a ucis pentru ca isi propusese aceasta si in plus a avut norocul ca tocmai in acea perioada sa poata pleca din tara si sa treaca in tabara adversa, la americani, pe care pana cu o zi inainte ii considera dusmani de moarte. Aici a marturisit tot ce avea pe suflet, dar si toate secretele lui Ceausescu, seful lui de pana mai ieri. Acesta se cheama tradare. Deci Pacepa este un tradator.

Pe cine a tradat Pacepa? Pe mine? Nu. Poporul roman? Nu. Dar pe cine? Pe ai lui. Pe Ceausescu si partidul Comunist. Ca noi, poporul, am privit cu

satisfactie gestul lui, aceasta se datoreaza faptului ca ori de cate ori aparea o dihonie intre sefii comunisti noi ne bucuram. Era o satisfactie platonica. O satisfactie care ne ungea pe suflete pentru suferintele la care ne supuneau.

Acum se pune intrebarea cui i-a servit gestul lui Pacepa. Poporului roman? Nu. Din contra, poate intr-un fel poporul a avut de suferit, caci Ceausescu a trebuit sa schimbe atatia ofiteri acoperiti si aceasta a cerut bani si de unde bani. De pe spinarea poporului. A servit americanilor? Da, dar cred ca intr-o mica masura, caci ce insemna Romania fata de marea U.R.S.S.? Mai nimica toata. Totusi le-a servit la ceva de vreme ce l-au tratat atat de bine. Pacepa insusi spune ca ofiterul care l-a primit la avion i s-a adresat cu titlul de „general”.

In continuare multi spun ca, datorita schimbarii de atitudine a lui Pacepa, comunismului din Romania i s-a dat o lovitura mortala. Nu vad cu ce s-ar putea proba aceasta afirmatie. Pacepa a „defectat” in Septembrie 1978, iar Ceausescu s-a prabusit in Dec. 1989, deci dupa 11 ani si dupa ce comunismul cazuse in toate tarile foste satelite ale URSS-ului.

In concluzie, privind cazul Pacepa, putem sa-i acordam o anumita atentie ca n-a vrut sa-si pateze mainile cu sange, dar pentru tot ce a facut in cei 27 de ani, cat a servit comunismul, din pozitia pe care a avut-o, cu tot cortegiul sau de acte anti umane, merita sa fie judecat, alaturi de ceilalti conducatori a partidului comunist, intr-un proces al comunismului.

Din fericire pentru el si pentru toti ceilalti un proces juridic al comunismului nu va avea loc niciodata, pentru ca asa vor zeli pamantului care-i protejeaza pe comunisti, dar, societatea civila din toate statele foste comuniste ar trebui sa se constituie intr-un tribunal moral si sa judece comunismul dupa Cartea Neagra a Comunismului, dand un verdict bine inteles moral.

Am citit nu de mult, in numarul 1 din Noiembrie 99 al revistei TOP, o publicatie nou aparuta in Romania, un interviu luat mult hulitului Silviu Brucan. Marturisesc sincer ca eram printre hulitorii lui Brucan, dar de cand am citit acel interviu mi-am schimbat total parerea. De atunci il consider un om de caracter si il stimez. Bineinteles ca ramanem pe baricade opuse, dar am de-a face cu un adversar pe care il respect. De ce aceasta schimbare? Pentru ca in acel interviu Dl. Brucan are cinstea sufleteasca sa marturiseasca: „Am fost stalinist si acum imi este rusine de ce am scris.” Merita respect? Dupa mine, da.

A facut Pacepa vreun act de cainta fata de poporul roman pentru toate suferintele pe care le-a adus acestui popor timp de 27 de ani? Nu, n-am vazut asa ceva. Din contra, tot in Lumea Libera, intr-un articol al sau DI Pacepa ia parte fostilor securisti, nu cumva sa fie pedepsiti.

Daca Pacepa si-ar fi pus cenusa in cap pentru relele facute poporului roman, merita si el respect si reconsiderare, dar pentru ca l-a turnat pe Ceausescu americanilor si acesta l-a condamnat la moarte si ca „generalul” Plesita ii cere si acum capul, asta este o chestie care priveste gasca lor, nu poporul roman. Gasca caci intr-o gasca se constituise nomenclatura partidului, a carei singura relatie cu poporul era exploatarea acestuia fara nici un fel de omenie.

Sa mai vorbim despre afirmatiile unora ca Pacepa a fost un erou, cred ca nu mai are nici un sens. Poate erou pentru conducerea americana, dar nu pentru romani.

Tradarea este tradare. Va aduceti aminte cum a murit Francois Villon? Si el n-a tradat in adevaratul sens al cuvantului, ci s-a dat de gol. Totusi prietenii lui de talharie l-au ucis. Dar de cel mai mare general al celui de-al doilea razboi mondial, Erwin Rommel? Ca a complotat impotriva lui Hitler, asta nu-l scuteste de caracterizarea de tradator. Si-a calcat juramantul de ofiter. Daca nu mai era de acord cu ce se intampla pe front putea sa ceara retragerea din armata. Hitler nu-l omora cum nu l-a omorat pe Brauschitch. Multe s-ar mai putea spune despre tradare, dar ma opresc aici.

Trecem acum la colonelul Kuklinski.

Acesta a fost intr-adevar colonel, adica ofiter de cariera. N-am cercetat sa aflu exact unde si ce scoala de ofiteri a facut, dar sunt convins ca a absolvit o astfel de scoala, ca i s-a acordat primul grad de ofiter, probabil locotenent, unu sau doi sau trei, cum o fi fost la ei si ca a depus un juramant de ofiter fata de Polonia, tara sa. Cand a fost transferat sa lucreze in cadrul pactului de la Varsovia nu stiu daca a depus si aici un juramant, dar chiar daca i s-a cerut n-a facut-o cu constiinta curata. Probabil ca a procedat cum am procedat eu.

Prin '76 sau '77 Ceausescu a cerut tuturor celor ce aveau functii de conducere administrative, membri sau nemembri de partid, sa depuna juramant de credinta fata de patrie si de partid. Cum eram seful serviciului de calitate pe o sectie mi s-a cerut sa depun si eu acest

juramant. Sa jur pentru patrie era o mandrie pentru mine, dar sa jur pentru partid? Cum n-am avut curajul sa refuz, doi colegi de-ai mei au avut, m-am prezentat in fata directorului si a intregii asistente, am zis in gandul meu „in” si am continuat cu glas tare „jur”. Ma durea inima pentru tara, dar n-am putut sa fiu erou. Asa se va fi intamplat si cu Kuklinski.

Colonelul Kuklinski a predat americanilor o multime de documente secrete ale pactului de la Varsovia, dar el n-a tradat Polonia, caci n-a divulgat secretele acesteia. Putem spune ca n-a tradat nici U.R.S.S. pentru ca nu era ofiterul acesteia. A fost acesta un erou al omenirii sau cel putin al Europei? In masura in care, datorita lui, s-a evitat o invazie ruseasca asupra Europei, da! In felul acesta a fost un adevarat erou. Fiecare este capabil sa inteleaga cate sute de mii de vietii omenesti a salvat in acest fel. A fost si este un adevarat erou. Dar intre ce a facut el si ce a facut Pacepa este o diferenta ca de la cer la pamant.

De aceea nu pot fi bagati in aceeasi oala.

ORIGINI 11-12 (41-42)
(November-December)

GABRIEL STANESCU **CARE ESTE PRETUL AMERICII?**

Statisticile estimeaza ca aproximativ 12 milioane de romani traiesc in afara granitelor tarii. In Statele Unite, aproape o jumatate de milion de cetateni americani se declara ca fiind de origine romana. La acestia se adauga alte sute de mii, care au venit dupa 1990 cu pasapoarte turistice sau la studii, si acum refuza sa se mai intoarca. Ca sa nu mai vorbim de cei care au ajuns aici ilegal, ascunsi in containere, sau de norocosii castigatori ai loteriei de vize, o alta „inventie” americana demna de Premiul Nobel pentru Pace.

Conform ultimelor recensaminte, comunitatea romaneasca din America se plaseaza pe locul al 20-lea ca marime in randul celor 71 de grupuri etnice de origine europeana, recunoscute oficial.

Mircea Eliade considera fenomenul emigratiei romanesti de dupa al doilea razboi mondial, dincolo de conotatiile politice de rigoare, ca facand parte din destinul poporului roman, el nefiind altceva decat o prelungire a stravechiului proces al transhumantei taranului roman, care-si pastea turmele din Cehoslovacia pana la Marea de Azov. Mai recent, „scholarii” de origine romana, facand parada de

eruditie, ezita intre notiunile de „exil” si „diaspora”, intrand in interminabile polemici, unii cu altii, ca si cum acestea singure, odata definite, vor rezolva si disensiunile dintre romanii de dincolo de granite, grupati in functie de interese de moment, ori de conceptii politice si religioase aflate in conflict.

Mai bine de o jumătate de secol, romanii care au decis „sa-si croiasca o alta soarta” si sa traiasca neindoctrinati, neaserviti ideologiei comuniste (in cazul in care au existat doar cauze de ordin politic si nu economic), au fost abandonati de vechiul regim, renegati, marginalizati, etichetati chiar drept tradatori de tara, aventurieri, apatrizi. Securitatea, cu doza ei de machiavelism arhicunoscuta, s-a straduit, dupa principiul florentinului, sa dezbine si sa stapaneasca (*divide et impera*) si pe romanii de dincolo, mana ei lunga, ajungand chiar sa imparta „bucatele” diversiunii si in comunitatile romanesti din America, semanand ne increderea, egoismul, invidia, rautatea, invrajbind pe unii impotriva altora, tesand intrigi si barfe nesfarsite, intr-un limbaj suburban usor recognoscibil. Asa se face ca simplul fapt ca te declari regatean deranjeaza pe ardeleni, ca sa nu mai vorbesc ca pentru romanul cu pregatire subintelectuala, a avea o diploma universitara este dovada clara a faptului ca esti securist. Cultura (cea de performanta, nu cea „pe puncte”) deranjeaza, irita, starneste invidie, in loc de respect. In astfel de imprejurari, individualitatea creatoare se sufoca sau este respinsa sistematic de mediocritatea organizata in biserici si gasti, se topeste in mizeria comuna sau, lucru preferabil, se izoleaza, se retrage in sine insasi..

Dupa o perioada relativ scurta de entuziasm colectiv, prilejuit de caderea comunismului, fantoma lui Ceausescu, continua sa bantui prin America. Intr-o publicatie romaneasca de pe Coasta de est citeam in septembrie 1997, ca nu numai securitatea a fost implicata in procesul de dezbinare a diasporei, ci si KGB-ul, ai carui agenti au luat drumul exilului, odata cu cei plecati in cautarea unui trai mai bun: „Si astfel, gasind un teren propice, aceiasi comunisti au reusit sa puna un alt fel de etichete in randurile comunitatilor romanesti. „Agenti ai securitatii”, „admiratori ai lui Ceausescu”, „fosti nomenclaturisti”, iata doar cateva dintre expresiile care, poate, va suna cunoscut, iar comunistii au biruit in acest fel pentru a doua oara; nu credeam sa fie multi printre dumneavoastra care sa nu aiba macar o cunostinta „jenata” de faptul ca este roman. Dar nu aici si nu acesta este pericolul. pentru ca, indraznim sa credem, un pericol exista. Un popor

divizat de orgolii si egoism si o diaspora care tinde a-i pasi pe urme, iata cartea de vizita pe care o inmanam intregii lumi...”

Sa fie cu adevarat aceasta singura carte de vizita definitorie pentru romanii care traiesc in afara granitelor tarii? Chiar daca pacatul mare al acestui text este judecata globala, nediferentiata, care sacrifica individualul in favoarea ideii de turma, ceva, insa, trebuie sa ne dea de gandit.

Tocmai noi, potentialii „soldati ai lobby-ului romanesc” – cum am fost numiti intr-un ziar de la Bucuresti – noi, cei de dincolo, sa fim cauza si agentii raului din lume, caracterizati doar prin trasaturi de caracter negative? Cu cata usurinta pot fi extrapolate pacatele unora la intreaga colectivitate! Oare n-am adus nimic bun cu noi, venind aici, nimic din natura sufletului etnic al romanului, ingaduator, dovedind o rezistenta defensiva, resemnata in fata raului? Nimic din cumsecadenia romanului, dispus sa imparta cu celalalt si putinul pe care il are? Atat de mult sa ne fi amputat sufleteste experimentul asa-zisei reeducari de la Pitesti, si in general experimentul ideologic al celor 50 de ani de comunism, care a avut loc in tara, ea insasi, o inchisoare, unde daca nu erai cu ei, cu siguranta erai impotriva lor, depersonalizat, redus la o cifra, la o insiruire de zero-uri intr-un plan cincinal? Atat de mult sa ne fi asmutit unii impotriva altora informatorii infiltrati printre noi, incat sa ajungem sa ne suspectam unii pe altii, sa ne vanam reciproc greselile, sa inlocuim buna credinta cu ciuda si invidia, compasiunea cu satisfactia ca nenorocirea nu s-a abatut asupra persoanei noastre, ci asupra celui de acelasi sange?

Abia acum, dupa 11 ani de la revolutie, oameni pe care-i credeam cat de cat morali, fac declaratii publice in care afirma cu seninatate ca pentru a emigra in America au semnat pactul cu diavolul, mergand „pe mana securitatii”. Care sunt consecintele acestui fapt? Ce a insemnat acest tip de colaborationism si cu ce consecinte nefaste s-a soldat el nu pentru individul respectiv ci pentru colectivitatea romaneasca unde persoana a actionat, informand probabil odioasa institutie din tara despre tot ceea ce misca, despre tot ceea ce era viu in acele oaze de romanism, unde oamenii, aparent, se simteau liberi, nestiind ca de fapt sunt din nou inregistrati, ca li se pun la dosar alte probe, chiar atunci cand credeau ca nu vor mai fi urmariti, vanati, panditi? Cati nu au fost radiati,, impuscati gratie dispozitiilor lui Pacepa (care acum

pozeaza in victima, pretinzand titlul de erou national), loviti mortal in asa-zise accidente de circulatie? Aceste asasinate nu au fost oare decise in baza informatiilor venite prin filiera acestor indivizi care azi isi marturisesc vina, dar fara a calcula imensul rau pe care l-au facut prin chiar si "nevinovate" procese verbale oferite securitatii? Acesta e pretul pe care sa-l fi platit unii din ai nostri pentru a ajunge in America? Nu putem sti daca ei merg si azi „pe mana noii institutii cu gardul vopsit, sau au gasit alti patroni la fel de abjecti si avizi de informatie in tara de adoptie. Un singur lucru e cert: ei traiesc printre noi si nici macar o grimasa, un regret nu se poate citi pe chipul lor, dupa cat rau au facut .

Cei care au trecut prin lagarele de triere din Italia, Austria, Grecia, Turcia, Iugoslavia, marturisesc ca ele misunau de securisti travestiti in bieti napastuiti in cautarea asa-zisei libertati. Aud ca azi, dincolo de santaj si escrocherie, unii, erijandu-se in sefi ai unor comunitatii romanesti locale si sub umbrele unor asa-zise centre culturale (in pofida faptului ca sunt rejectati categoric de ceilalti romani), adopta aceleasi metode securiste, tinand spre exemplu sub obroc pasapoartele unor oameni veniti din tara (si de la tara) sa faca un ban in America, invitati, chipurile, la unele manifestari culturale, si carora, lipsiti de dreptul de munca si de posibilitatea de a se descurca, li se conditioneaza prelungirea vizei prin plata „la purtator” a unor sume fabuloase, drept pret pentru „binele” ce li s-a facut. Altii, dupa ce-si invita prietenii sau rudele in vizita, suparati pe ei ca se incapataneaza sa-si prelungeasca sederea, ii reclama cu sange rece autoritatilor, asa incat, sunt deportati in 48 de ore, gratie unui simplu telefon...binevoitor.

Daca fantoma lui Ceusescu bantuie inca, in comunitatile romano americane, initiativa investirii consulilor onorifici dintre informatorii cei mai tenace este o parodie a regimului Constantinescu, care nu a inteles ca romanii americani nu au nevoie sa fie reprezentati, in continuare, de aceleasi persoane dubioase care n-au renuntat sa faca rapoarte catre aceeasi odioasa institutie, sau de oameni de afaceri de origine romana, care nu au nimic in comun cu spiritul romanesc si care vad in orice roman un potential client, o sursa de venit si nicidecum o fiinta care, probabil, are nevoie de ajutor umanitar si de intelegere. In ultima vreme apar din ce in ce mai multe informatii privind asa-zisele comitete reprezentative, in care se vantura oportunisti si demagogi de toate culorile si de care nimeni nu are nevoie... Poate doar acei complotisti

oculti, care urmeaza orbeste indicatiile strategiei globalismului, a uniformizarii natiunilor, ceea ce ar avea drept consecinta disparitia deosebirilor etnice; o absurditate culturala, nu numai politica.

O alta inventie de ultima ora: *Departamentul pentru pentru relatiile cu romanii de peste hotare*, este un organism falimentar, care nu a facut si nu face nimic pentru cauza romaneasca, fiecare functionar, de la subsecretarul de stat pana la ultimul salariat, tanjind in secret sa fie trimis in aceste comunitati nu pentru a afla doleanțele, necazurile romanilor americani, ci pentru a petrece, pe banii bietilor contribuabili din tara, care abia isi duc zilele, cateva zile in America, intr-o calatorie de placere.

Azi, orice politician care se incumeta sa candideze la presedintie nu e om daca nu vine macar o data in America pentru a cere, dupa metoda inaugurata cu mult succes de Emil Constantinescu acum patru ani, nu sprijin moral, ci financiar. Si romanii americani se inghesuie sa scrie cecuri, cascand gura la profetiile mincinoase ale falsilor profeti. Promit, ca si actualul, marea cu sarea, ca apoi sa uite sau sa constate, asemeni dlui. Constantinescu ,ca, in calitate de ditamai presedintele, nu are nici o putere, ca apoi, cinic, sa declare dupa ultima vizita in America, ca lasa Romania pe maini bune... Tot acelea ale securitatii?

O mare vina o poarta si unele publicatii romanesti din Statele Unite, care fac din jurnalism un business infloritor, manipuland opinia publica romaneasca dupa voie prin bulversarea adevaratelor valori perene in detrimentul informatiei exclusiv din domeniul politic de ultima ora, dar intr-un limbaj anecdotic sau de mahala, gustat de sfertodoctul cu pretentii intelectuale. Este si acesta un nou tip de indoctrinare, daca nu de manipulare a opiniei romanilor din diaspora. Asa de pilda, *Lumea Libera* este promonarhista, *Universul* si *Clipa*, sunt sustinatoare ale politicii PSDR-ului, *Romanian Journal* face lobby pentru institutia *presedintiei*, care si finanteaza publicatia cand, de fapt, informatia trebuie lasata la stadiul de informatie, fara tendentiozitati si deformari unilaterale in continut. I-a interesat vreodata pe procopsitii editori ai acestor publicatii asa-zise de exil, ce gandesc cititorii lor, acesti romani destarati, cu ce situatii se confrunta ei in noua lor existenta, cat de singuri si cat de dezbinati sunt? Care sunt consecintele in plan psihic si moral ale socului cultural pe care orice emigrant il resimte in aceasta lunga si grea perioada a adaptarii ? Nu-mi amintesc.

*

Si alte comunitati din America sunt fragmentate, divizate, insa pe baza diferentelor de limba, de background si de status social, si mai putin datorita unor mentalitati negative de tip colectiv asa cum se manifesta ele in comunitatile romanesti, si care dau in fond masura „caracterului nostru national” in acest melting pot care e cultura americana. Pe de alta parte, daca nu e nuantata, obiectiva si motivata sociologic, orice judecata globala risca sa deformeze imaginea strainilor despre romani, dar si propria noastra judecata despre conationalii nostri.

Mi se pare paradoxal ca aflandu-ne in aceeasi conditie de azilanti intr-o lume de multe ori ostila, neprimitoare cu noii veniti, sa actionam lipsiti de incredere unii in altii, sa ne razboim, sa ne divizam. Nu cumva intram astfel, in conflict cu un anume narcisim cultural considerat pana mai ieri o vina majora a romanitatii? Vreau sa spun ca fiecare membru al unei colectivitati, inclusiv cei care o cerceteaza, dovedesc, instinctual, o atitudine etnocentrista, considerand propria cultura ca fiind superioara celorlalte. Asa procedeaza si americanul, si englezul, si francezul, si neamtul, ca sa dau doar cateva exemple. Romanul de ce ar face exceptie? De ce nu s-ar considera si el Buricul Pamantului?

De ce in procesul de integrare in noua cultura, ne-am putea pierde, odata cu identitatea culturala si calitatile morale, scotand in evidenta doar greselile, raul, partea intunecata a lucrurilor?. Dupa unii autori americani, intr-o societate multiculturala, contributia substantiala a fiecarui grup etnic e de ordin cultural, in acceptia pe care o da antropologia acestui termen. Explicatia fenomenului tine de particularitatile etnice ale fiecărei comunitati. De pilda, pe neamt il recunosti cu usurinta prin atitudinea sa retinuta, rece, in contrast cu firea mexicanului, vesela, galagioasa, bucuros de a comunica cu ceilalti.

Motivatia materiala, (agoniseala) nu trebuie sa constituie un scop in sine pentru majoritatea romanilor americani. Esentiala mi se pare contributia pe care o putem aduce noi insine, prin specificul culturii din care venim, Noii Lumi. Adevaratii ambasadori ai culturii romane nu sunt politicienii numiti in corpul diplomatic, ci adevaratii romani din diaspora. Desigur, nu toti. In nici un caz cei carora le este rusine ca s-au nascut in Romania.

Antropologul american Edward Hall, in cartea sa *Beyond culture*, afirma pe buna dreptate, ca un outsider nu poate sa-si explice, sa inteleaga si sa descrie o cultura straina in cateva luni si nici chiar in cativa ani. In acelasi timp el nu poate sa-si transceanda propria cultura. Pornind de aici, procesul de integrare al noilor veniti, in noua cultura nu trebuie tratat cu superficialitate. Dupa unii cercetatori ai fenomenului, exista trei posibilitati pentru cel implicat in acest efort: 1. ca el sa interactioneze cu altii, asumandu-si riscul asimilarii treptate in acest *melting pot* care este cultura americana. 2. ca el sa ramana in propria cultura si deci in cadrul comunitatii etnice, riscand insa sa fie impins pana la marginea societatii americane; o ultima optiune ar fi transculturalismul, care nu absolve culturile de critica si nu le separa una de alta, asa cum face multiculturalismul.

Ultima ipoteza, in cazul in care s-ar dovedi viabila, pune mai multe semne de intrebare: cum ne-am putea pastra specificul national, stergand cu buretele valorile care au concurat la formarea propriei noastre personalitati, trecand dincolo de propria cultura? Schimbarea se va dovedi cu siguranta, una de suprafata, aparenta, nicidecum profunda, si de aceea nu va putea sa afecteze intreaga structura a personalitatii individului. Nu cumva acest proces este expresia unei globalizari pripite si neinspirate? Parafrazandu-l pe Marin Preda care afirma ca taranul roman ramane prin mentalitate, prin structura sa psihica taran, chiar doctor in filosofie fiind, am putea afirma ca romanul, chiar daca vorbeste sapte limbi, in adancul sufletului sau ramane roman. Evident, sunt si exceptii.

De retinut e faptul ca, in procesul de adaptare, asa-zisul fundament cultural al personalitatii nu e supus unei transformari rapide, ci uneia de durata, lente, cu zeci de necunoscute, pentru care fiecare din noi platim un pret mai mare sau mai mic, in functie de modul in care intelegem sa facem fata situatiilor limita, atat in interiorul grupului etnic, dar mai ales in afara lui. Totul are un pret, cu atat mai mult intr-o societate de consum in care fiecarui lucru i se acorda o anumita valoare in functie de cerere, nu de munca inmagazinata in el.

Chiar si cand reclama incearca sa te convinga ca un anume lucru este gratuit, trebuie sa stii ca pretul produsului pe care-l ofera comerciantul, e inclus in cel al altui produs vandut clientului dinaintea ta, sau celui de dupa tine. Aldous Huxley medita lucid la acest

subiect intr-un eseu astfel: „In lumea noastra totul are un pret. Nimeni nu capata nimic, fara sa dea ceva in schimb; platesti pentru fiecare graunte de pe orice fel de ogor, fie plata pe loc, fie intr-o serie de rate fara sfarsit.”

Poate aceasta vointa de a supravietui, de a fi si de a ramane noi insine este si pretul pe care-l platim – fiecare din noi – Americii. Pe langa pretul fizic, vizibil, de care vorbeste eseistul englez, mai exista, credem, si un pret ascuns: cel al consumului sufletesc, al sacrificiului, pret pe care-l investim in orice constructie, in orice efort, in orice proiect, fie el intelectual sau fizic; este pretul pe care ni-l ofera America pentru copiii nostri, care prin natura lucrurilor apartin mai mult Lumii Noi si mai putin celei vechi, de care noi ne simtim mult mai legati decat ei; este pretul prin care ne castigam libertatea de a ne situa la inaltimea standardelor impuse de lumea in care traim, si pe care suntem chemati sa o innoim permanent prin creatie individuala.

HORIA ION GROZA DIN SAGA ROMANILOR DE PESTE OCEAN

Americanii au un fel de vorba pe care o folosesc foarte des cand se refera la individualitatea concetatenilor lor: italieni americani, rusi americani, afro-americani, latino-americani etc, inclusiv romani americani (American Romanians). Lucrul irita pe cei care au fugit cu naduf din tara lor sub imperiul dorintei arzatoare a schimbarii apartenentei dar este acceptat cu indulgenta de catre cei care pastreaza nostalgia tarii de bastina. Sunt cel putin 20 de localitati Aberdeen intemeiate de scotieni pe teritoriul SUA. Moscow apare pe harta statelor Delaware, Idaho, Indiana, Kansas si Maine, iar orasele Atena, Milano si Hamburg se situeaza in interiorul unui perimetru de 30 km (in Wisconsin, nu in Europa). Dublul nume de nationalitate mentionat la inceput se aplica pentru generatia imigranta ca si pentru familia acesteia dar dispare dupa decesul parintilor celor nascuti pe teritoriul Lumii Noi. Caci America este, cum spunea John Steinbeck, un creuzet („a melting pot”) in care se contopesc numeroase nationalitati capatand o identitate noua.

Dintre cele douasprezece milioane de romani traitori peste hotare, o treime s-au stabilit in occident si dintre acestia, cei mai multi, in SUA si Canada (1.100.000), conform lui Valentin Hossu-Longin (A doua Romania, Libra, 1999).

Se crede ca Benjamin Franklin a intalnit in 1755 pe

primul roman care a vizitat coloniile americane (Demetrius Dvoichenko-Markov, Slavic and European Review, Oct. 1955). Numele lui era Damian, sau Domjen cum i-a fost transcris numele in engleza, era preot la o biserica greaca, vorbea foarte bine latina si era interesat de experientele de electricitate ale lui Franklin. Profesorul Dvoichenko-Marko crede ca Samuel Damian, greco-catolic din Transilvania, a calatorit prin Germania, Olanda si Anglia in anii 1744-1745 dupa care a sosit in Philadelphia in 1748, unde s-a imprietenit cu Franklin si unde, miercurea si vinerea dupa amiaza, dadea consultatii privind experientele sale proprii de electricitate. De aici a plecat in Jamaica si Mexic iar urmele sale s-au pierdut.

Nicolae (Nicholas) Dunca din Iasi a fost capitan in regimentul de voluntari U.S. din Razboiul Civil si a murit eroic in batalia de la Cross Keys in Virginia (iulie 1862). George Pomut (Pomutz), roman din Gyula (Ungaria), a fost brigadier-general in acelasi important razboi, in regimentul de voluntari 15 Iowa, regiment prezent in 41 de infruntari grele si evidentiat la parada armatelor victorioase din 23-24 mai 1865 la Washington sub privirile presedintelui Andrew Johnson (care-l inlocuise pe Lincoln) si generalului Grant. Numit apoi consul al S.U.A. in Rusia, George Pomut a desfasurat o activitate plina de succes in anii 1866-1878 si a murit asasinat in 1882 la St. Petersburg.

Multi ardeleni au plecat peste ocean („Mia si drumul”). Din motive de impilare sau din motive economice pentru a se intoarce cu bani pentru a-si cumpara pamant. S-au stabilit in SUA (Detroit, Cleveland, Chicago) si Canada (Toronto, Regina-Saskatchewan). Principalele slujbe erau in mine sau fabrici. Dintre ei aproape 20.000 s-au intors dupa Unirea din 1918.

Prima parohie ortodoxa romaneasca a fost infiintata la 28 august 1904 - biserica Sfanta Maria din Cleveland, Ohio, cu preot Moise Balea, trimis in 1905 de Mitropolia din Sibiu. Un om cu totul remarcabil a fost Ilie Martin Salisteanu, autorul unei istorii a Americii - prima carte scrisa de un roman emigrant (1904). Ca rezultat al muncii sale de organizator, in anii 1902-1910 s-a infiintat Uniunea si Liga Societatilor Romane din S.U.A. al carei prim presedinte cu educatie in colegiu a fost Adam Prie. Ambii s-au intors definitiv in tara (in 1910 si, respectiv, in 1932). O delegatie de cateva sute de romani americani (circa 150 organizatii cu 167 steaguri romanesti si americane) a fost invitata de Iuliu Maniu in aprilie 1929 pentru a participa la comemorarea

festiva in Bucuresti a zece ani de la Marea Unire si a face un tur la Curtea de Arges, Marasesti, Brasov, Avrig, Saliste si Alba Iulia (American Romanian Review, 3, 5-6, 1979).

Participarea romanilor la viata americana si cea internationala a fost activa de-a lungul secolului nostru. 6000 de romani au luptat in armata americana in primul razboi mondial si 10000 in cel de al doilea. Lt. col. George Filimonescu (medalia Steaua de bronz pentru inginerie militara) a luptat in razboiul din Coreea, col. Mircea Costino (atasat militar la Casa Alba) si-a pierdut bratul ca pilot de elicopter in razboiul din Vietnam.

Valului de emigranti romani in America, inceput in anii 1900-1915, i s-a adaugat cel din 1941-1944 si apoi cel inceput dupa schimbarea regimului in 1944 (Eugen Popescu: Exil sau Diaspora?, Bul. Instit.Rom.Cerc.Ist., San Diego, 6,1994). Cu putine exceptii, plecarea celor dupa 1941 a fost fara intoarcere - o consecinta a lipsei de libertate, a prigonirii din teritoriile ocupate, a suferintelor politice. Comitetul National Roman, care-si incepuse in Franta activitatea de sprijinire a compatriotilor emigrati in Vest, actioneaza in ultimii ani ai deceniului 5 la New York. Un timp, la sugestia regelui, presedinte a fost Generalul Nicolae Radescu care, ca sef de guvern in 1945, tinuse piept cu un curajos patriotism presiunii comuniste in tara (Bul. Instit. Rom. Cerc. Ist., San Diego, 7-8, 1996). Vechi de mai bine de opt decenii, exilul romanesc a devenit ulterior „diaspora” (imprastiere in afara tarii), prin sosirea valului tanar de dupa 1989, intre care exceleaza programatorii de software.

Centrelor mari romanesti deja mentionate li s-au adaugat cele din orasele New York (poarta de intrare a europenilor) si Los Angeles, precum si din numeroase zone din Massachusetts, Pennsylvania, Ohio, Michigan, Nebraska, Montana si California. In pieptul tuturor acestor romani continua sa bata o inima pentru tara. Agentii regimului Ceausescu au reusit sa disemineze suspiciuni si prudente, lasand aceasta nationalitate dezunita in America spre deosebire de toate celelalte. Viata romanilor americani este dura ca orice lupta de a trai in alte tipare decat esti structurat, cu greutati de limba, educatie, obiceiuri, intr-o societate care te judeca dupa utilitate in concurenta cu localnicii, fara nici un compromis, refuzandu-ti privilegiile acordate cu marinimie altor categorii de populatie.

Cunoscutul om de stiinta, membru al Academiei SUA, George Palade, referindu-se la perioada de cercetare de la Institutul Rockefeller, scria undeva:

„imprejurările care au permis această dezvoltare (a studiilor de biologie celulară) au fost neobisnuit de favorabile” căci, printre altele, „aveam concurenți puternici care ne păstrau un tonus ridicat și excelenți colaboratori care ne ajutau să ne menținem avansul”. Venit, la vârsta de 30 ani, pentru studii în SUA în timpul războiului, după ce își luase doctoratul în România cu o lucrare în anatomia microscopică, Palade a început să lucreze în laboratorul lui Robert Chambers la Universitatea din New York și și-a continuat activitatea timp de trei decenii la Institutul Rockefeller pentru Cercetări Medicale. Aici a dezvoltat tehnici de fracționare celulară și de autoradiografie, a stabilit funcțiile ribozomilor, mitocondriilor și reticulului citoplasmatic, a cercetat căile de pasaj la nivelul capilarelor și procesul secretor proteic din celula pancreatică. Pentru aportul în ultimul domeniu a primit premiul Nobel în 1974. Face parte din grupul întemeietorilor Societății și Jurnalului de Biologie Celulară, la începutul anilor '60. În anii '80, cu substanțială sa contribuție, un Institut de Biologia Celulei a fost înființat și în București.

George Palade reprezintă o perioadă importantă în biologie. Astăzi biologia celulară a reușit performanțele clonării și ale celulelor implant care resintetizează celule specializate în organul vătămat. În a doua parte a anilor '80 această nouă ramură a început să-și îngemaneze activitatea cu cea a biologiei moleculare care operează la nivelul secvențelor acizilor nucleici. Această din urmă a atins o mare înflorire în zilele noastre când, de exemplu, rezistența la unii daunatori ai plantelor este conferită de gene sintetizatoare de proteine bacteriene iar pentru combaterea cancerului și bolilor genetice la om sunt cercetate tehnici complexe de inginerie genetică. Dirijarea și localizarea într-un anumit organit celular, a produsului sintetizat de o genă de inserție, a fost posibilă datorită unor cercetări privind funcționalitatea internă a celulei de felul celor pe care le-au efectuat cu inteligență și tenacitate savanți ca George Palade.

Manipulând coduri genetice biologia moleculară a născut idei de similaritate în aplicații de informatică bazate pe utilizarea computerelor. Iată cum stafeta este predată unei noi generații, purtătoare a unor noi standarde de cercetare. Viviana Rosca, în vârstă de 17 ani, născută în România și elevă la un liceu din statul New York, a câștigat premiul cel mare Westinghouse, considerat Premiul Nobel pentru adolescenți. Lucrarea ei, intitulată „Steganografia bazată pe ADN”, dezvoltă o

tehnica de inscriptare a datelor care insereaza mesaje secrete intr-o fraza cu bogata informatie banala, folosind o secventa similara genelor din lantul ADN flancata de doi primeri secreti.

Dominique Moceanu din Los Angeles a tinut atentia publicului cativa ani buni cu performantele ei in gimnastica feminina iar in prezent lumea continua sa se minuneze si sa cumpere pe sume fabuloase tablourile pictoritei de 13 ani, Alexandra Nechita, din aceeaasi parte a Californiei. Conceptele de educatie ale parintilor lor, tipice mentalitatii, experientei si intelepciunii acumulate in Romania, s-au confruntat cu acelea ale societatii americane. Uneori au rezultat conflicte dramatice, altadata s-au produs contopiri armonioase conferind o nota noua care a uimit pozitiv publicul si a propulsat progresul. Parintii lui Dominique au investit banii castigati in intregerile competitionale si reclamele comerciale, intr-un centru de gimnastica pe numele fetei, cu buna intentie de a-l administra si a-l aduce intr-un stadiu prosper in momentul in care varsta nu-i va mai permite participarea la campionate. Fata, instigata de colegele ei pubere, tot mari stele ale gimnasticii, a cerut, naiv si impotriva simtirii ei profunde, o oarecare independenta financiara. Imediat avocatii, dornici de castig, s-au repezit ca ulii pentru a construi un scandal si a acuza varstnicii familiei. Ca si parintii lui Dominique care s-au ingrijit atent de dezvoltarea talentului fiicei lor, parintii Alexandrei i-au descoperit vocatia devreme pe cand umplea caiete de colorat desene. Au stimulat-o, i-au facut cunostinta cu pictura lui Picasso si i-au implantat adanc abnegatia pentru munca, modestia si altruismul. Nu stiu care a fost deznodamantul istoriei lui Dominique cu parintii ei iubitori, seriosi si cumpatati, in aparent conflict cu societatea americana care se misca in toate directiile. Dar stiu ca Alexandra a impresionat pretutindeni cu simplitatea, modestia, caldura si inteligenta ei si, in ciuda faptului ca un manager a luat in maini destinul financiar al tablourilor sale, a ramas aceeaasi fiinta cuceritoare si dezinteresata. Veghea parintilor de a-si pastra copilul pur, cu copilaria si adolescenta nefurata, a reusit in cazul pictoritei supranumite „micul Mozart al picturii” sau „micul Picasso”. Spre deosebire de societatea romaneasca in care ne-am format, emanciparea tinerilor in SUA incepe foarte devreme cu consecinte bune sau rele. Jennifer Capriati, o revelatie in lumea tenisului pentru care s-a intervenit ca sa poata juca profesionist in ciuda juvenalitatii sale, a trecut printr-o grava criza, din care drogurile nu au lipsit. In

schimb surorile de culoare Venus si Serena Williams, antrenate de propria lor mama, nu-si neglijeaza studiile, in pofida nenumaratelor tentatii ale celebritatii dobandite in aceeaasi arena a tenisului.

Tin minte ca, pe vremea cand mergeam la unul din liceele bucurestene, mama mea cita mandra succesele unor compatrioti stabiliti in strainatate zicand: „romanul este dotat, inteligent si adaptabil; pus intr-un sistem verificat, eficient si productiv poate face minuni”. O serie de tineri au ajuns milionari prin priceperea in afaceri - vinderea de case sau realizarea unei inventii si buna ei comercializare. Absolventii scolilor de informatica din Romania sunt angajati cu mult succes in SUA si Canada. Ce se intampla insa cu adancul „fiintei romanesti” in contextul strainatatii? Iata o intrebare majora, chiar intr-o societate ca aceea americana, care incurajeaza varietatea multinationala ce constituie una din permanentele ei surse de vitalitate. „Patria care-si uita fii nu-si merita eternitatea” suna vorba unui intelept elin, citata de Hossu-Loghin. Si reciproca ramane valabila chiar daca, in cele din urma, se produce contopirea cu tara de adoptiune. Pentru cate generatii ?

STEFAN STOENESCU
IN PARADIGMA MAI-MULT-CA-IMPERFECTULUI:
RESPULBERAREA ISTORIEI

.....
Si te du la balta
Si bea apa calda ...
Si te du la Dunare
Si bea apa tulbure ...
Si te suie pe-un bustean
Si mananca leustean.

Intamplarea intamplarilor a facut sa primesc o instiintare-invitatie privitor la o sesiune de comunicari organizata de *Partisan Review* dimpreuna cu Boston University pe tema „Autobiografie, Biografie, Memorialistica”. Printre participanti, romancierii Saul Bellow si Norman Manea. Cum tocmai meditam la publicatiile recent iesite de sub pana domniilor lor, mi-am zis ca ar fi interesant sa-i urmaresc dialogand pe una din temele predilecte ale finelui de veac aici in America: delictul de optiune politica in biografia celuiilalt. Aceasta arie care se canta pana la satietate presupune o diva si, eventual, si un corepetitor. Diva

(ca orice personalitate care se respecta) nu s-a putut prezenta, fiind internata la spital („*nimic grav, doar ceva ceva sacaietor*”, ni s-au dat asigurari); corepetitorul si-a facut insa aparitia si in stil oral, mioritic, a improvizat o tanguire in dialect anglo-gitan (Gypsy English – dupa cum prea bine si-a autocaracterizat prestatia). Am ratat astfel eventualitatea unui recital si mai bine de 75% din interesul deplasarii. A trebuit sa ma multumesc cu cateva vocalize si arpegii. In preambul, moderatorul din acea dupa-amiaza de 6 Octombrie 2000, binecunoscutul „critic de la Yale” Geoffrey Hartman, l-a prezentat pe primul vorbitor drept „persoana care a dezvaluit Americii trecutul politic al lui Mircea Eliade, fost fascist sau, mai bine zis, analist culturolog al Fascismului, devenit mai apoi un proeminent specialist in istoria religiilor.” Emanand de la o asemenea autoritate, mi s-a parut demna de retinut motivatia de notorietate pe care o poarta cu sine, precum un melc cochilia, prozatorul exilat din Romania sfarsitului de domnie a Dictatorului-Mascarici fata de a carui teroare, romancierul bucovinean imbracase, compensator, masca lui August Prostul. Mai departe, corepetitorul ariei defaimarii lui Mircea Eliade in spatiul american a spus, spre cinstea sa, un lucru de toata onestitatea: anume faptul ca la poposirea in Occident a trebuit intr-o buna masura sa-si reorienteze scrisul inspre zone ale istoriei si ale politicului care pana atunci nu-i solicitasera interesul. Mai mult, a declarat domnia sa – cuprins, se vede treaba, de un acces de probitate profesionala sau deontologie, cum i se mai spune – „i s-a cerut sa imbratiseze o asemenea preocupare”. De catre cine i s-a cerut, nu ne-a mai impartasit lumina eseistul cu veleitati de istoric. Probabil ca asuma cunoasterea proverbului local: *He who pays the piper, calls the tune*. („Cel care tocimeste fluierasul hotaraste si zicerea pe care acesta s-o ingane”). Alte lucruri demne de retinut fluierasul cel tocmit n-a glasuit la acea savanta intrunire. Spun savanta, pentru ca erau tot unul si unul biografii sau memorialistii obiectivi sau ‘fictivi- chemati sa se pronunte. Omul nostru din Suceava este inca din 1989 profesor la Bard College (unde pe lunca Hudsonului la jumatate cale intre Albany, capitala Statului New York, si megatropola cu acelasi nume) iar din 1996 are chiar o catedra finantata dintr-un fond special constituit, menit sa perpetueze memoria munificentului donator. Posesor al unei engleze inca deficitare si a unei diplome in inginerie de la Bucuresti, profesorul de cultura europeana de la Bard College nu poate spune ca a fost chiar lovit de cel

mai mare nenoroc in periplul sau american. Sa mai amintim ca anul 1987 petrecut in Berlinul de Vest , in compania sotiei, s-a realizat ca urmare a unei burse, iar anul 1988 a fost petrecut la Washington in conditii financiare nu mai putin confortabile. Iata o continuitate demna de libertatea de miscare a unui Silviu Brucan, ilustrul politolog si contestatar-beneficiar al regimului ceausist. Nici nu mai este de mirare ca la trei ani dupa poposirea in America, prozatorul isi mai facea scrupule daca sa solicite statutul de rezident sau nu. Calatorise mult intre timp prin Europa si parca s-ar fi mutat acolo, mai aproape de marea cultura si de mormintele maestrilor sai: Kafka, Proust, Joyce, Musil, Tolstoi, Mann. Ametitoare seria coechipierilor (scoasa din textele eseistice sau interviurile autorului, care, desigur, are tot dreptul sa se adauge sau sa se expuna, dupa cum bine dupa faima tanjeste). Adevarul, atata cat il pot eu descifra, este ca din punct de vedere strict estetic romanele, povestirile si eseistica lui Norman Manea se situeaza la un nivel competitiv, nu chiar in dobandirea premiului Nobel la care nazuiește tainic, ca orice manuior impatimit de sintaxa, dar la un nivel stilistic demn de modelele enumerate. Anvergura, profunzimea, altitudinea de mare scriitor lipseste insa si ca atare abilitatea de ordin tehnic, subtilitatile descriptiv-metaforice nu au cum sa proiecteze aceasta opera in contingentul nemuritoarelor creatii ce nu cunosc granite cultural-lingvistice. In pofida acestor realitati, insa, se depun eforturi conjugate pe plan european, macar la nivelul traducatorilor-breslasi, spre a propulsa autorul si opera sa in luminile rampei. Corepetitorul nobeliabil? Orice este cu putinta acum in prag de Apocalipsa. La intrunirea traducatorilor din romana de asta vara de la Neptun se vantura ideea unei versiuni in suedeza drept conditie prealabila a castigarii mult ravnitului premiu. Cu mai toate volumele echivalate (in zece limbi), Norman Manea este „cel mai tradus autor roman in viata”, fapt care este un indiciu valoric, dar nu numai. Norman Manea este probabil un foarte bun impresar al propriei sale opere, reusind sa capaceze conlucrarea putinilor traducatori de beletristica din romana, activi si cu rezultate omologabile. Iata deci ca ambitiile sale capata contur si furnizeaza un plus de credibilitate incursiunilor sale istorice. Cei ce au investit in alergatorul (fie el si gasteropod) de cursa lunga au probabil motive sa se bucure de cheltuiala facuta. Intra in acest cont si o indemnizatie Guggenheim (in 1992) si decernarea unui substantial premiu al Fundatiei John si Catherine

MacArthur (in 1993). Nu putem decat sa ne amintim de parabola talantilor din Biblie...

In revista *Salmagundi* (din iarna-primavara anului 1999, Nr. 121-122) ce apare sub egida Colegiului Skidmore situat in localitatea balneo-climaterica Saratoga Springs din statul New York , Norman Manea publica la loc de cinste o substantiala relatare a primei sale vizite in Romania post-comunista, un fel de intoarcere triumfala, a celui ce a fost, pe vremea *Epocii de Aur*, August Prostul (Augustus, nu *Auguste* – cum il talmaceste Patrick Camiller) iar acum este *Francis Flournoy Professor in European Studies and Culture at Bard College* din Annadale-on-Hudson, N.Y. Singura problema e ca nu prea stie engleze si ca atare a trebuit sa refuze net oferta de a media intre Leon Botstein, dirijorul si prezidentul de la Bard College in interviul televizat al acestuia cu Iosif Sava la Bucuresti. Nu e singura picanterie involuntara a acestui text: autorul nostru nu se poate retine in a ne aminti ca a locuit candva pe Calea Victoriei nr 2, la al treilea etaj, si ca acum isi pastreaza rangul locuind in Manhattan pe Upper West Side, adica, ma rog, printre cei cu dare de mana. Apoi ne informeaza despre o intalnire clandestina in Parcul Herastrau, cufundat in ceturile groase ale unui amurg din toamna anului 1986, cu Dumitru Radu Popescu, Presedintele Uniunii Scriitorilor, care inainte de plecarea autorului in Germania, tine sa-l asigure de compasiunea sa privitor la recrudescenta antisemitismului in Romania acelor ani. E drept, autorul nu stie ce sa creada: sa i se fi intins o capcana? Nu mai putin delectabila este iesirea unui ambasador *ad-interim* al Statelor Unite, in luna Aprilie 1997, care tine sa-l asigure pe autor la Bucuresti ca democratie inseamna pierderea oricarui rol al intelectualitatii in societate! Halal, mesager al „cele mai vechi si mai autentice democratii moderne”! Cine va fi fost oare acest Mr. E ? Sunt multe asemenea scene, distribuite pe zile, dozate cu stiinta scriitoriceasca. Chiar nu avem decat motive de multumire citindu-i textul si, probabil, oricare american get-beget va avea sentimentul confruntarii cu un autor creditabil. Si tocmai de aceea incursiunile in istoria nationala a Romanilor, respulberarea ei spre a alege graul de negara, capata o pondere deosebita. Obsesiv, autorul nostru se reintoarce „la locul crimei”, reviziteaza dosarul lui Mircea Eliade si a „culpei sale inspirate” (acea *Felix Culpa* – titlul eseului din 1991 prin care s-a asasinat memoria savantului si care s-a dovedit de atunci o adevarata mana pentru Norman

Manea). Pasajele recapituland culpele lui Eliade revin in centrul atentiei, dupa cum revine cazul cu adevarat „fericit” al jurnalului lui Mihail Sebastian, a conflictului acestuia cu mentorul sau Nae Ionescu (de unde si titlul notelor de calatorie *A Hooligan-s Return to Romania* din revista *Salmagundi – Intoarcerea unui huligan in Romania*). Norman Manea a castigat un imens capital politic din aceasta afacere, lasand sa treaca pe plan secund chiar opera sa literara (cu exceptia administrarii aparitiei traducerilor cartilor mai vechi). Daca nu ar fi asa, s-ar fi multumit cu reactiile si valurile iscate in jurul publicarii acelei demascari a lui Mircea Eliade din revista *The New Republic*. E cazul sa amintim aici ca prima incisiva replica a fost data acelui eseu inca in vara anului 1991 de catre Cristian Saileanu (in hebdomadarul *Lumea Libera Romaneasca* din New York) cu mult inainte de Romania anului 1992, cum afirma undeva Norman Manea insusi. Domnia sa ar fi trebuit poate sa se multumeasca cu prozelitii pe care si i-a facut in persoana universitarului Sorin Alexandrescu de la Amsterdam si Bucuresti sau, mai nou si mai spectaculos, in romancierul american nobeliat Saul Bellow. Dar se vede treaba ca, asa cum povestea nostalgic (si nesupravegeat) la Sesiunea de la Boston University, platitorii manipulatori ai fluierasului din proverb pretind ca iarasi si iarasi chestiunea trecutului legionar al lui Mircea Eliade sa fie pusa pe tapet. In ce scop oare? Simplu, in scopul de a culpabiliza o generatie, o intreaga cultura dimpreuna cu etnia din mijlocul careia s-au ridicat Corneliu Codreanu, Ion Mota, Vasile Marin, Nae Ionescu, Mircea Eliade, Mihail Polihroniade, Emil Cioran, Constantin Noica, Dragos Protopopescu si atatia altii. Pana si Leon Botstein (venit la Bucuresti sa dirijeze un oratoriu de Robert Schumann) exclama involuntar: „Aha, Eliade. Eliade? That old story of yours?” Vechea poveste care a ajuns sa-si devoreze naratorul. ...Sa urmarim cele cateva capete de acuzare si sa le cercetam justificarile: 1. Nae Ionescu ideologul Legionarilor? Greu de sustinut o asemenea teza. Ca si italianul Julius Evola, Nae Ionescu a fost atras de doctrina si idealurile lui Codreanu. Prin el si datorita lui insa, generatia lui Eliade s-a apropiat de Legiune. 2. Nae Ionescu a scris o *Prefata* antisemita la cartea lui Mihail Sebastian *Dupa doua mii de ani*. Prefata in chestiune se integra perfect modalitatilor retorico-doctrinare in care se purtau liber, neinhibat, discutiile teologico-religioase in epoca. Apostrofarea lui Sebastian sub numele sau din actele de stare civila avea o functie dramatica fara de care

aspectul polemic al *Prefetii* ar fi palit. La urma urmelor, Sebastian avea latitudinea sa nu o publice. Publicand-o a deschis o cutie a Pandorei, care a facut publicitate cartii sale. Zgomotul si furia acelui episod a generat limpeziri, iar in ce il priveste pe Sebastian o alta carte (indatorata si ea sub raportul titlului atmosferei din epoca si lui Mircea Eliade). „Huliganul” era tipologic „golanul” anilor -90 din Piata Universitatii. In orice cultura un asemenea episod demonstreaza mai curand starea fecunda, diversa, plurivalenta a conversatiei din sanul acelei culturi. Mi-aduc aminte ca pe la sfarsitul anilor -60 Virgil Nemoianu a incercat sa testeze capacitatea de absorbtie a socului specifica liberalizarii inaugurata in 1964. A scris atunci o Prefata in doi peri la o versiune semnata de Ion Caraion din poesia americanului de inceput de secol Edgar Lee Masters, *Antologia de la Spoon River*, o suita de epitafuri intr-un cimitir de tara din care cititorul afla cam ce tip de relatii sociale si cumetii fiintau in acel colt de lume. Humorul gras, caracterologia cam apasat evocata nu aveau darul sa inspire publicului romanesc trecut prin Baudelaire si Valery cine stie ce delicii intelectual-emotive. Traducatorul, care asudase la redarea versiunii isi vedea proiectul minimalizat si desfiintat. S-a iscat atunci o mica furtuna in calimarile mediului editorial, care abia ajunsese la o stare de relativa independenta. Pana la urma s-a gasit solutia (inteleapta) a unei *Postfete* scrise de traducator, care incerca sa demonteze argumentele solide ale prefatatorului. Impaciutorism socialist? Nicidecum. Procedura atesta bunul simt al schimburilor intelectuale. Otravirea atmosferei in jurul *Prefetei* lui Nae Ionescu, sa nu uitam, a venit din partea presei angajate la stanga spectrului politic, care a exploatat la sange un duel intelectual. Poate ca persoana cea mai santajata a fost atunci Sebastian insusi. Lupta intre asimilationisti si sionisti se dadea necrutator pe spinarea lui. 3. Folosindu-se de pasaje din *Jurnalul* lui Mihail Sebastian, publicat dupa 50 de ani (din motive care ne scapa) Norman Manea construiește un scenariu al „rinocerizarii” intelectualilor romani din generatia crescuta la scoala lui Nae Ionescu. Ceea ce uita sa observe Norman Manea este ca insusi termenul de *rinocerizare* nu apartine momentului istoric interbelic, ca Eugen Ionescu l-a pus in circulatie avand in vedere experienta totalitarismului in genere, si ca oricum scrisoarea adresata lui Tudor Vianu nu poate constitui o piesa de dosar obiectiva intrucat era glasul viteazului de dupa razboi si mai era, o stim doar acum, si unda de

empatie care transmitea dinspre un crestin semi-evreu catre alt crestin semi-evreu. Cam cate parale dadea Mihail Sebastian insusi pe Eugen Ionescu, orice cititor al *Jurnalului* o poate verifica singur. Ceea ce nu poate verifica, din pacate, este gradul de veridicitate si neprihanire a acestui *Jurnal*, cu pareri prea vizionar-intelepte in plan istorico-politic, emanate de la un ins hedonist pana in varful unghilor si, desi sclipitor de inteligent si citit pe cat este si Norman Manea insusi, destul de naiv in materie de tranzactii umane si culturale. Un simplu exemplu: abia incepuse sa silabiseasca englezește, ca se si apuca sa citeasca piese de Shakespeare; nu apuca sa termine actul I al unei piese, ca de a doua zi se si viseaza traducator al ei. Dar sa revenim la politicaria de care este acuzat Eliade. Un Heidegger, un Gentile au profitat fie si temporar de pe urma ajungerii la putere a partidelor nazist si respectiv fascist. Eliade se angajase doar intr-o campanie electorala care putea sau, mai de graba, nu putea sa aduca partidul Totul Pentru Tara la putere. Se spune ca numele sau ar fi fost inclus pe listele electorale. Ei si? Nu vedem oare aceasta practica a cooptarii personalitatilor cultural-stiintifice sub toate regimurile, pe toate meridianele? Este un mod de a exprima o optiune de moment intr-un context particular dat. In cazul in speta, dorinta unei bune parti a electoratului romanesc in 1937 de a sparge monopolul legislativo-executiv detinut de aripa tatarasciana a Partidului National Liberal, aservita Coroanei si Camarilei. Se stie doar ca acest lucru era dorit de mai toata lumea: si de national-taranistii lui Iuliu Maniu, si de national-liberalii lui Gheorghe Bratianu, ambii semnatari ai pactului electoral cu Corneliu Zelea Codreanu, ambii decedati in obsedantul deceniu la Sighet, intr-o perioada cand adolescentul Norman Manea nu se dezmeticise inca din euforia comunista. Acest urgisit-de-istorici pact electoral a mai fost scris si de alte formatiuni politice mai marunte printre care, dupa marturisirile lui Corneliu Coposu, reprezentantii PCR, pe atunci actionand in ilegalitate, si de catre Presedintele de atunci al Centralei Organizatiilor Evreiesti, Dr. Wilhelm Filderman, una si aceiasi persoana care a protestat pe langa fostul sau coleg de scoala, Generalul Ion Antonescu, Seful Statului Roman, pentru tratamentul inuman la care erau supusi evreii deportati in Transnistria (unde timp de trei ani a suferit privatiuni inimaginabile si familia lui Norman Manea, si copilul Norman Manea de atunci). Poate ca de Dr. Filderman, Norman Manea nu va fi

auzit decat mai tarziu, dar peste raporturile acestuia cu framantata scena politica interbelica trebuie sa fi dat macar si fugitiv in masivele sale lecturi documentare. Cum poate cineva atunci, daca cele insirate de mine (sub sigiliul amintirilor de actant al „Seniorului” Coposu) sunt adevarate, imputa senin, fara sa clipeasca, optiunea lui Mircea Eliade si a congenerilor sai? Ce scrie *Jurnalul* lui Mihail Sebastian la acest capitol? Nimic! De ce oare? Vor vorbi vreodata redactorii ce au incropit documentul in chestiune? Ne va spune Norman Manea, care avea citite fragmente din acest *Jurnal* in momentul in care tiparea eseul „Felix Culpa”, despre ce crede dansul acum in legatura cu aceasta elocventa omisiune din ultimile luni ale anului 1937?

ORIGINI 1-2 (43-44)
(January-February 2001)

STEFAN STOENESCU
IN PARADIGMA MAI-MULT-CA-IMPERFECTULUI:
RESPULBERAREA ISTORIEI
II

Sa continuam, asadar, seria intrebarilor iscate din urzeala articolului *A Hooligan-s Return to Romania* aparut in revista „Salmagundi” sub semnatura lui Norman Manea ale carui asertiuni vizeaza direct sau indirect trecutul legionar al lui Mircea Eliade. 4. A fost Mircea Eliade antisemit? Depinde cum citim articolele politice scrise de el catre sfarsitul anilor treizeci si mai depinde, desigur, de marturii de epoca, cum ar fi „Jurnalul” lui Mihail Sebastian, recent publicat in Romania si prezent zilele acestea si in standurile librariilor americane.

Mai intai as vrea sa exclud din cadrul discutiei cazurile frivole de asa zis antisemitism – care se iveau frecvent in conversatia perioadei interbelice, si care persista chiar si in zilele noastre. Cine nu -si varsa focul pe vecin? La enervare spunem multe. Chiar si atunci cand ne autopersiflam putem fi acuzati de intoleranta sau dispret. Iata cand Norman Manea la reuniunea de la Boston University se situa pe pozitia ambigua ca limba sa engleza e mai curand un soi de *Gypsy English* – un rom din sala sau un rauvoitor ar fi putut protesta invocand un asa zis atac sovini si intolerant. Ba chiar o minte mai intortocheata ar fi putut spune ca in subconstientul dlui Manea lucreaza forte ancestrale, care il determina sa-i dezavueze pe egiptienii tuciuiri ce

s-au aflat la originea persecutiilor etniei sale. Sau, ma rog, ca s-a lasat contaminat in sinea sa de ceea ce detesta, etc., etc. Nu o data am citit asemenea elucubratii de sorginte psihanalitica.

Ca simpatizant legionar, Mircea Eliade nu putea ocoli chestiunea evreiasca. A abordat-o insa asa cum se prezenta aceasta spre finele deceniului al patrulea. Componenta antisemita in viziunea legionarilor, inca de la inceputurile organizarii lor, a fost determinata pe de o parte de militantismul lor anticomunist, iar pe de alta de starea socio-economica si culturala precara a populatiei romanesti, mai ales in Moldova de Nord, Bucovina si Basarabia, stare care se datora in parte si dezechilibrului demografic rezultat de pe urma exodului refugiatilor evrei din vatra lor de colonizare care cuprindea Polonia, Ucraina si Lituania, unde erau sistematic supusi, mai ales dupa 1880, persecutiilor si chiar pogromurilor. Antisemitismului legionar ii lipsea componenta rasista dupa cum ii lipsea preocuparea de a exacerba diferentele de ordin religios sau teologic. Au existat in epoca asemenea antisemitisme de natura pur ideologica care insa nu au avut o pondere politica suficienta, nici priza asupra maselor sau a unei parti a intelectualitatii de sorginte taraneasca. Nereprezentand o forta redutabila, antisemitismul ideologic, ce-si putea afla mult mai lesne echivalente in fascism sau in nazism, nu a suscitit interesul analistilor sau istoricilor de data recenta ai fenomenului.

Motivatiiile acestor specialisti pot fi diverse, dar pe toti ii incearca parca o tainica dorinta de a instaura un adevar prefabricat ce nu are contingente durabile cu realitatea istorica a acelor ani. (Ma refer cu precadere la perioada anterioara alegerilor din Decembrie 1937 si formarii guvernului Goga-Cuza) Liderul de atunci al legionarilor, Corneliu Codreanu, in ultimii sai ani de viata, se arata dispus chiar la o conlucrare negociata cu liderii politici ai evreilor. Radicalismului reductiv ii lua treptat locul ideea unei coexistente dezirabile, mai ales pe taram economic, intre diversele etnii ale Romaniei Mari. De aici si o schimbare vizibila de atitudine remarcata printre altii de Felix Aderca (vezi „Jurnalul” lui Mihail Sebastian), care numai naiv nu putea fi, avand in vedere vechimea sa de polemist redutabil pe tema nationalismului. Asa se explica si apelul catre legionari adresat de Ana Pauker dupa razboi de a se inscrie in PCR (dupa cum si ceilalti lideri politici postbelici – ai partidelor istorice – au lansat invitatii similare). Puteau oare aceste apeluri fi lansate unor fascisti sau nazisti deghizati pe fundalul

Procesului de la Nueremberg?

Impresia mea este ca specialistii „noului val” (printre care, mai nou, se prenumara, fie si ca umil corepetitor, dl. Norman Manea) isi inchipuie ca pot arunca cu praf in ochii noilor generatii, rastalmacind adevarul istoric dupa bunul, post-modernul, domniilor lor plac. Cu ce gresea oare Mircea Eliade optand, alaturi de partea constienta a generatiei sale, pentru ceea ce se profila a fi singura si ultima sansa reala de a instaura o justitie sociala, din care perdanti ieseau doar cercurile aservite marii finante, din interior si din afara, dintre care si unii, prin forta imprejurarilor, bancheri evrei, ba chiar, unul din ei detestatul „admirator” (si meschin „patron”) al lui Mihail Sebastian insusi?

Si totusi, Mihail Sebastian se plange de prietenul sau si in general de contemporani. Din doua una: sau „Jurnalul” prezinta in acele portiuni o manipulare sinistra a textului, sau Sebastian chiar nu parea dispus ori capabil sa inteleaga acel moment de coalescenta politica intre inamicii ireductibili de odinioara. Pentru mine – in ipoteza ca am inaintea ochilor textul autentic – Sebastian se dovedeste straniu de opac si de ostil. La urma urmelor Eliade era de departe prietenul sau cel mai testat, care mersese pana acolo incat a riscat sa-si compromita cea mai solida relatie profesionala (cu Nae Ionescu, mentorul necontestat al amandurora) de dragul sau. Faptul ca intr-un moment de entuziasm electoral, Eliade doreste sa-si faca prietenul partas credintei sale ca tara se afla pe drumul cel bun al cuceririi demnitatii nationale, indica cele mai bune intentii confraterne, ce nu se impiedica de bariere etnice sau religioase. Ca Sebastian traia o drama si ca o serie de scrupule de ordin moral il asediau este nu mai putin credibil. Totusi, prin sintagma „dominatia iudaica”, curenta in epoca, nu se intelegea intreaga comunitate evreiasca, ci doar varfurile financiar-industrial-comerciale la care probabil se adaugau unii lideri politici sau acei ziaristi virulent implicati in aprigul duel cotidian. Ieseau de sub imperiul acelei sintagme, liberii profesionisti (medici, avocati, farmacisti), oamenii de stiinta si arta, scriitorii, comerciantii mijloci sau mici, meseriasii si functionarimea.

Hannah Arendt a surprins exact, de randul acesta, impasul sau dubla subordonare (*the double bind*) a liderilor comunitatilor evreiesti minoritare. Nevoia de securitate si vulnerabilitatea i-a impins in bratele claselor dominante, ca furnizori de fonduri si ca aliati inegali, nefiresti si vizibili. Mai ales vizibilitatea s-a

tradus in istorie prin alienarea etniei evreiesti de etniile majoritare. Consecinta acestei instrainari s-a tradus nu o data, in epocile de criza, prin rabufniri violente si ciocniri sangeroase. Linistea scump platita se transforma in dezastru si-n urgie. O atare intelegere istorica putea fi accesibila intelectualilor cu orizont larg. Si printre acestia se numarau cu siguranta atat Eliade cat si Sebastian. Incapacitatea unuia de a-l intelege pe celalalt dincolo de barierele si prejudecatile momentului este, in sine, un fapt tragic, daca, repet, ne aflam in fata unui text autentic in proportie de suta la suta. Din „Memoriile” lui Eliade reiese limpede pe de o parte nesesizarea racelii si alienarii lui Sebastian, iar pe de alta, regretul de a nu-i fi putut impartasii motivul pentru care il ocolise (se simtea urmarit de Gestapo) atunci cand a revenit *incognito* si pentru un foarte scurt rastimp in tara, ca purtator al unui mesaj secret din partea dictatorului portughez Salazar catre generalul Ion Antonescu, mesaj care incerca sa-l determine pe seful statului roman sa nu-si angajeze trupele intr-un razboi pe teritoriul Rusiei sovietice. Mai poate, oare, Eliade atunci fi etichetat drept antisemit si chiar nazist cum destui, impardonabil, au facut-o?

Stim din eseul din 1991 *Felix Culpa* ca insinuarile lui Norman Manea (hai sa le numim consumul de leustean) nu tinteau doar punerea la stalpul infamiei a activitatilor politice (citeste *delictul de opinie*) din tineretea savantului, ci la intreg ansamblul operei care i-a urmat. Dupa ce si-a desavarsit demolarea (un soi de complex al lui Oedip inspirandu-i demersul), dl. Manea lasa loc altor diletanti, chemati sa masoare cat anume si cum ideologia si simbologia legionara s-a infiltrat si s-a incriptat (in mod deliberat, cum altfel?) in opera sa de capatai „Istoria ideilor religioase”. De fapt, ca sa fim drepti, dlui Manea i s-a imputat ca a neglijat acest aspect. De catre cine? (De catre cultivatorii de leustean, fara-ndoiala!). Priveasca dl. Manea in propriul text din „Salmagundi” si masoare dansul acolo detasarea si obiectivitatea d-sale in materie. Se intampla sa fie la Bucuresti de Pasover si respectiv de Paste. Cu amuzata condescendenta inregistreaza din inaltul Hotelui Intercontinental : clopotele bisericilor din preajma, convoaiele de credinciosi purtand lumina Invierii, iar a doua zi, prin contrast, titlurile ziarelor, reclamele, interviurile mai marilor clerului, etc. Cine ar indrazni sa-i cenzureze sentimentele sau reactiile? Interesant este ca „neutrul”, „agnosticul” eseist si romancier lasa terenul liber pentru cei interesati sa castige capital politic scormonind in textele lui Mircea

Eliade spre a depista si denisa chiar si cele mai fine urme de legionarism in interpretarile sale asupra fenomenului crestin-ortodox.

In schimb, pare atras de parafrizarea lesnicioasa a unor clisee si locuri comune extrase parca din jalnica facatura a unor istorici-activisti de teapa lui Fatu si Spalatelul cu a caror maculatura s-au spalat creierile tinerelor generatii sub comunism. Astfel, la pagina 122 din revista „Salmagundi” se pomeneste de acea macabra „crima, unica prin ferocitate in istoria Holocaustului: barbara ucidere *rituala* a doua sute de evrei, intre care si copii, la Abatorul din Bucuresti, in sunetele extatice ale imnurilor crestine intonate de de *misticii* asasini”.

Din punctul de vedere strict al evenimentelor istorice, contextul acestei monstruoase crime este inca invaluit in tenebre. Incepand cu asa numita „rebeliune legionara”. Ciudat, nu? Mult detestatul Maresal Antonescu dimpreuna cu aparatul sau de propaganda este preluat, in acest caz, cu arme si bagaje! Nu sta in intentia mea de intra acum pe taramul acestei controverse: Cine a dat semnalul confruntarii din 21-23 Ianuarie 1941? Hitler, Antonescu, Horia Sima? Unde anume a avut loc carnajul si care au fost tehnicile de anihilare? Mai toate relatarile tind sa indice o lichidare in masa, cu rafale de mitraliera, in padurea Baneasa dupa o concentrare prealabila a victimelor la Jilava. Dar cine i-a executat pe ostateci, si din al cui ordin? Si la Abator cine a pus in miscare utilajele? Potrivit unei scrisori faximilate, salariatii Abatorului in frunte cu directorul au negat ca o asemenea fapta s-ar fi produs in incinta acelei intreprinderi. Sa se fi improvizat decorul altundeva, la Morga, bunaoara (cum s-a mai intamplat, nu chiar asa de multa vreme, la Timisoara, in Decembrie 1989)? Si cine va fi facut fotografiile si unde au fost publicate ? Si de ce nu apar ele in principalele lucrari dedicate Holocaustului? Si , mai departe, care au fost imnurile religioase intonate de acei exaltati criminali pe parcursul faradelegii lor? Doar romanii nu sunt de confesiune protestanti, nu? Sau, poate, nu erau aceia romani sau legionari romani? Si-apoi pana unde merge expertiza dlui Norman Manea? Cum pot fi ucisi doua sute de oameni la Abator cand documentele oficiale ale Comunitatii evreiesti din Bucuresti inregistreaza un numar de victime ucise ce depaseste cu putin suta. Si, mai departe, aceleasi documente stipuleaza ca la Abator au pierit unsprezece persoane din cele treisprezece cate au fost aduse la acel loc de martiraj. Cantarile sunt , am impresia, contributia

imaginatiei empatetice a prozatorului nostru. Ceva este nelalocul sau intr-o asemenea relatare. Grotescul, macabrul, lugubrul par impinse cu buna stiinta in tinda lui Belzebut. In ce scop o atare suprasolicitare ? Si iata si ultima intrebare: 5. Ce cauta Mircea Eliade in aceasta evocare? Se urmareste oare culpabilizarea sa postuma cu orice pret prin simpla asociere la distanta in timp si spatiu? Doar a infierat in volumul al doilea al „Memoriilor” sale ororile din Ianuarie 1941, afland despre ele din presa. A sugera o implicare a sa fie si numai ca ipoteza de lucru mi se pare de-a-dreptul obscen. E ca si cand l-am implica pe Mihail Sebastian in ororile de la Canalul Dunare-Marea Neagra numai prin faptul ca „Jurnalul” sau lasa sa se intrevada catre sfarsitul razboiului o evolutie marcat pro-comunista a disponibilitatilor sale politice.

ALEXANDRU NEMOIANU O VREME DE TRAS CONCLUZII

Pentru multi romani si romani-americani, rezultatul alegerilor din Romania de la sfarsitul anului trecut a fost prilej de dureroasa dezamagire. Dar aceasta dezamagire imi pare a fi un exercitiu in inutilitate, caci in termeni practici trebuie sa ne intrebam ce alta alternativa ar fi avut electoratul roman?

Ar fi cu totul nefolositor sa incepem sa inventam scenarii nerealiste care ar sta sub semnul vaicarelilor sau al unui neputincios „ce ar fi fost daca”. Tarile si popoarele traiesc in realitate si in chip realist trebuie sa confrunte cele ce le stateau in fata. Fapt ramane ca rezultatul acestor alegeri a creat o noua realitate in Romania, ca alegerile au fost libere si ca ele reflecta vointa romanilor. Chiar si cei care suntem dezamagiti trebuie sa dorim bine si romanilor si Romaniei. In acelasi timp acum este momentul in care concluziile trebuiesc trase si responsabilitatile numite.

Nu incapa insoiala ca rezultatul alegerilor din Romania are cauze multiple, o parte dintre ele tinand de agonia ruperii de mentalitatile si structurile comuniste, de lipsa de experienta a electoratului si de conjunctura mondiala. In alte cuvinte este vorba de un trecut care nu se indura sa moara si un viitor care inca nu se vesteste pentru romani. In acelasi timp trebuie sa dam credit romanilor de a fi intuit perfect adevarata miza a alegerilor, de a fi inteles ca in momentul de fata, in lume se confrunta „neamurile” si „globalismul”.

Am mai avut ocazia sa spun ca „neamurile” inseamna respectul pentru traditie si credinta si

concomitenta respingere a sovinișmului tribal. Este evident ca în fapt românii au ales partea „neamurilor” și, implicit, au respins cea de a doua alternativă, „globalismul”. „Globalismul” nu este altceva decât o nouă ideologie, a materialismului vulgar și agresiv, care nu face decât să genereze mai multă bogăție pentru cei bogați și mizerie sordidă pentru cei sărmani. Este ipocrizie și iresponsabilitate să nu arăți că închinarea la cei doi idoli ai „globalismului”, Piața Comuna și NATO nu a adus românilor decât mizerie. Iar mai mult decât iresponsabilitate ar fi să nu tragi legitime concluzii din bestialitatea cu care NATO a distrus și continuă să distrugă spațiul iugoslav și încă mai vartos eroicul neam sârbesc. Confrunțați cu fagaduintele goale ale celor ce stau în momentul de față în fruntea bucatelor și îngroziti de bestialitatea NATO, românii au ales ceea ce le-a părut a fi răul cel mai mic. Iar la asta se adaugă împrejurarea că nici nu aveau cu cine altcineva vota. Căci dacă răul mondial a avut rolul lui, nu mai puțin a contribuit la rezultatul electoral dezastrul moral și fizic care a fost administrația celor ce-și ziceau PNTCD. Acest partid, care cu nerusinare se pretindea a fi continuator al Partidului lui Iuliu Maniu și Ion Mihalache, nu a fost nici național, nici țărănesc, nici democrat și în nici un caz nu a fost creștin. Nu a fost național, căci în clipa în care singurul popor care a fost prieten României a fost atacat, acel partid s-a alăturat dușmanilor, adică NATO. În chip la fel de iresponsabil, acest partid a practicat un dezastruos rusofobism care ne va costa scump în viitor, și s-a încredințat cu totul unor idoli care nu ne-au dat și nu ne vor da nimic.: NATO și Piața Comuna.

Acest partid nu a fost țărănesc și dezastrul agriculturii românești stă dovadă. Nu a fost democrat și nici nu putea fi, servit fiind prin epave ca Ion Diaconescu sau H. R. Patapievici-Animalul. Nu a fost creștin, căci nu a avut milă pentru omul sărman și nu a avut bună-cuviința pentru Biserica Ortodoxă Română, mama neamului românesc.

Acest partid al rusiniei a avut temeritatea de a promova cele mai dubioase alternative politice, inclusiv un monarhism desuet, ajuns la stare de ridicol prin alăturarea unor indivizi gen „printul Radu Duda”. Dar vina celor intamplate revine și celor care (cel mai adesea fără rost și noimă) se numesc „exilul românesc”.

Foarte mulți dintre reprezentanții acestui „exil”, după 1989, în loc să-i multumească lui Dumnezeu că au putut din nou să pună piciorul pe pământul sfânt al țării

stramosilor lor, au ales sa vada acolo numai rau, sa isi dea aere si sa ceara tratament special (?!), sa dea lectii neghioabe de care nimeni nu avea sau nu are nevoie. Toti acestia s-au purtat in maniera in care s-au comportat cei reveniti dupa caderea lui Napoleon si despre care Charles Maurice de Talleyrand-Perigord spunea: „Nu au invatat nimic si nu au uitat nimic”.

Asa cum afirmam la inceputul acestui articol, traim o vreme in care trebuie sa tragem concluzii si sa ne asumam responsabilitati, sa schimbam cai si mai ales sa privim in inimile noastre si sa vedem ce este acolo pentru neamul si tara din care ne tragem. Ar fi vremea sa intelegem ca singura cale prin care cei din „exil” ne putem apropia de neamul din care suntem coboratori este dragostea.

Dragostea indelung rabda; dragostea este binevoitoare, dragostea nu pizmuiește, nu se lauda, nu se trufeste.

Dragostea nu se poarta cu necuviinta, nu cauta ale sale, nu se aprinde de manie, nu gandeste raul.

Nu se bucura de nedreptate, ci se bucura de adevar.

Toate le sufera, toate le crede. Toate le nadajduieste, toate le rabda.

Dragostea nu cade niciodata. (Sf. Pavel, I Corintieni, 13,4-8)

GABRIEL STANESCU SPOVEDANIA UNUI EXILAT

I

Fiecare experienta de „destarat” este unica si irepetabila. Pentru Virgil Ierunca, ale carui fragmente de jurnal (1949-1951 si 1966) sunt publicate acum la *Ed. Humanitas*, sub titlul de sugestie eminesciana *Trecut-au au anii...* exilul nu este altceva decat o proba a rezistentei morale. Ramas fidel idealurilor junetii, Virgil Ierunca va continua „sa marturiseasca pentru ultima farama de verticalitate a omului, greu incercat de timpuri naprasnice, incovoiat de idealuri straine si exterioare fiintei sale.” Autorul reconstituie cu veridicitate (chiar daca uneori este prea critic sau chiar nedrept cu unii din confrati) atmosfera intelectuala a refugiatilor romani din capitala Frantei. Caracterele isi tradeaza slabiciunile, defectele sau calitatile prin atitudinile, mentalitatile si comportamentul manifestat in situatii limita. Natura umana isi dezvaluie pasiunile, se lasa dusa de curent, ca apoi sa se redreseze prin echilibru moral. Exista intotdeauna in paginile scrise de

Virgil Ierunca un sentiment al masurii, al onestitatii care-l fac pe autor nu numai sa marturiseasca drept, ci si sa opteze, alegand intre extreme.

Cine n-a trecut printr-o experienta similara nu poate pricepe ce tensiune morala declanseaza o astfel de spovedanie a unui destarat, ce forte contradictorii intra in actiune, ce combustie extraordinara presupune aceasta confruntare cu ceilalti si mai ales cu sine: „Imi port deci nefericirea pana si in maruntaie, umflat de mizerie si de finitudine” noteaza undeva in jurnal Virgil Ierunca. Nu credinta in Dumnezeu, in care nu prea crede, il va salva, ci o anumita onestitate intelectuala de tip camusian care nu-l lasa sa piara si care ii da o stare de veghe, ajutandu-l intrucatva sa infrunte saracia, lipsurile, deprimarea. Imaginea tarii revine adesea si cu ea scene de cosmar: pervertirea intelectualilor care accepta raul in schimbul privilegiilor oficiale ale regimului comunist, timp in care Mircea Vulcanescu este asasinat la Aiud, iar Lucian Blaga se stinge intr-un exil interior, victima a unui atentat al tacerii tesut in jurul sau de „tobosarii vremurilor noi”, de soiul unor Mihai Beniuc, Nina Cassian, Dan Desliu, etc.etc.

Ar vrea sa serveasca, pe cat posibil, „oricarui vant de primenire din viata spirituala a Romaniei, pe care o iubeste acum „ca pe o logodnica”, numai ca sperantele sunt zadarnicite de inrolarea intelectualitatii romanesti in aparatul propagandei comuniste. In *Combat* citeste despre angajamentul scriitorilor bucuresteni fata de partid, de a crea opere cu continut social, etc. etc., iar din *Bund*, care apare la Berna, afla despre sovietizarea vietii intelectuale si morale din Romania „obsedantului deceniu”: asa-zisa reforma a invatamantului, impostura istorica a lui Roler, transformarea Academiei Romane si a Societatii Scriitorilor Romani in filiale ale sectiei de cadre a PMR, unde sunt exclusi intelectualii adevarati, inlocuiti fiind cu executanti ai propagandei de partid. Nu-si face iluzii in legatura cu vreo posibila schimbare, cu toate ca exilatii romani vor sa contribuie cu totii la salvarea culturii romanesti lipsita de orice viitor. Daca ar fi doar adeziunea intelectualilor din tara la realitatile comuniste! Din pacate, insa, atitudinea Occidentului fata de comunism este toleranta, ba chiar de acceptare tacita a raului.

Intr-o Franta socialista, atitudinea partidelor de stanga marxiste sau marxizante, finantate de Moscova, fata de cei ce vin din Est este detestabila, atata timp cat ele nu pot intelege realitatile din aceste tari,

inclusiv pe cele romanesti, si nici nu pot accepta existenta unui exil politic. In fond, tot ce se intampla dincolo de cortina de fier ar trebui sa dea de gandit intelectualitatii libere din Apus dar care, din pacate, „se va pierde desigur, in acea nepasare frivola”, cum cu blandete constata autorul. Nu numai stanga, dominanta in viata politica a Frantei o lunga perioada de dupa razboi, e invinovatita pentru tacerea ei, ci si intelectualitatea occidentala in general. Autorul ajunge chiar la concluzia ca „democratii” francezi sunt mai primejdiosi decat cei din tara. Exceptiile pot fi numarate pe degete. Nu de putine ori, puterea din aceste tari democratice trece de partea „fariseilor ispititi”. Cardinalul Ottaviani, spre cinstea, sa trage semnalul de alarma, chemand lumea crestina sa se opuna destinderii cu Rasaritul, intrebandu-se patetic: „Cum am ajuns noi pana la aceasta marsavie de a vedea milioane de insi aplaudand tirania, violenta, ferocitatea?”

Parizienii din clasa de mijloc, in schimb, se distreaza, devenind indiferenti la durerile lumii, vietuind dincolo de cortina de fier: „Nimeni nu intelege ca, aiurea, oamenii sunt in razboi, in temnite, n-au incheiat ciclul suferintei” reflecta undeva autorul jurnalului. Polemica cu raul social, cu rutina ar trebui sa devina o datorie de credinta a oricarui intelectual cinstit. Rechizitoriul comunismului si al complicilor lui din Occident, apelul la adevar, devin adevarate imperative morale pentru Virgil Ierunca. Putini inteleg ce s-a intamplat de fapt in tari cu regimuri marioneta din Sud Estul Europei. In perfecta cunostinta de cauza, George Kenau da un raspuns raspicat in *Foreign Affairs* lui Hrusciov: „Pentru Occident, a carui judecata se sprijina pe dovezi istorice zdrobitoare, aceste regimuri au fost impuse prin manevre abile ale unor minoritati comuniste disciplinate care primeau de la Moscova metodele si inspiratia necesara si care erau ajutate de prezenta sau proximitatea imediata a unor unitati ale fortelor armate sovietice. Mijloace asemanatoare au ingaduit acestor regimuri sa se mentina la putere.”

Refuzand sa accepte crudul, durerosul adevar, marile puteri demisioneaza cand e vorba de a apara dreptul la libertate si la independenta al tarilor captive, asa incat „orice apel nu e decat un tipat formal”. Guvernul francez, inainte de sosirea lui Hrusciov in vizita in Franta, de teama demonstratiilor, trimite abuziv 95 000 de refugianti din Est in Corsica. Declaratia lui Salvador de Madariaga publicata in *La Nation Roumaine Roumaine* este si ea datatoare de seama asupra

adevarului potrivit caruia „Toata libertatea de care ne bucuram din partea occidentala a Europei o datoram sacrificiilor popoarelor din rasaritul Europei”. Lawrence Durel, intr-o convorbire cu Edgar Morin vorbeste despre un materialism vulgar, caracteristic „religiei” comunismului, in care aspectul uman este sugrumat cu brutalitate. Din toata presa franceza, numai saptamanalul de extrema dreapta *Rivarol* a evocat tragedia tarilor satelite. Presa „libera” si liberala din Franta se fereste sa atraga atentia opiniei publice asupra milioaneilor de prizonieri ai Rasaritului. Nu i se cere decat o informare obiectiva, o situatie justa a faptelor, dar, din pacate, ea da dovada de ipocrizie si amnezii inexplicabile. Dar autorul jurnalului nu-si face iluzii; el tine insa la „starea sa de pierzanie”, fara insa a cadea prada „spiritului de descompunere”; e in fond indatorat spiritului cartezian, aspirand la adevar prin puterea ratiunii, chiar si cand valorile in care a crezut sunt secerate, una cate una, cazand in mainile mistificatorilor de profesie, sau pur si simplu nu rezista judecatii neinduratoare a timpului. Cum nu se lasa sedus de „mitologiile fetide ale zilei”, unica solutie ramane pentru scriitorul martor al evenimentelor marturisirea prin literatura.

Intr-un pasaj din *Viata ca o prada*, Marin Preda nu-si putea explica cum Virgil Untaru (Ierunca), pe care romancierul il evoca in cadrul gruparii *Albatros* ca pe un om cu vederi de stanga, devenise odata refugiat la Paris din ce in ce mai mult un intelectual de dreapta. La intrebarea la care Preda nu gasise raspuns, autorul jurnalului raspunde *post festum* sub forma unei marturisiri de credinta care priveste cadrul mai larg al conditiei de exilat: „Sa nu se mire nimeni ca noi, cei scapati din Rasarit, alunecam la „dreapta”. Ce putem face daca numai „dreapta” foloseste limbajul nostru de revolta si demnitate, atunci cand e vorba de tarile din Est?”. Convertirea autentica nu se poate face decat de la stanga la dreapta si nu invers, in cuvintele sale „de la baiabala in imanenta” la inaltarea in transcendent, de la „platitudinea orizontala” la vertical.” In aproximativ aceiasi termeni se va explica, nu fara o nuanta de ironie, consulului de la Ambasada Americana, care-i respinge viza: „Eu sunt evident vinovat daca am fost de stanga ieri, cand domina extrema dreapta, iar azi de dreapta, cand intelectualii occidentali au descoperit avantajele de pe urma unei situari la stanga si extrema stanga.”

Viata exilului romanesc, reprezentata in paginile jurnalului in maniera picaresca, este dramatica.

Autorului ii repugna statutul de vesnic student in cautare de burse. Cele 10-15 ore de lectura si studiu zilnic il mentin insa intr-o stare de „euforie corecta”, opusa prostitutiei intelectuale pe care unii intelectuali din tara o adopta ca pe unica solutie la tragicul existentei sau dimpotriva, ca reactie a unui oportunism abject, fara limite. Imposibilitatea comunicarii cu ai sai, de altfel laitmotiv al piesei lui Gabriel Marcel, *L'Emissaire*, care pune stapanire pe personaje, scufundandu-le in liniste si izolare, devine o stare de spirit constanta a celui care marturiseste. Romanii il dezamagesc prin conflictele lor iremediabile, cand ar trebui sa fie mai solidari intre ei ca niciodata: „Sunt intristat peste masura de contactul meu cu romanii, si nu stiu cum sa fac sa ma izolez, lucru imposibil atata vreme cat Romania este ultima mea certitudine pasionala”, marturiseste undeva Ierunca, patetic, in termeni cioranieni.

Tot el e acela care ii explica lui Lucian Badescu, singurul roman care a obtinut o catedra la Sorbona, ca obsesiile sale se datoreaza precaritatii existentei, mizeriei in care traieste: „Din mizerie nu-mi pot vedea prietenii. Am impresia ca ceva din umilinta mea trece si in ei si ca totul e sa ramai singur, nestiut, rupt de toti, atunci cand suferi de ”ideea fixa” a zilelor de maine, mai bine zis de astazi.”

Exilul politic e divizat, fragmentat, manat de orgolii. Autorul vorbeste de un „du-te-vino romanesc” in care neutralistii refuleaza amaraciuni personale, tes rautati si invidii. Nu serviciile secrete romanesti il denunta pe Mircea Eliade ca „fascist”, in vremea in care istoricul religiilor o ducea extrem de greu la Paris, ci un oarecare C. Marinescu, aflat si el in aceeasi conditie comuna de exilat. Si astfel, Mircea Eliade nu mai poate intra la *Centre de Recherches Scientifiques*. Dihotomia intre „dreapta” si „stanga” ar trebui sa fie lipsita de sens in interiorul exilului si cu toate acestea, etichetarile de acest fel isi fac simtita prezenta. Virgil Ierunca devine la randul sau indezirabil politic, categorisit cand „criptocomunist”, cand om al dreptei.

De fiecare data cand paraseste pentru o scurta perioada Parisul, el se reintoarce, gasindu-l ”minunat, primitor”. Alteori i se pare un oras provincial, in sensul ca zilnic intalneste pe strada cunoscuti, parandu-i-se ca peste tot se vorbeste romaneste. Noteaza chiar undeva ca din pricina atmosferei „de familie” exista imposibilitatea izolarii in acest oras unde „nu te poti pierde definitiv pe strazi”. Este surprins sa intalneasca in acelasi loc aceeasi oameni, care prin amabilitatea lor

excesiva i se par radicali.

De cate ori se desparte de Paris, are senzatia ca se afla in postura fiului risipitor, care simte acum violent „norocul” de a trai la Paris. Referintele sentimentale la locurile natale sunt inevitabile. Pana si noptile friguroase, instelate au ceva din cele bucurestene. Dar nici o minune traita nu e mai vie decat aceea de a vedea cum altii, „alaturi de tine se bucura ca traiesc”. Mai presus de toate reconstituie sensul ascuns, secret al libertatii in spirit. In epilogul cartii Soranei Gurian *Les Mailles du filet* regaseste povestea exilatilor, a celor „ce visasem libertatea si nu stiam ce sa facem cu ea”.

De fapt, adevarata libertate, febrila, neasteptata, o pierde si o regaseste in carti, pe strada in biblioteci. Cartea devine un viciu necesar. Onorariile de pe la reviste se duc pe carti, cu toate ca nu stie pe ce maini va incapea biblioteca, in ipoteza ca va parasi Parisul. In asteptarea vizei pentru America, (care, ulterior, i se refuza) incepe sa regrete Louvrul, bibliotecile, cerul si strazile Parisului, lasand inca o distanta intre cel ce a fost si cel ce putea deveni. Nu-l sperie decat „moartea de tocmeala”, politica de lagar al cuceritorilor”. Intelege acum bine ce inseamna batrana Europa, cu cultura ei, cu stilul si traditia sa, cu toate ca o anumita mentalitate americana incepea sa se faca simtita si pe malurile Senei.

ORIGINI 3-4 (45-46)
(March-April 2001)

STEFAN STOENESCU
IN PARADIGMA MAI-MULT-CA-IMPERFECTULUI:
RESPULBERAREA ISTORIEI
III

Romanul, scrierea fictionala, proza de imaginatie – oricum am denumi-o – are raspunderi mai mici si libertati mai mari in ce priveste respectarea adevarului istoric decat eseul sau memorialistica, cu toate ca marii romancierii s-au straduit intotdeauna sa se documenteze scrupulos si exhaustiv tocmai pentru a evoca sau restitui realitatea trecutului cat mai deplin si mai credibil.

Saul Bellow, nascut in 1915 in Canada, din parinti care tocmai emigrasera din Rusia, si-a trait o buna parte a vietii la Chicago. A facut studii de antropologie si s-a prenumarat printre tinerii intelectuali grupati in perioada interbelica in jurul revistei newyorkeze de

stanga „The Partisan Review”. A fost multa vreme un fervent adept al lui Trotski si, respectiv, un antistalinist. Desi nu si-a renegat vreodata radacinile etnice, s-a situat pe pozitii clar asimilationiste, scriind o literatura care se marturisea intr-o continuitate explicita cu marea traditie a prozei americane. Aceasta pozitie este clar exprimata in deschiderea primului sau roman important *Aventurile lui Augie March*, 1953, fapt care a incurajat o serie de romancieri evreo-americani in devenire, printre care Philip Roth, sa adopte o pozitie similara. Urmeaza o serie de romane masive si complexe care il situeaza in prim-planul literaturii postbelice, cum ar fi: *Traieste-ti clipa*, *Henderson regele regele ploii*, *Herzog*, *Planeta domnului Samler*, *Darul lui Humboldt* (multe din ele echivalate in romana). In 1976 i se decerneaza Premiul Nobel pentru Literatura. Imperceptibil, dar inexorabil, dupa aceasta data incepe si declinul. Autorul continua sa produca la senectute o serie de proze, mai ales *novelle* sau scurte romane, fara a mai redobandi, insa, suflul epic dinainte.

O carte interesanta din acesti ultimi 25 de ani este romanul *Iarna decanului*, 1982, a carui actiune se petrece in parte la Bucuresti, in Romania ceausista, si relateaza peripetiile carora Bellow si sotia sa romanca au trebuit sa le faca fata. Venisera in Romania pentru a veghea asupra ultimelor clipe ale Floricai Bagdasar, soacra romancierului laureat, care fusese pe vremuri *ministru* (cazut in dizgratie) *al sanatatii si prevederilor sociale*, intr-unul din primele guverne comuniste, prezidate de Petru Groza. Statutul de transfug a celei de a patra sotii a lui Saul Bellow, Alexandra Ionescu-Tulcea, matematician si profesor la reputata Northwestern University din Evanston, localitate satelit, la nord de Chicago, punea la grea incercare viziunea obtuza a autoritatilor de la Bucuresti. Plecase la o specializare dimpreuna cu primul sot, si el matematician, si alesese sa ramana in strainatate. Revenea pentru prima oara in tara ca sotie a unui laureat al Premiul Nobel, intr-un moment de forta majora. Cuplul a primit viza de intrare in tara in regim de urgenta, dar autoritatile au „*facut totul*” ca aceasta vizita nedorita sa le iasa pe nas. Romancierul s-a razbunat in felul sau si, bineinteles, romanul (interzis si vanat in Romania ceausista) a sifonat si mai mult imaginea Romaniei, ajunsa la acel moment aproape la nadirul reputatiei in lumea occidentala.

De curand divortati de partenerii lor, Alexandra si Saul s-au intalnit la Mircea Eliade in casa si foarte

curand au decis sa-si uneasca destinele, cu toata diferenta de varsta dintre ei de aproape douazeci de ani. Frumusetea si inteligenta tinerei sale sotii, statutul ei academic au stimulat puternic creativitatea scriitorului si a dat un impuls vietii sociale dupa care tanjea. Desi a durat peste un deceniu si a inclus momentul consacrării din 1976, mariajul nu a produs mostenitori si a fost minat de contradictii. Fiecare partener a avut in primplanul preocuparilor proiectele intelectuale proprii, ceea ce nu a avut darul sa faciliteze comuniunea sufleteasca. Alexandra se dezinteresa vizibil de romanele sotului, iar Saul nu putea urmarii substanta lucrarilor stiintifice ale sotiei sale. Bellow a suferit poate cel mai mult, fiind o personalitate egocentrica si mandra, avida (si dependenta) de admiratia si incurajarea celor din preajma. De aceea, poate, Bellow a cautat si a contat pe stimulentele intelectual provenit de la companioni mai tineri, pe care i-a placut intotdeauna sa-i cultive.

Poate cea mai puternica relatie intelectuala din ultima vreme, Saul Bellow a avut-o cu colegul sau de catedra de la University of Chicago, Allan Bloom (1930-1991). Eliade, Bellow si Bloom s-au intalnit in cadrul departamentului, unic in felul sau in America, denumit *The Committee on Social Thought* – o catedra de studii umaniste in care cursurile si examenele sunt inlocuite de cercetari si interactiuni individuale ale studentului cu cadrele didactice, asa cum se petrec lucrurile in universitatile britanice de straveche traditie, Oxford si Cambridge. Cadrele didactice, fiecare cu alt profil de specializare, sunt in paralel afiliati si altor catedre. Eliade, bunaoara, fusese cooptat in acest *Comitet*, inaintea celor doi colegi mai sus pomeniti, Bellow fiind numit in 1962., Bloom un deceniu mai tarziu. Daca Mircea Eliade asigura partea de istorie comparata a religiilor, Saul Bellow, ca romancier si antropolog de formatie, asigura partea de literatura moderna, iar Allan Bloom, filosof specializat in traditia democratiei si in clasicismul elin acoperea portiuni ale cunoasterii precum Platon (mai ales *Republica* al carei traducator si comentator era), Shakespeare (mai ales dimensiunea politica a pieselor) sau Jean-Jacques Rousseau (mai ales *Emil*, pe care, iar asa, il talmacise si comentase). Fireste, in acest departament functionau multe alte personalitati de la University of Chicago, printre care si Hannah Arendt.

Intalnim aceste trei personalitati ca personaje in recentul roman al lui Saul Bellow, *Ravelstein*, 233p., publicat in Iunie 2000 sub egida casei de editura Viking

(aparitie semnalata mie acum sase luni de catre anglista Cosana Nicolae de la *Catedra de limba si literatura engleza* a Universitatii din Bucuresti, aflata la o specializare la New York University). Abe Ravelstein, protagonistul cartii, il intruchipeaza pe Allan Bloom, in ultimii sai ani de viata. Profesorul chicagoan a devenit in 1987 o celebritate mondiala ca urmare a publicarii cartii sale destinata marelui public, *The Closing of the American Mind* (care s-ar putea echivala in romaneste prin *Declinul spiritului in America*) – o ampla si severa analiza a crizei invatamantului universitar (mai cu seama cel umanistic), incaput pe mana militantilor neomarxisti de tot felul, care i-au compromis standardele si i-au pervertit menirea. *Standardele* provin din studiul cartilor de capatai ale traditiei europene, de la clasicismul elin incoace, *menirea* urmareste sa formeze caractere astfel incat clasa politica diriguitoare sa beneficieze, gratie unei „educatii liberale”, de valorile trecute prin proba de foc a istoriei. *Prefata* a fost scrisa de Saul Bellow insusi, care in romanul sau *Ravelstein*, pretinde chiar a fi fost inspiratorul ideii acestei carti a mai tanarului sau prieten. Faptul mai invedereaza o data conversiunea sa la o viziune traditional-conservatoare, daca nu chiar „reactionara”, dupa experienta anilor 1960. Bellow, trokistul din tinerele s-a reciclat la anii maturi in partizan al valorilor clasice. Nimic nemaiauzit in aceasta. Doar atat ca acest drept le este refuzat altora.

The Closing of the American Mind l-a facut pe Bloom milionar peste noapte, dandu-i posibilitatea, in ultimii ani ai vietii, sa traiasca pe picior mare, inconjurat de lux si mai ales de operele de arta a caror achizitionare colectionarul impatimit din el si-o putea, in fine, permite. Invitatiile de a conferentia il aduc la Paris, care devine a doua sa resedinta. Meloman rafinat, estet pana in varful unghilor, Allan Bloom face figura de Walter Pater – un hedonist de mare clasa, la finele veacului al 20-lea. Aproape o contradictie in termeni. Iar ca modelul sa fie urmat pana in stricta lui literalitate, Abe Ravelstein este (in roman, cel putin) si un discret practicant al homosexualitatii, de la care i se trage, probabil, ne sopteste, tot in roman, personajul Chick, care il intruchipeaza pe Bellow insusi, si infectarea fatala cu SIDA. Moartea prematura a cunoscutului profesor n-a fost legata in vreun fel, la timpul respectiv, de latura tainica a sexualitatii sale. Dar „prietenul” sau, marele romancier, care a tinut si oratia funebra in 1991, trebuie sa fi stiut despre cine vorbeste. De aceea a si speculat aspectul, dandu-l in

vileag in roman! Prieten, prieten, dar pana la sublima nevoie de a te debarasa de secretele altora si a le transfigura artistic. Dar nu ne putem pronunta. Intre Bloom si Bellow a existat, se pare, o intelegere ca acela care va supravietui va povesti despre relatia lor spirituala bazata pe schimb de idei si stimulare reciproca. Romanul a starnit uimirea scontata – dar faptul nu este deloc singular in cariera lui Bellow, care nu si-a facut vreodata scrupule in a uza si abuza de datele personale ale celor apropiati. Fiind insa vorba de un roman cu un pronuntat caracter memorialistic, (de unde si forma dens dialogata) *Ravelstein* ar trebui sa fie, teoretic vorbind, mult indatorat principiului respectarii adevarului istoric.

Aici intervine problema reprezentarii tendentioase a figurii lui Mircea Eliade. Mai mult decat atat, in roman se petrece, de fapt, un asasinat moral (*character assassination*) postum al savantului roman. Incriminarile sunt puse in gura lui Abe Ravelstein, in mod las, mi se pare mie, pentru ca, cercetand partea memorialistica a operei amandurora, nu am dat de nici o singura incidenta care sa ni-i arate pe Mircea Eliade si pe Allan Bloom in vreo relatie personala oarecare. Parca nici nu ar fi existat unul pentru celalalt, atat de divergente le erau preocuparile. De unde si pana unde, atunci, inversunarea lui Ravelstein/Bloom si mai ales pretinsa sa expertiza in materie de istorie romaneasca? Ne aflam in interiorul paradigmei mai-mult-ca-imperfectului, a respulberarii istoriei, de dragul culpabilizarii cu orice pret si pe orice cai.

Includerea in trama romanului a renumitului savant (*famous scholar*, vezi *Ravelstein*, p.105) si universitar Radu Griesescu (Mircea Eliade) se face la insitentele fostei sotii a lui Chick *alias* Saul Bellow (apelativ echivalabil in romana cu 'Puiut- – pipiriul, nevinovatul!), Vela (adica Alexandra Bellow), care nu-l poate, instinctiv, inghiti pe Ravelestein (acesta, la un moment dat, vrand sa comunice urgent cu Chick, a dat pur si simplu buzna in budoarul apartamentului, surprinzand-o foarte sumar imbracata). Ea, chipurile, ar fi planuit sa-l elimine pe Ravelstein din anturajul parizian al sotului ei, in favoarea lui Radu Griesescu! Si reciproca este valabila, Abe Ravelstein nu o poate suferi pe Vela pentru aerele ei frantuzite de balcanica ajunsa. Acesta este modul in care romancierul Bellow rezolva problema denigrarii lui Eliade, punand defaimarile in gura cuiva decedat, dar avand grija sa sublinieze ca asemenea dezvaluiri nu erau specifice lui Allan Bloom, care recurgea la ele doar stimulat de

apropierea sfarsitului inexorabil! Bellow/Chick nu ar fi putut-o face in nume personal; doar o lume intreaga stia ca este un obisnuit in casa lui Eliade, colegul sau mai varstnic, la a carui ceremonie funerara, in primavara lui 1986, a tinut sa participe. In felul acesta, romancierul-memorialist reuseste dubla performanta de a se razbuna pe fosta lui sotie care, chipurile, il umilise (sub raportul prestatiilor conjugale) si de a da satisfactie corului de critici coreligionari din noul val (postmodernist) care ii reproseau mereu ca nu acorda prioritate, in problematica cartilor sale, Holocaustului, statului Israel si conditiei evreului in lume, in genere.

Stim dintr-o serie de interviuri ca Bellow a incercat sa se apere, invocand faptul ca el ca scriitor a fost preocupat sa zugraveasca prioritar propria sa experienta americana, in calitate de participant la viata si institutiile societatii fata de care s-a simtit solidar pana la identificare. Daca sub raport artistic a aspirat sa se compare cu Tolstoi sau cu Balzac, sub raportul traditiilor nu l-a preocupat nici Europa, nici alta zona de pe glob. In 1990 raspunzand unei intrebari puse in cadrul unui interviu cu revista *Bostonia*, Saul Bellow marturiseste ca abia dupa o vizita la Auschwitz, in 1959, a realizat semnificatia si dimensiunile tragediei evreilor din Europa celui de al doilea razboi mondial. Avea 34 de ani si formula sensibilitatii si preocuparilor artistice se cristalizase. Nu era interesat sa scrie romane-document si putea invoca numeroase exemple de mari romancieri care nu au dat curs in operele lor evenimentelor carora le-au fost contemporani. La fel, necesitatea de a se implica in politica internationala i-a fost revelata abia de Razboiul de sase zile din 1967. Castigase Premiul Nobel fara genoflexiuni si putea, la o adica, sa priveasca imperturbabil si de sus larma din jur. Numai ca materialmente s-a simtit, probabil, constrans sa-si reconsidere pozitia.

Stim, din recenta si ampla biografie a lui James Atlas, ca Bellow a trait intotdeauna la limita posibilitatilor sale materiale, altminteri considerabile. Fiecare divort l-a adus in conditia de a lua totul de la inceput, iar a treia sotie s-a dovedit a fi extrem de abila in a-l stoarce cu fiecare prilej de importante sume de bani. Noul camin, alaturi de o fosta doctoranda a lui Allan Bloom, cu peste patru decenii mai tanara, Janis (Rosamund, in roman), care nu de mult i-a daruit (la cei peste optzeci de ani ai sai) si o fiica, Naomi Rose, parasirea Chicago-ului cu destinatia Boston la a carui universitate a fost invitat sa predea, toate acestea indica, pe langa o vitalitate de exceptie, si o presiune

de ordin material. Or, o critica ostila si necrutatoare, o critica influenta de ale carei verdicte depind in buna parte retetele de librerie, pare-se, nu mai putea fi ignorata. Asa se face, credem, ca batranul romancier s-a hotarat, in fine, sa dea satisfactie. Romanul *Ravelstein* joaca, asadar, rolul rascumparator in cariera scriitorului. Jonathan Wilson, un exeget de marca al operei bellowesti, l-a desemnat a fi „cel mai evreiesc roman din intreaga sa cariera.” Cu rare exceptii (Christopher Hitchens in *The Nation*), primirea a fost extrem de favorabila, critica remarcand mai ales stilul impecabil al scriiturii si retinand (jubiland contrariata) dezvaluirea motivului real (si de scandal) al disparitiei premature a lui Allan Bloom. Tevatura iscata in jurul homosexualitatii si bolii necrutatoare, la care practicarea respectivei orientari sexuale expune fara drept de apel, a estompat, in comentariile de intampinare, tema secundara a romanului, si anume infierarea lui Eliade. Probabil ca o asemenea „exploatare” va intra in sarcina criticii exegetice practicata in universitati.

Pana una, alta, Eliade revine iarasi si iarasi la luminile rampei prin publicarea recenta a traducerii in engleza a *Jurnalului* lui Mihail Sebastian. Astfel, Alice Kaplan, autoarea cartii despre intelectualul francez, adus in fata plutonului de executie, dupa razboi, *The Collaborator: The Trial and Execution of Robert Brasillach*, in suplimentul saptamanal *The New York Times Book Review* din 5 Noiembrie 2000, la pagina 12, nu omite sa-si puna in tema cititorii recenziei sale: [ladul] *ii vine* (lui Sebastian) *de la prietenii si colegii sai cei mai apropiati. Mentorul sau Nae Ionescu a fost decanul intelectualilor gardisti; Mircea Eliade (care s-a distins dupa razboi ca profesor de religie la Universitatea din Chicago) si pana si filosoful E.M. Cioran au fost sprijinatorii fascismului romanesc al gliei si sangelui, proclamandu-si deschis adeziunea fata de violentele impotriva evreilor.* Dupa alte referiri devenite *locuri comune* in scrierile americane recente despre acea perioada (frecvent citatul pasaj din *Eichmann la Ierusalim* de Hannah Arendt relativ la bestialitatea ostasilor romani, sau desvaluirea motivatiei strict pecuniare sau oportuniste a regimului antonescian privitor la incuvintarea tranzitului refugiatilor evrei prin Romania in drum spre Palestina), Alice Kaplan isi indeamna cititorii sa nu uite de *abatorul care a fost Romania intre 1940 si 1944.* Desigur recenzenta reia constiincios cele prezentate drept adevaruri imuabile de catre prefatatorul, Radu

Ioanid, o *autoritate atat in materie de ideologie fascista cat si in materie de Holocaust in Romania*. In subtitlul recenziei din care am extras citatele de mai sus Romania este zugravita drept 'cea mai antisemita tara din Europa-. Orice comentariu este de prisos.

Interesant, daca acesta poate fi cuvantul, mi se pare, insa, cum se extinde imaginea abatorului. Din emblema a unui incident cu izolat (a carui realitate istorica sta inca sub semnul controversii) devine metafora unei intregi natii. Un exemplu cras de *esentialism filosofic*, bun de inclus in manuale. Desigur, abatorul, ca exemplu paradigmatic, nu putea lipsi nici din romanul lui Saul Bellow. Dar ce subtile nuante, vrednice de un adevarat antropolog! Pasajul apare (la pagina 124) sub forma unei intrebari retorice adresata de Ravelstein/Bloom lui Chick/Bellow: *Do you have any memory of the massacre in Bucharest when they hung people alive on meat hooks in the slaughterhouse and butchered them – skinned them alive?* Citim si realizam ca metamorfoza de la „omorul ritual” in acompaniamentul imnelor crestine intonate de asasini (in „viziunea” lui Norman Manea) la atarnarea victimelor in cangile abatorului de vii, spre a fi transate si/sau jupuite tot de vii, se produce o regresie in timp pe parcurs de milenii. Si intr-un caz si in celalalt imaginatia a luat-o razna, probabil din impulsul de a supralicita sau superdramatiza, sau poate ca o reminiscenta a subconstientului colectiv european care s-a confruntat, aievea, pare-se, cu ceva similar. Doar abatorul, ca spatiu al supliciei, lipseste, restul ingredientelor sunt intr-un fel sau altul implicate. Victimele nu sunt evrei, iar asasinii nu sunt legionari. Scena are loc undeva in Germania anului 1944, cred ca la Berlin. Citim (la pag. xix) in remarcabila lucrare a istoricului britanic Roger Eatwell, *Fascism. A History*, Penguin Books, 1995, urmatoarea macabra relatare: *Nazism especially created a Sadean theater of death for those it deemed the enemies of the nation – most notably the racially dangerous Jews. Its political enemies also suffered appallingly. Many of the leaders of the July 1944 bomb plot against Adolf Hitler were dangled by piano wire from meat hooks and slowly garroted. Their excruciating death throes were filmed so so that the Führer could later replay the sadistic drama from the comfort of his armchair.* (Asadar, pe scurt, complotistii sunt atarnati in carlige de macelarie, spanzurati cu ajutorul corzilor de pian, si strangulati meticulos, fara graba. Apoi filmul executiilor este trimis lui Hitler pentru ca acesta sa le poata viziona si savura

comfortabil din fotoliu).

Iata, documentat si detaliat, firul evenimentelor. Ce s-a ales din protocronismul istoricului improvizat Norman Manea?! Au fost legionarii inspiratorii pedepsitorilor germani? Greu de crezut. Istoricii de profesie au inca de stabilit atat contextul „rebeliunii” cat si operatiunile de demonizare la care au recurs, se pare, agentii Sigurantei (cu sau fara concursul Gestapo-ului sau, cum s-a afirmat, al NKVD-ului). Nu a stat nici o clipa in intentia mea de a pune sub semnul indoileii sau de a minimaliza crimele de la Bucuresti, din Ianuarie 1941. Au murit atunci peste o suta si au fost maltratati si traumatizati peste o mie de cetateni evrei, locuitori ai Capitalei. Au fost devastate si pradate zeci, daca nu sute, de locuinte in cartierele evreiesti. Cei desemnati a fi fost autorii sau inspiratorii acestor crime, legionarii, cu diferite plijeuri, s-au disculpat si au negat participarea la macel. (O dovada ar fi, cred, si faptul ca Horia Sima nu a fost tradus in fata vreunui tribunal international sau israelian, decedand, la adanci batranete, de moarte naturala. Ce sa mai spunem de invitatia adresata legionarilor de a se inscrie in PCR dupa al doilea razboi mondial de catre Ana Pauker insasi). Pe de alta parte, nu este exclus ca intreaga operatiune sa fi fost planuita si executata de Siguranta sub obladiurea si, poate, chiar sub comanda ocupantului german. Filmarea executiilor conjuratiilor germani din Iulie 1944 atesta o predilectie tipic nazista pentru punerea in scena si pentru conservarea documentar-arhivistica a actelor de „bravura” (asemeni vanatorilor care se fotografiaza mandri alaturi de trofee).

ALEXANDRU NEMOIANU SA FIM CUVINCIOSI !

In perioada comunista condeierii slujind regimul trebuiau sa implineasca trei cerinte pentru a putea tipari: ei trebuiau sa se lepede de trecutul semnificativ si traditiile romanesti; trebuiau sa preamareasca pe stapanii acestei lumi (si inca mai vartos marea Uniune Sovietica) si trebuiau sa insulte Imparatia lui Dumnezeu (si mai vartos inca Biserica Ortodoxa, Drept credincioasa, Pravoslavnică romana). In momentul de fata, cand mijloacele de informare romanesti sunt controlate, in cea mai mare masura prin „Fundatia pentru o societate deschisa” (a financiarului, deja internationalist, George Soros) si alti eiusdem farinae,

se cer tot trei lucruri: sa te lepezi de trecutul semnificativ si traditiile romanesti (de vazut atacul obscen impotriva lui Eminescu); se te inchini stapanilor acestei lumi (i.e. „globalismul” si bratul sau inarmat NATO) si sa insulti Imparatia lui Dumnezeu inca mai vartos Biserica Ortodoxa, Drep maritoare, Pravoslavnică romana.

Coincidenta, sau mai exact continuitatea si perseverarea in acelasi duh intunecat mi se pare nu numai evidenta ci si inspaimantatoare. Sunt incredintat ca multi urmeaza conditiile enumerate mai sus din inconstienta din spirit de turma sau din lasitate dar, cei mai reprezentativi condeieri, s-au transformat de voie in slujitori a celeia ce a fost si ramane inspiratia negativitatii pure. In mai toate cazurile cei ce fac acest imens rau azi il fac din trufie si din dorinta de a sta, macar si o clipa in fruntea bucatelor. Despre zadarnicia si vremelnicia nesemnificativa a unor atari ambitii nici nu merita sa vorbim.

Este suficient sa ne aducem aminte de cele spuse de Psalmistul-Prooroc: „Vazut-am pe cel necredincios falindu-se si inaltandu-se ca cedrii Libanului; si am trecut si iata nu era; si l-am cautat si nu s-a aflat locul lui” (Ps. 36; 35-36). Dar totusi, in referire la atacurile indreptate impotriva Bisericii Pravoslavnice romanesti (care nu se rezuma numai la „cazul” Patriarhiei Romane ci cuprind ortodoxia romaneasca din tot locul) cateva lucruri ar trebui adresate.

Biserica Ortodoxa romana nu este o structura administrativa ci un trup duhovnicesc care nu este alta decat totalitatea credinciosilor (clerici si mireni) care intolalta alcatuiesc trupul mistic al lui Hristos (Ortodocsi din tot locul alcatuiesc, in fapt, acest trup mistic dar, dupa invatatura Bisericii, in interiorul trupului sunt madulare, „neamuri”, care fiecare, au un rost de implinit, fiind lasate in fiinta spre desavarsire.

Pentru Romani Biserica Ortodoxa a insemnat mai mult decat marturisirea unei credinte, a insemnat insasi fiinta neamului. Biserica Ortodoxa a dat Romanilor felul de a fi, i-a plamadit si i-a facut sa fie cum sunt in tot ce au ei mai bun (caci ce este rau la Romani vine din lumea aceasta si din caile ei pe care fiecare le-am folosit, mai mult ori mai putin);

Biserica Ortodoxa a dat Romanilor (bantuiti de toate relele, separati si aflati sub stapaniri straine ce adesea s-au razboit intre ele) uluitoarea unitate si constiinta a unitatii de „lege si neam” (iar daca cineva ar avea neputincioasa indraznire de a minimaliza acest lucru destul i-ar fi sa vada ce s-a intamplat cu slavii din

sudul Dunarii care, de un neam fiind, au ajuns sa se sfasie intre ei caci tin de „legi” diferite). Mai mult inca in timpul celei mai sangeroase si mai crancene persecutii pe care istoria romaneasca a cunoscut-o, cu enorme sacrificii Biserica Ortodoxa romana a reusit sa pazeasca si sa observe cel mai pretios lucru: viata liturgica neintrerupta. Acest din urma lucru (pe care istoria il va recunoaste, probabil, ca cel mai eroic act al Bisericii Ortodoxe romane si al slujitorilor ei) s-a vadit prilej de poticnire pentru cei mai slabi la cuget si pretext de pricina pentru cei de rea credinta sau pur si simplu rai. Pentru a fi mai lamurit.

Pentru a putea salva continuitatea de viata liturgica si pentru a putea tine bisericile si manastirile deschise nenumarati clerici si mireni ortodocsi romani au stat sub persecutii, au stat intemnitati si au dat jertfa suprema. Dar alaturi de acestia au fost si Marii Ierarhi care s-au jertfit facand compromisuri, acomodand (de forma si vremelnic) pe monstruosul impilator. Au fost cazuri in care compromisuri mai mari decat cele ce ar fi fost neaparat de lipsa au fost facute si este posibil ca unii dintre cei amintiti au comis lucruri de tot condamnabile. In crancena vreme care s-a sfarsit nu cu multa vreme in urma atari situatii erau inevitabile. Dar de asemenea cazuri (care, repet, ar trebui considerate sub specia exceptiei nesemnificative) se atarna condeierii de care vorbeam si care (nu intamplator) sunt recrutati dintre cei care, de buna voie, au slujit si lingusit regimul comunist. (Spun de buna voie caci ei ar fi putut foarte bine sa stea la o parte, sa scrie pentru „sertar” si sa duca o viata modesta” intr-un anonimat colectiv). Trufia insa i-a rapus asa cum ii rapune si azi !) Mai mult inca. Acesti mercenari in slujba negativitatii pure ignora imprejurarea ca Marii Ierarhi ortodocsi romani au explicat starea in care s-au gasit si dintre ei au fost destui care au exprimat regret pentru compromisurile ce au trebuit sa le faca (exemplul extraordinar al IPS Nicolae, Mitropolitul Banatului, este mereu de oferit). Condeierii de care pomenesc continua insa sa repete, ca flasnete stricate, din nou si din nou aceleasi argumente slabanoage. (In context sa ne amintim ca negativitatea pura, este nu numai perseverenta dar si proasta.) Dar atacul impotriva Bisericii Ortodoxe, Drept maritoare, Pravoslavnice romanesti mai are o cauza care ii ustura pe cei ce ii inspira si platesc pe condeierii cu pricina.

In toate sondajele de opinie Biserica Ortodoxa romana sta de departe in „topul”, in varful, optiunilor de incredere romanesti, cu circa 80-90% raspuns

pozitiv. Acreala celor „deja” globalisti devine venin acut. Ei afla sa insulte pe Romani pentru a avea incredere intr-o institutie „nedemocratica” (incongruenta si inconsecventa de gandire sunt absolut paralizante atletii „democratiei” se afla in situatia de a insulta preferintele „demosului”, a tagadui propria mantra, „vox populi, vox Dei” si a isi da arama pe fata ca slujitori ai unui sistem inuman care tot mai vadiť practica un „democratism selectiv” in care tot ce ii vine la indemana este calificat „democratic” iar tot ce ii vine impotriva este calificat „nedemocratic”). Acesti atleti ai minciunii si vremelniceii nu pot intelege ca Biserica Ortodoxa este vederea in oglinda”, Imparatiei lui Dumnezeu si nu pot intelege ca exista o diferenta de categorie intre Imparatia (intemeiata pe dragoste desavarsita) si „democratismul” lor selectiv. Biserica lui Hristos nu este sindicat! Iar celor spuse mai sus mai trebuie sa le adaugam ceva.

Nu trebuie sa ne leganam in iluzia ca Romanii, colectiv si individual, ar fi fost sau ar fi eroici sau exemplari sub specia verticalitatii morale. Dar cu toata siguranta in tot ce au ei mai bun si autentic au fost plamaditi sub acoperamantul Bisericii, Ortodoxe, Drept-maritoare, Pravoslavnice. In cuprinsul ei fiecare trebuie sa se poarte smerit dar in a proclama frumusetea ei imparateasca, puterea ei mantuitoare, splendoarea modesta, tainica a locasurilor de inchinaciune si mireasma lor de casa ideala nu trebuie sa fim nicicum timizi. Caci a ascunde asemenea taina mantuitoare nu ar fi o greseala ci un pacat de neiertat. Iar in ce priveste relatia cu Biserica Ortodoxa, Drept-maritoare, Pravoslavnica romana, care a fost si ramas maica buna neamului romanesc, ar trebui ca, minimal, sa fim cuviinciosi.

GABRIEL STANESCU SPOVEDANIA UNUI EXILAT II

Inca din inceputurile exilului sau parisian, Virgil Ierunca se va simti atras de personalitatea lui Mircea Eliade, bucurandu-se de prietenia, ajutorul si colaborarea acestuia: „Printre atatea absente, deceptii, prezenta vie a lui Mircea Eliade e mai mult decat reconfortanta. O bucurie a dialogului, un respect pentru respiratie ma napadeste ori de cate ori raman singur cu el”, marturiseste autorul jurnalului. La recomandarea istoricului religiilor va fi, la inceput, redactorul unui ziar romanesc anticomunist, *Luceafarul*, tiparit, culmea, cu

lucratori comunisti intr-o mica imprimerie care-i aminteste de spatiul bucurestean. Simte nevoia fizica a mirosului cernelii tipografice, a zgomotului masinilor, insa nimic nu poate fi ca la Bucuresti, ca acasa, cu toate ca simte acel „du-te vino romanesc” in orice moment al existentei sale parisiene. E infierbantat, asemeni poetului, C. Amariutei (cu care va edita ulterior *Caiete de dor*), de dragostea „care nu mai seaca pentru Romania”, un fel de cruce pe care o duce in spate orice exilat.

Marturiile nostalgice despre spatiul pierdut si regasit al preistoriei personale se intrepatrund cu reflectii privind spiritul european, spirit care ii pare, in comparatie cu cel apusean, de natura metafizic-religioasa: „Pentru un răsăritean, frumusețea nu e un accident estetic, ci doar un reazem transcendent” constata cu indreptatire Virgil Ierunca, gandindu-se, probabil, la sentimentul sofianic teoretizat de Lucian Blaga in „Spatiul mioritic”.

Idiosincrasile autorului ies la suprafata in momentul in care cei cu care ia contact nu pot raspunde pozitiv exigentelor sale morale. Il irita la culme fariseismul lui Constantin Virgil Gheorghiu, atitudinea ironic tendentioasa a lui Eugen Ionesco, a carui semnatura i-o descopera in saptamanalul criptocomunist *Les lettres francaises*. Dramaturgul pretinde chiar, intr-o discutie, ca spiritualitatea romaneasca de „la Coresi incoace este, nici mai mult nici mai putin, decat expresia exacta a unui stil legionar de a fi.” Nu inasa aceasta afirmatie, care a nascut prozeliti de dupa ‘89 in Romania postcomunista, ci atitudinea antiromaneasca a lui Eugen Ionescu va provoca ulterior ruptura dintre cei doi. Afirmatia viitorului membru al Academiei Franceze, sub forma unui calambur, potrivit careia ar vrea ca toate popoarele sa dispara, cu exceptia a trei dintre ele: francezii, evreii si ungurii, este inveninata peste masura si tendentioasa la adresa romanilor: Intrebat de ce ar trebui sa supravietuiasca ungurii, dramaturgul raspunde: „Doar ei stiu sa-i urasca asa cum trebuie pe romani.” Tot E. I e acela care sufera realmente ori de cate ori Ierunca il vorbeste de bine pe Mircea Eliade.

Cioran, despre care Calinescu scrisese in *Istoria literaturii romane* randuri „nedrepte si foarte exterioare”, isi mentine intacte convingerile sale de dreapta, dar vrea sa-l fereasca pe tanarul Ierunca, om de stanga in momentul alegerii libertatii, de infuzia de radicalism din paginile *Schimbarii la fata a Romaniei*, asa incat nu-i va imprumuta niciodata cartea sa o citeasca. L-ar fi pretuit mai mult, probabil, daca

filosofii insusi nu si-ar fi auto-cenzurat-o in noua editie din 1990.

Intr-un restaurant chinezesc, Cioran vorbeste trei ore in sir in franceza despre Nae Ionescu, Pamfil Seicaru, Toma Vladescu, Petre Tutea, fara a uita sa precizeze ca denigratorii sai nu sunt altii decat admiratorii lui Mircea Eliade. Tot la Cioran autorul jurnalului surprinde un fel de oroare „fara margini” fata de romani, fara a explica motivele acestei atitudini. Proiectele culturale, chiar daca seamana unor castele din carti de joc, ii ajuta pe azilanti sa supravietuiasca. C. Visoianu propune infiintarea unei Fundatii regale, ce ar urma sa se deschida in exil; se proiecteaza. de asemenea, infiintarea unui institut franco-roman, avandu-l ca director pe Basil Munteanu. Nici un cuvnt insa despre fondurile transferate de Antonescu in Vest, cu care – de bine de rau – institutiile exilului au functionat in primii ani de dupa razboi.

In timp ce lui Cioran i se decerneaza *Premiul Rivarol Rivarol*, distinctie importanta in lumea intelectuala franceza, romanul *Maytrei* in traducere franceza nu se bucura de prea mare ecou la Paris. Comentariul autorului pe marginea ultimului eveniment frizeaza prejudecati mai vechi: „Mircea Eliade crede, ca un copil, ca e de ajuns sa vorbim cu totii in dreapta si in stanga despre carte ca ea sa prinda”.

Oricat de diferiti ca pregatire intelectuala, preocupari si convingeri politice, romanii se impun printr-o remarcabila cultura de exil, datorata catorva constiinte individuale care isi asuma riscul de a demistifica, fie si la modul figurativ, metafizic ceea ce Eliade numeste „teroarea istoriei” din tara. Gallimard este unul dintre cei care se arata foarte interesat de cultura noastra, in sensul ca vrea sa stie din gura lui Ierunca daca are vreo explicatie sociologica a faptului ca romanii n-au dat Apusului doar celebritati, dar si unele din figurile decisive ale avangardei: Tzara, Eliade, Cioran, Urmuz.

O multime de personaje, de fapte, de intamplari „beneficiaza” de atentia observatorului, grabit sa le consemneze, sa le descrie lapidar, de multe ori insotite si de comentarii acide. In spital intalneste un ardelean, secretar al tineretului national- taranist, care a organizat o cantina la Biserica ortodoxa. Un prieten vinde la anticar un Mallarme, ca sa-i cumpere iubitei flori. In timpul slujbei de inviere, gandul il duce la copilarie, catre ai sai, pe care nu-i poate uita. Evoca cu pasiune nunta unui legionar roman cu o frantuzoaica care vorbeste si simte romaneste, si ai caror parinti au convingeri comuniste. Mirii sunt inconjurati de romani

emigranti, „napastuiti, iesiti din inchisori, trecand clandestin frontierele, prigoniti si urmariti”.

Cand e anuntat ca Evdokimov s-a opus acordarii unei burse, Ierunca banuieste in tot acest joc „lucraturile compatriotilor”. La Theatre de Poche, la piesa lui Eugen Ionescu, *Lectia*, constata ca in sala se afla doar cinci persoane. De la radio afla de moartea lui Andre Gide. Cazul Patrascanu ii atrage atentia prin tragicul situatiei, omul transformandu-se, din sef de partid, in victima. Se rupe de „biserica impostorilor patetici” , asa cum numeste autorul Centrul Roman de Cercetari din Paris. Francois Bondy dedica un numar intreg din *Preuves*, Romaniei.

Jurnalul consemneaza printre altele si atacul lui Vladimir Colin in numele „scriitorilor angajati” din tara impotriva luarilor sale de atitudine fata de starea de lucruri din Romania, ca si „aventura” lui Grigore Preoteasa, „comunist stramt la minte”, sef al oficiosului *Romania Libera*, la care lucrase ca redactor autorul jurnalului pana la plecarea definitiva din tara, care e izgonit de guvernul american de la Ambasada Romaniei la Washington. In atelierul lui Horia Damian afla despre obiceiul lui Brancusi care, taraneste, isi punea la amiaza cateva scanduri in batatura lungindu-se sa doarma. Poetul Ion Parvulescu, a carui existenta este ea insasi un poem, apare in ipostaza unui crai de curte veche si de Cartier Latin. Sorana Gurian e suspectata de colaborare cu politia secreta si de legaturi oculte in lumea interlopa. Poeziile lui Stefan Baci, trimise pentru *Caiete de dor*, sunt privite cu suspiciune, dar cu toate acestea, vor fi publicate, pe motiv ca „in exil nu e loc pentru alegeri prea severe” aici primand de fapt „intalnirea in fratietate”. Megalomania lui Constantin Virgil Gheorghiu il irita atat de tare incat il eticheteaza drept impostor (De orice altceva poate fi acuzat C.V. Gheorghiu, dar nu de lipsa de talent!). Autorul jurnalului pune sub semnul intrebării afirmatia sa publica de a fi bombardat de scrisori anonime, de denunturi, de mizerie, de calomnie, considerand ca astfel Gheorghiu vrea sa-si creeze o publicitate ieftina in Franta, neavand nimic comun cu spiritualitatea romaneasca. Vasile Posteuca, neagreat de o parte din confrati, isi da demisia de la Centrul Roman de Cercetari, Paul Celan pare „intristat prea ostentativ de tragedia romaneasca”, Horia Stamatu, poet de exceptie, devine „mult prea penibil cand infrunta riscul cugetarii”. Ierunca e mirat cand afla ca Cioran accepta sa vorbeasca la Clubul Maintenance, tocmai el, care refuza spectacolul. Gestul filosofului i

se pare echivalent cu o intoarcere din drum al celui care era candva torturat de destinul Romaniei. Cu acelasi Cioran pune la cale mai multe moduri de a muri, in ipoteza inceperii unui nou razboi mondial. Ce-i va ramane in cazul in care va supravietui? Sa sarute mainile mamei, sa colinde Romania in lung si-n lat, sa revada cativa oameni de suflet, sa citeasca in romaneste cat mai mult cu putinta, sa implineasca „misterioasa voie a intoarcerii, fie numai pentru cateva clipe” in tara pe care a parasit-o.

In George Uscatescu, editorul revistei *Destin* si directorul editurii cu acelasi nume, vede un colaborationist al regimului de la Bucuresti pentru ca acesta a acceptat sa fie tradus in romaneste. Petru Dumitriu, pana mai ieri scriitor oficial al regimului comunist, alege libertatea in Franta, asumandu-si riscurile unui exil neindurabil cu scriitorii, pentru care limba romana si memoria afectiva trebuie sa invinga prejudecatile occidentului prin propriile marturii despre ceea ce se intampla dincolo de cortina de fier.

In calitate de editor al *Revistei scriitorilor romani*, Ierunca invita sa colaboreze pe toti scriitorii din exil, incercand sa-si infranga orice obstacol subiectiv in alegerea unui autor sau al altuia. Afla de cenzurarea paginilor din jurnalul lui Eugen Ionescu impotriva lui Sartre de catre revista *La Nouvelle Revue Francaise*. Acelasi Sartre, care il acuzase pe Lukacs de a se fi facut vinovat de „acea pata de sange intelectual pe care n-o poate spala nici apa marii”, in pofida faptului ca filosoful isi renegase propriul trecut marxist. Moare la Paris, in 1961 Aristide Blank, patronul editurii *Cultura Nationala*. Ascultandu-l pe Enescu intr-un concert de vioara e convins ca „toate drumurile ce pot duce spre Dumnezeu trec prin Bach.” Rene Guenon se stinge undeva in Egipt, intr-o casa saracacioasa, in fata piramidelor. Moartea lui Camus intr-un accident de automobil, in 1960 il intristeaza peste masura: „Camus era pentru mine cel care facea din literatura o paranteza pentru a se instala in acea zona a constiintei unde cuvantul marturiseste prin arsura. Sunt acum un exilat a doua oara, fara acela care-mi dadea certitudinea ca in Franta salasluieste inca speranta, ca demisia poate fi inca ruinata”. Paradoxal, reprosurile pe care Sartre i le facea lui Camus in 1932, devin acum, la moartea acestuia, pretext de elogi, un fel de „oportunism funebru” cum le numeste Virgil Ierunca.

Simultan cu viata culturala parisiiana, exilul este vazut atat cu umbrele cat si cu luminile lui. Constatand ca limba pe care o vorbesc cei de la sectia romana a

postului de radio Roma nu intruneste exigente minime, Virgil Ierunca exclama cu mahnire: „Afacerile exilului merg din plin. Prostia domina redactiile, catedrele si amvonul”. Dupa cum e lesne de constatat, polemica cu raul social, cu rutina, cu non-valoarea, intra in sarcina intelectualului angajat. Critica devine o datorie morala pentru V. I. Daca a consemnat deja demisia intelighentiei franceze, care cauta avantaje de pe urma situarii la stanga sau la extrema stanga, nu poate sa nu condamne de data aceasta pervertirea morala a unor scriitori romani, care, adoptand preceptele realismului socialist s-au...real-izat. Sadoveanu este „multiplicator de slogane” chiar daca romanul sau *Mitrea Cocor* a fost publicat in franceza prin grija unor institutii oculte. In tot acest timp lui Constantin Noica i se insceneaza un proces, in care sunt implicate alte 20 de persoane, Impostura comunista, pe care o numeste „o crima dialectica”, are acum prozeliti proveniti din randul ziaristilor democrati” din epoca interbelica: George Macovescu, nu e altcineva decat o „nulitate oficiala”. Geo Bogza face elogiul Canalului, Radu Tudoran, Perpessicius, apoi George Ivascu „mare afacerist de atitudini”, Tudor Vianu, „un real mediocru”, George Oprescu „un las batran”. Li se alatura Nina Cassian. Toma George Maiorescu „homuncul al partidului” si cati altii. George Calinescu in *Cronicile optimistului* ridica in slava „lumea noua”. „viitorul cel falnic”. Tot in *Contemporanul*, care dedica un numar omagial lui Lenin, colaboreaza Arghezi, G. Bogza, A. Otetea, Ion Jalea, J. Perahim. Colaboratori ai presei controlate de partid sunt si alti vanduti... realismului socialist: Petru Dumitriu, Crohmalniceanu, Petru Vintila, N. Tertulian, Zaharia Stancu.

Marin Preda scrie romane propagandistice si sufera „pentru marsavia lui taraneasca”. Il irita mai putin oportunismul sau pentru ca autorul jurnalului deslusise inca dintru inceput in el o dorinta de parvenire mai puternica decat orice criza de constiinta. Marcel Avramescu devine preot, Sandu Tudor se calugareste, refuzand spectacolul oferit de noua putere. Eminescu e cenzurat si astfel „nerusinarea devine crima”, prin neadevarurile si impostura ideologicului cand vrea sa explice esteticul.

Ierunca e mai putin un poet livresc (opera sa literara e restransa la cateva prezente lirice in antologii ale exilului), cat un carturar preocupat de valoarea intrinseca a operei altora, dar si de consistenta morala a autorilor comentati. Nu face parada de eruditie, ci se sprijina pe ea mai mult decat pe puterea intuitiei, in

incercarea de a da un verdict, de a judeca in cunostinta de cauza.

In exil fiind, Virgil Ierunca colaboreaza la *Dictionarul Literaturilor* coordonat de Philippe van Thiegen, consemnand in paginile sale scriitorii romani autentici, care au preferat sa ramana in umbra sau sa suferi, sau sa taca, decat sa-si arvuneasca talentul puterii comuniste. In cazul scriitorilor „oficiali” precum Arghezi, va sublinia insa, „consecintele estetice ale schimbarii lor la fata”.

Daca ar fi dat curs invitatiei lui Horia Tanasescu, „deplasat” in Mexic, care-i sugereaza sa alcatuiasca impreuna, cu concursul intelectualilor din exil, un fel de enciclopedie care sa cuprinda studii monografice asupra principalelor aspecte ale romanismului (limba, istorie, geografie, etnologie, muzica, pictura, sociologie), am fi avut astazi mandria de a fi cunoscuti in lume, de a ne compara si de a sta alaturi cu alte culturi europene. Dar n-a fost sa fie... Dincolo de situatia limita ca atare, cu toate implicatiile ei politice, pe care o resimte orice instrainat, exilul romanesc a avut marea sansa a creatiei in libertate, dar totodata si posibilitatea de a repune in circuitul universal adevaratele valori ale culturii romanesti, in conditiile in care, sub presiunea ideologicului, in tara exista pericolul negarii, confuziei sau minimalizarii operelor si scriitorilor autentici, a spiritualitatii incesi. Cu toate acestea, procesul de asa-zisa reasezare a valorilor pe principii ideologice in epoca obsedantului deceniu, nu putea fi de durata, in asa fel incat adevarul sa nu iasa la lumina, iar istoria ulterioara sa nu demistifice incercarile realismului elementar, ale ideologicului care neaga experientele spiritualului.

Sigur, nu putem subscrie in totalitate la opiniile exprimate in jurnal de Virgil Ierunca.

Nu stim, pe de alta parte, cum ar fi evoluat convingerile de stanga ale autorului, la impactul cu noile realitati din tara, in cazul in care autorul nu s-ar fi exilat. Ar fi ramas el un critic tot atat de categoric, de drastic, de intransigent la adresa comunismului, daca ar fi continuat sa traiasca in tara? Sau si-ar fi cantarit cu grija cuvintele, si-ar fi camuflat tacit adevaratele sentimente fata de putere, stiind bine ca odata exprimate direct, acestea i-ar fi putut atrage o grea condamnare, conform legislatiei in vigoare in epoca „obsedantului deceniu”? E greu de presupus. Nici unul din interlocutorii care i se adreseaza dupa ianuarie 1990 cu intrebari nu se gandeste la o chestiune atat de transanta. In schimb, marturisirile autorului se intorc

tot in punctul nevralgic al conditiei exilului care, dupa parerea intervievatului, de aproape un sfert de veac s-a identificat in parte cu veleitarismul, cu impostura, cu afacerismul.

Virgil Ierunca nu vorbeste in numele intelectualilor din exil; ar fi prea mult si ar fi nejustificat, pentru ca fiecare vorbeste doar in numele sau. Oricum, marturisirea de credinta, asumarea propriei conditii este un risc pe cont propriu, un mod de a infrange timpul, de a scurta distantele dintre cei din tara si cei destarati, intre cei care traiesc un exil intern si cei care traiesc un exil exterior. Vreau sa spun ca poti locui in Romania in exil fiind, mai intens mai adevarat decat cei care traind in tara refuza sa manifeste sentimente romanesti, nemultumiti ca Dumnezeu a vrut ca ei sa fie romani si nu frantuji, englezi, germani sau americani.

V. Ierunca este unul dintre aceia care a trait in exil mult mai romaneste decat o fac unii din compatriotii nostri din tara. In pofida tuturor nemultumirilor si a nereusitelor, exilul nu a fost un esec si nici un pacat, nici un subterfugiu si nici o proba de lasitate asa cum ar fi insinuat propaganda comunista, ci o alternativa care pentru unii s-a dovedit rodnică, creatoare, atunci cand, la capatul drumului, ratacitul a reusit, marturisind, sa-si regaseasca sinele intr-o experienta dramatica, care trebuie luata mereu si mereu de la inceput.

ORIGINI 5-6 (47-48)

(May-June 2001)

**STEFAN STOENESCU
IN PARADIGMA MAI-MULT-CA-IMPERFECTULUI:
RESPULBERAREA ISTORIEI
IV**

Am zabovit asupra motivului abatorului din doua motive. In 1944, cei supusi supliciului comisesera un act de inalta tradare, cel putin in ochii tortionarilor lor. Tentativa de suprimare a lui Hitler pretindea – se poate argumenta – un anume zel si o anume exemplaritate a pedepsirii. In 1941, atarnarea cadavrelor celor unsprezece evrei, in carligele abatorului din Bucuresti, sub inscripția „cuser” are, prin monstruoasa lui gratuitate, un aer straniu de irealitate si dementa. Daca un asemenea act s-a petrecut intr-adevar, faptasii se simteau la adapost si se simteau stapani pe situatie. Isi permiteau jocuri macabre, iesite de sub incidenta

oricaror legiuiri, chiar si ingraditoare pentru evrei, cum devenisera majoritatea legiurilor emise sub ultimele 4-5 guverne ale lui Carol al II-lea (intre Ianuarie 1938 si August 1940) si al lui Antonescu / Sima care le-a urmat. Or, legionarii in acele zile de Ianuarie erau ei insisi incoltiti si sufereau ei insisi pierderi de vieti, cifrate la cateva sute. Pe de alta parte, atarnarea unor cadavre in cirlige de macelarie avea, evident, un tel propagandistic; era, in termenii de azi, o *photo operation*. Nu putea fi vorba de o pedepsire pentru simplul motiv ca nu mai poti pedepsi un cadavru. Cel mult il poti profana. Aceasta dimensiune teutonica, pagana, lipsea cu desavarsire psihologiei legionare, care aspira spre o implinire mistic-crestina. Cultul mortilor si al ideii de moarte ca jertfa in numele unei cauze se bazuiau pe credinta in nemurirea sufletului. De unde, ascetismul si nepasarea fata de cele lumesti. Hotarat lucru, daca ororile de la „abator” s-au petrecut aievea, faptasii nu puteau fi legionari, sau daca purtau cumva de circumstanta camasa verde, aceasta devenise pe umerii lor o carpa si nimic mai mult.

Ajungandu-i la ureche, in Portugalia, zvonuri care mai de care mai tulburatoare si mai uluitoare despre „rebeliunea” *legionara* si despre represiunea cumplita ce i-a urmat, Mircea Eliade, care lipsea din tara de mai bine de doi ani, a realizat ca Legiunea suferise, de la moartea lui Codreanu, o metamorfoza la al carui spirit el nu mai putea, cu inima usoara, sa subscrie. Intr-adevar, ceva fundamental se schimbase. Mai intai esaloanele conducatoare, cu rare exceptii, fusesera samavolnic suprimate de Carol II-lea. Noua conducere, in persoana lui Horia Sima, era lipsita si de legitimitate si de experienta. De unde si o serie de erori si ezitari in linie politica, mai ales dupa venirea la putere, alaturi de Generalul Antonescu. Ar trebui amintita in aceasta conjunctura, tentativa esuata a tanarului Rege Mihai I de a se situa de partea legionarilor, in conflictul lor armat cu Antonescu. Istoria pare sa uite asemenea episoade cruciale pentru intelegerea ei. Apoi, cadrele Miscarii au crescut numeric de peste cincizeci de ori, intr-un rastimp foarte scurt, devenind partid de masa si de guvernament, fapt care a dus la diluarea coeziunii interne, a disciplinei si a principialitatii, dand cale libera unor elemente carieriste si avide de profit. Practic, daca e sa dam crezare lui Horia Sima insusi, Miscarea ii scapase de sub control, fiind in ultima instanta infiltrata (nu numai de Siguranta, dar, se pare, si de comunisti) si chiar manipulata (printre altii, de Gestapo si chiar de NKVD). Lupta pentru petrolul romanesc imbraca

asemenea crancene forme. Ca sa-si limpezeasca gandurile si ca sa se distanteze, Eliade avea sa scrie, nu la mult timp dupa sfarsitul razboiului, masivul roman autobiografic *Noaptea de Sanziene*, care coincide calendaristic cu ziua intemeierii Legiunii. Oricine citeste acest roman (dimpreuna cu volumul al II-lea al *Memoriilor*) realizeaza ca Eliade isi reconsidera atasamentul sau fata de Legiune, pentru bunul motiv ca *acea Legiune*, in care crezuse si in care sperase, isi incheiase in mod tragic destinul la 30 Noiembrie 1938, o data cu asasinarea lui Corneliu Zelea Codreanu.

Iata de ce asocierea numelui lui Mircea Eliade cu uciderea celor peste o suta de evrei (ziarul *The New York Times*, din 24 Ianuarie 1941, indica numarul de peste o mie de morti, surclasand de cinci ori cifra avansata de Norman Manea in anul 2000!) si cu spanzurarea trupurilor neinsufletite la „abator” (si toata broderia „muzicala” dimpreuna cu celelalte funeste detalii) este o gluma sinistra si obscena. O gluma care, din pacate, a prins si se rostogoleste din gura in gura prin grija unor „istorici” de serviciu care o paseaza, ca pe o minge, unul altuia, fara istov, la intervale bine calculate. Si macar de-ar fi fost supus unei analize reale sensul biblic si augustinian al sintagmei „*felix culpa*”. Adam in gradina Raiului (asa cum ni-l reactualizeaza, in secolul al 17-lea John Milton, in opera sa de capatai *Paradisul Pierdut*) comite pacatul neascultarii, muscand din roada pomului cunoasterii binelui si raului. In convorbirea cu Arhanghelul Mihail (in Cartea a XII-a a epopeii crestine mai sus amintite), Adam are intuitia sensului profund mistic al devenirii istorice intru Mesia, si cugeta aproximativ asa: „Daca nu ar fi fost caderea in pacat, nu ar mai trebui sa-l asteptam pe Fiul lui Dumnezeu sa vina a doua oara printre muritori. Deci pacatul meu este (in perspectiva devenirii intru Hristos) o cadere norocoasa, o vina inspirata – o *felix culpa!*” (Vezi in aceasta privinta, cunoscutul studiu din 1937 al istoricului ideilor Arthur O. Lovejoy, *Milton and the Paradox of the Fortunate Fall*). Adam, intr-o viziune fulguranta, sesizeaza, premonitiv, nu numai prima venire, ci si Apocalipsa. Intelegciunea poporana preia ambiguitatea teologica si latura ei paradoxala si le reduce pentru scopurile dialogului zilnic la sintagma profana: *Tot raul spre bine*. Mircea Eliade, la randul sau, in 1984, intr-o notatie de *Jurnal* medita asupra faptului ca fara apropierea de Legiune (si de personalitatea harismatica a liderului ei) – mediata de Nae Ionescu – si fara implicarea sa in activitatea

Miscarii, nu numai viata sa ar fi fost distrusa, caci ar fi fost condamnat la ani grei de temnita atunci, in obsedantul deceniu, daca s-ar fi inapoiat in tara, ci i-ar fi fost compromisa si stralucita sa cariera stiintifica din strainatate, de mai tarziu. Mutand accentul dinspre consecintele nefaste inapoi spre acea *felix culpa* dl. Manea si, pe urmele d-sale, o mana de zelosi fosti activisti PCR sau UTC – emigrati, acreditati si reciclati ca specialisti in stiinte istorice sau politice, pe langa instituturile si academiile napadite de criptomarxisme ale Vestului – o invoca acum spre a-i inmormanta opera si a-i anula impactul inca puternic resimtit in cercurile intelectual-umaniste din intreaga lume civilizata. Nu in ultimul rand, acesti meticulosi gropari de vocatie urmaresc discreditaarea intregii traditii de gandire social-istorice careia ii apartine Eliade – traditie ce include mai tot ce a fost autentic si durabil in cultura romana –, apeland la mereu aceleasi distorsiuni si rastalmaciri, cum ar fi punerea semnului de egalitate intre nationalism si barbarie, intre legionarism si nazism, intre ortodoxie si fundamentalismul terorist. Spulberarea miturilor fundamentale ale istoriei Romanilor este o intreprindere in care sunt inca investite fonduri si sunt inca create, peste noapte, reputatii de mucava. Si, in definitiv, cat de nociva a fost acea *felix culpa* eliadesca? Daca in biografia lui Eliade nu s-ar fi produs experienta legionara, existenta sa ar fi fost lipsita de o intelegere acuta a destinului propriu ca parte integranta a destinului natiei, acea continuitate solidara intre cei ce au vietuit si s-au luptat pentru glie si cei ce au sa vina. El nu s-ar fi lecut de egolatria artistului, nici nu si-ar fi infranat, poate, politicianismul specific clasei sociale din care descindea, nici, in fine, nu s-ar fi debarasat total de materialismul si meschinaria camatareasca a mediului orasenesc in care vietuia. Accesul la o constiinta trans-individuala, national-istorica – forma autentica, elevata si demna a unei traiiri plene – iata, in *nuce*, acea *felix culpa* specifica trecutului sau politic de care vorbim.

Eseul-recenzie „*Felix Culpa*” din 1991 al lui Norman Manea, la volumul IV al *Jurnalului* lui Eliade, ca si recenzia la acelasi volum publicata in saptamanalul londonez *The Times Literary Supplement*, la sfarsitul anului 1990, de catre reputatul comparatist George Steiner (eveniment comentat de subsemnatul intr-un serial mai vechi in revista *Origini*), s-au in scris, in chip de concluzie provizorie a unei serii de alte atacuri in presa culturala sau academica din lumea anglofona (Ivan Strensky, Adriana Berger, Seymour Cain), lume

ramasa cumva in urma Italiei, Frantei, Germaniei si Israelului! Cazul Eliade se adauga unei serii de alte cazuri, precum acelea in marginea bibliografiilor lui Paul de Man, Martin Heidegger, Maurice Blanchot, T.S Eliot sau Emil Cioran, ca sa ma limitez doar la figurile mai proeminente. Globalizarea este pe punctul de a se realiza si in acest domeniu! Contributia lui Norman Manea este tributara cercetarii documentate si obiective a lui MacLinscott Ricketts in primul rand si in foarte mare masura, dupa cum, nemarturisit, este tributara limbii de lemn a literaturii, asa zicand istorico-marxiste publicate in Romania asupra fenomenului legionar. Se adauga la acestea o experienta proprie, pe care nu am cum sa o evaluez, in materie de antisemitism sub comunism, dimpreuna cu doza fireasca de resentiment. Succesul acestei intreprinderi se poate masura cel mai bine in romanul lui Saul Bellow care imbina tot ce a aflat el in Manea si in Steiner, atunci cand a compus portretul fostului sau coleg si amfitrion. De unde si relatia *document – opera de arta* (sau mai plastic spus, dintre *corepetitor* si *diva*).

Orice discutie limitativa a romanului lui Bellow, cum este cea de fata, nu se poate angaja fara sa sublinieze de la bun inceput ca, in pofida a ceea ce se pune in seama lui Eliade – act absolut incalificabil – *Ravelstein* se citește cu profit si cu interes. Este un roman-eseu in care ideile si opiniile ocupa locul central. Primele doua treimi ale textului sunt dedicate schimburilor intelectuale dintre Abe Ravelstein si Chick sau altfel spus dintre Allan Bloom si Saul Bellow. Ultima treime a cartii este dedicata memoriei lui Bloom, iar dialogul este sustinut de Bellow si ultima sa sotie, Janis (Rosamund, in roman). Romancierul se poarta oribil fata de persoana celei de a patra sotii – Vela, in roman – romanca Alexandra Ionescu-Tulcea (fiica Floricai Bagdasar, despre care am pomenit in fuga, atunci cand m-am referit la romanul *The Dean's December*). Ca si in cazul lui Eliade, vorbele sunt puse in gura lui Ravelstein. Intelectualii romani sunt priviti de sus, ca fiind infatuati, frantuziti si incapabili de seriozitate academica. Ma rog! Dar atunci cand vine randul lui Eliade (Radu Griesescu, in roman) – in cateva sarje situate intre pag.105 si 203, mai precis la paginile: 105-108; 124-28; 164-67 si 202-203 – alegatiile se tin lant. Nimic nu trece. Totul este suspectat; totul este incriminabil. Dar acesta este chiar felul in care vede lucrurile Norman Manea, desi are grija sa-si asezoneze rechizitoriul cu vorbe mieroase despre opera. In roman se mai fac fugare aluzii la uciderea nedezlegata inca a

lui Ioan Petru Culianu, la vederile fasciste ale lui Cioran si la faptul ca Nae Ionescu a intemeiat Garda de Fier. Uite asa se scrie istoria altora! Ce daca? Tot nu stie nimeni despre cine sau despre ce este vorba! Nici Cristinel Eliade, sotia savantului, nu este crutata.

Eliade ca prezenta fizica este zugravit ca un ins pirpiriu cu chelie (zbarcita) si chica, mic de stat, saritor si curtenitor cu cucoanele carora le impinge scaunul sub fund cand se asaza la masa si le incheie corsajul, vesnic ocupat sa-si curete sau sa-si umple si afaneze tutunul din pipa, darnic cu chelnerii restaurantelor de lux pe care le frecventeaza, platind intotdeauna in bani gheata si numai in bancnote de 50 de dolari nou-noute (niciodata prin cek sau carte de credit), iar in conversatie monologheaza interminabil pe cate un motiv mitologic sau practica samanica a unui trib aborigen, in scopul de a impresiona interlocutorul mut si complexat. Dna Eliade aranjeaza mobilele astfel ca sotul ei sa poata domina de pe o mica estrada oaspetii; se imbraca numai in lucruri scumpe si nu concepe sa ciripeasca decat in franceza. Sa zicem ca toate acestea sunt observatii omologabile, desi insinuarea cu bancnotele nou noute si din belsug cuplata cu liberalitatea bacsisului tinteste spre surse financiare oculte. Ei si? Ce s-ar fi facut Saul Bellow in compania unor Alexandru Macedonski, Mateiu Caragiale, Theodor Pallady, George Calinescu, sau Nicolae Argintescu-Amza? (Cand l-am intrebat la Bucuresti, la intalnirea de la *Biblioteca Americana*, daca s-a autoportretizat in personajul titular din *Henderson the Rain King*, a facut o criza de prima-donna, cu toate ca eram in drepturile mele de cititor impresionat de acel roman al sau sa cred astfel atunci, cum cred inca si acum, cand s-au mai largit cunostintele mele in materie).

Ce i se mai pune insa savantului roman in sarcina, in afara crimei de la „abator” din Ianuarie 1941, pe care am dezbatut-o? Mai intai, ca s-a lasat intrucatva influentat de Carl Gustav Jung, care se inchipuia un avatar arian al lui Christos (si mai era si adversar al lui Freud si gurile rele spun ca ar fi fost antisemit si chiar nazist). Si cum Eliade se pretindea dac, si cum dacii sunt pentru romani ce sunt arienii pentru nemti ...(Te pomenesti ca Bellow s-a sesizat de moda tracomaniei!) Si chiar privindu-i chelia latareata, ca un estuar brazdat de vine, observa, prin comparatie cu chelia lucioasa, ovoidala, ca un cantalup, si placuta privirii, a lui Abe Ravelstein (Allan Bloom) diferenta ... Cum adica, l-au apucat pe Bellow reminiscente de la cursurile de antropometrie din studentie, sau a rabufnit ca in *Mr.*

Sammler's Planet criptorasismul sau? (E drept ca acolo tinta scarbei este un negru matahalos pe care dl. Sammler il surprinsese buzunarind calatorii intr-un autobuz. Acesta se razbuna insa tinandu-se dupa martorul vigilant pana la un loc convenabil unde, descheindu-si prohabul, ii demonstreaza pe viu superioritatea sa africana, vanjoasa si intacta). Era sa o pata rau Bellow pe chestia asta, nefiind iertat nici macar de criticii sai coreligionari. Dar uite ca iar isi da in petec, trei decenii mai tarziu. Si-acum cine sa mi-l ia de urechi pe simpaticul, altfel, octogenar? Si mai departe, Ravelstein isi inteteste atacurile: chestia cu India si Yoga si preocuparile de orientalistica sunt un bluf, praf in ochii oamenilor, simplu deghizament.

El de fapt e inhaitat cu ucigasii, e un hitlerist, e – ce mai incoace-si-ncolo – nazist sadea, nu doar un simplu fascist, in stil italian. Bineinteles, tot la trei fraze se aduce vorba cat ii detesta el pe evrei. La un moment dat, spune despre ei (zice Bloom despre Eliade), ca ar fi ca un sifilis pentru intreaga zona a Balcanilor. (Sa se fi preocupat Eliade de soarta bulgarilor – mira-m'as?!) Bun, de inghitit nu-i inghite, dar de fapt le cauta compania, continua infierbantat protagonistul. Urmareste sa fie vazut in public in preajma evreilor, sa adune capital de onorabilitate pe seama lor! De asta il tot invita pe Bellow la cele mai mondene restaurante! Cum sa te aperi in fata unui asemenea noian de probe, care mai de care mai impovaratoare? Si, mai ales, cum sa te aperi postum? Sa incerc eu sa adresez cu vocea (niciodata de mine auzita) a lui Eliade o intrebare vazduhului. Poate prin „*efectul fluturelui*” (e vorba de uraganul dezlantuit la mii de mile distanta, in anumite conditii meteorologice teoretic posibile, de falfairea zigzagata a unor gingase aripe de flutur), sa ajunga o unda pana in adancurile constiintei amortite si picotinde a fostului coleg de catedra: „*La ce-ai mai venit la Te Deum amice, doar asa, ca sa fii reperat in Catedrala aducand prinos nemernicului recent disparut?*”

Dl. Manea are toate motivele sa jubileze. La nici un deceniu de la lansarea diatribei, un laureat al Premiului Nobel a luat aminte la imperativul categoric. Si acum cei care au cerut asa si pe dincolo domnului Manea, la venirea d-sale in Lumea Noua si criticii de ieri si de alaltaieri, nemultumitii foarte ai maestrului Bellow pot bifa si trece la urmatorul punct din caietul de sarcini.

Si-atunci melcului din poveste, care ti-a stricat gradina, ce norocire sa-i ticluiesti?

*Pe-oriunde vei trece, apele sece
Si-n cale sa-ti iasa doar sare grunjoasa,
Iar partia-ti prin dune de carborundum nebune
Sa urce himeric spre zari de-ntuneric!*

IN LOC DE POSTSCRIPTUM

La rubrica „Revista presei culturale” a ziarului *Cotidianul* din 15 Ianuarie 2001, care apare la Bucuresti, criticul literar I. Buduca ne iese in intampinare facand o serie de precizari intr-o maniera mai mult decat impresionista. Domnia sa crede, contrar parerilor d-lui Norman Manea insusi, ca il apara, chipurile, pe acesta din urma de resentimentele diasporei romanesti din America, declansate de eseul sau „Felix Culpa”, aparut in 1991, in saptamanalul de mare tiraj *The New Republic*, eseu in care N.M. a dezlantuit un atac demolator impotriva lui Mircea Eliade. Ei bine, dl Manea s-a plans in repetate randuri de faptul ca a fost pus la zid de catre presa din Romania pentru acest fapt. Se pare insa ca dl. Buduca nu este la curent nici cu reactiile din Romania, nici cu plangerile dlui Norman Manea in nenumarate interviuri stranse de curand in volumul cu titlul *Casa Melcului*, aparut in anul 2000, la Editura *Hasefer* din Bucuresti. Prin comparatie, tratamentul romanilor americani s-a restrans doar la vreo doua interventii. „Resentimentul” pe care il citeste dl. Buduca in articolul meu serializat in *Origini* din Norcross, Georgia, USA, are la baza faptul ca dl. Manea a cautat sa discrediteze (si in buna parte a reusit) reputatia primului Roman printre Americanii secolului al XX-lea, Mircea Eliade. Daca dl. Buduca ar trai in America, poate ca si dansul ar impartasi anumite simtaminte romano-americane. Nu de „fani” e vorba aici, cum crede domnia sa, ci de cei care au urmarit cu sentimente de indreptatita mandrie stralucirea pe firmamentul spiritualitatii americane a multor personalitati romanesti de prima marime, precum poetul Aron Cotrus sau Valerian Trifa, arhiepiscopul Bisericii Ortodoxe Romane din America.

Mai departe, dl. I. Buduca crede ca dl. Manea „va apartine intotdeauna literaturii romane contemporane, fie si numai pentru episodul de lagar nazist (sic!) trait pe vremea copilariei sale romanesti (sic!)” . Trec peste ciudata formulare (exclusivista si excesiv contextualist-biografista a criticului de la *Cotidianul*) si informez pe cititori, ca dl. Manea tine mortis sa nu fie confundat cu

acel tip de scriitor specializat in tema Holocaustului.

In alta ordine de idei dl Buduca deplange soarta dlui Manea care, desi preda din 1989 la Bard College, abia in 1996, vezi Doamne, s-au indurat americanii sa-l titularizeze pe o catedra. Iar in ce ne priveste, dl. Buduca crede ca printre resentimente i-am „contabilizat succesele” drept „frauduloase” si am insinuat ca „bursele” i-ar fi venit cumva „de la Mafie”. Ignoranta dlui Buduca, daca nu chiar domnia sa, depaseste masura. Sistemul universitar american, indiferent de specialitate, pretinde studii de specialitate finalizate cu un Ph. D. (doctorat, pentru cineva care conduce seminarii de cultura europeana) sau cu un MFA (magisterat in arte frumoase, in speta literatura de expresie engleza, pentru cineva care preda „creative writing”, adica mestesugul scrierii literare). Daca am insinuat ceva este ca, posedand o licenta in constructii hidroenergetice si neavand inca nici macar un singur titlu de carte tradus in engleza, si cunoscand aceasta limba cam cat romii damboviteni, daca nu mai rau, domnia sa a dobandit in 1989, la un an de la poposirea pe meleaguri americane, fara sa aiba nici macar statutul de rezident permanent, un post de cadru didactic universitar si inca la un reputat colegiu, poate in baza capacitatilor sale de a comunica prin intermediul international al pantomimei. Cineva care cunoaste sistemul stie, ca pe piata academica suprasaturata in domeniul umanist, candideaza, in America, pe un singur loc de profesor asistent, intre 500 si 800 de postulanti, cu diploma de doctor in buzunar si cu cateva publicatii in reviste prestigioase de profil. In ce priveste catedra onorifica ce poarta denumirea unui bogatas filantrop (un Maecenas, sa zicem), catedra acordata dlui Manea („abia”, vai! „in 1996”!), afle tanguitorul sau de la *Cotidianul* ca asemenea catedre se numara pe degetele unei singure maini intr-o universitate americana si ca atribuirea lor necesita sa ai in spate decenii de activitate stiintifica, international recunoscuta. Dintre profesorii americani de origine romana, in Statele Unite, in domeniul umanisticii, numai Virgil Nemoianu a dobandit o asemenea inalta consacrare, cam la doua decenii de la o activitate reluata in America si sprijinita pe inca un deceniu si mai bine de profesorat la catedra de limba si literatura engleza a Universitatii din Bucuresti. Poate sunt eu greu de cap, calificand succesele dlui. Manea in America drept „iesite din comun”. (Dl. Buduca s-a pripit poate trimitandu-ne, retoric, spre Mafie. Care

Mafie? Eh, poate isi deapana dsa. gandul pana la capat). Mafia, dle Buduca, nu da burse! Aici era vorba de premii si indemnizatii de cercetare si / sau creatie. Fundatia Guggenheim cand iti da un premiu te-a scos din anonimatul international. Cand primesti „Nobelul american” de la Fundatia Catherine si John MacArthur, ti-a pus dumnezeul ateilor si convertitilor mana in cap. Si toate acestea in 1992 (la un an dupa „Felix Culpa”, si un an inaintea primelor carti scrise in Romania ceausista si traduse aici, cam impleticit, de o echipa de traducatori, si aparute, in fine, — dar fara cine stie ce tam-tam critic— in librariile americane).

Nu mai pun la socoteala si un premiu acordat in Israel. Toate aceste distinctii venite dupa o bursa de un an in Germania Federala si alta de inca un an la Washington... Daca e un Dumnezeu al marilor premii si al burselor internationale deasupra, i-a iertat Dlui. Manea temperamentul sau sceptic-agnostic si pacatele marxiste ale adolescentei si l-a compensat pentru acea depozitare samavolnica de Premiul Uniunii Scriitorilor. Ce ramane in oarecare dubiu este disproportia dintre un premiu literar din Romania socialista si avalansa recunoasterii vestice.

Eu ii propun dlui Buduca sa emigreze incoace, ca sa constate prin proprie experienta cum sta treaba compensarilor.

Intorcandu-ne la Eliade (cauza ultima a tuturor nenorocirilor ce au cazut pe capul dlui Manea, cel cu casa melcului in spate, simbol al limbii si literelor romane!), dl Buduca a gasit solutia. Daca nu-l putem excomunica pe temeiuri de legionarism, macar sa-l aratam cu degetul ca a scris si publicat in 1942 o carte despre Salazar! Aceasta infamie fara margini trebuie sa-l infunde o data pentru totdeauna si, respectiv, sa-l readuca pe dl. Manea in Pantheonul culturii, din care a fost ostracizat. Cercetatorul eliadist Mircea Handoca este somat sa faca lumina si sa-si disculpe idolul sau de o viata, daca ii da mana! Iata ca nu stiu daca dl. Handoca a dat curs unei asemenea „invitatii”. Poate a facut-o; poate o va face. Un lucru cred insa ca trebuie subliniat: dictatorul portughez Antonio Salazar a fost ca si omologul sau spaniol, Generalul Francisco Franco, un aliat tacit al coalitiei anti-hitleriste, practicand o neutralitate binevoitoare fata de puterile aliate, in timpul celui de al doilea razboi mondial. Macar de ar scrie toti atasatii culturali ai Romaniei cate o carte despre personalitatile cu care, prin natura serviciului, au intrat in contact. S-ar imbunatati considerabil si rapid imaginea Romaniei in lume.

GABRIEL STANESCU IN AMERICA SA FACI CA AMERICANII

Cei care se aventureaza sa-si paraseasca tara si sa rupa cu propriul trecut, vrand sa traiasca intr-o cultura diferita de a lor, se afla in situatia de a decide daca se integreaza ei sau, dimpotriva, daca nu se pot adapta. Daca exceptam pe cei in cautare de excentricitati, deci cu o motivatie slaba a deciziei lor, nu ne ramane decat sa ne intrebam care ar fi argumentele pro si contra ale celor doua categorii. Pe cei ce decid sa ramana nu-i afecteaza prea mult diferentele culturale; in al doilea caz, insa, oamenii se intorc acasa cu sentimentul ca tocmai diferentele culturale sunt principalul obstacol in intentia lor de a se adapta.

La inceput de secol, si mai ales in anii '30, o multime de tineri din Regat si din Transilvania pleaca in America sa munceasca pentru a strange banii trebuinciosi construirii unei case proprii sau pentru a pune bazele unei gospodarii. Sunt convinsi ca se vor intoarce acasa imediat ce vor putea agonisi o mie de dolari, suma enorma pentru acea vreme. Lucreaza in industria americana de automobile, la caile ferate, in mine, locuind in conditii mizere, mancand prost ca sa poata economisi „la sange” fiecare cent, cu gandul la obarsii, la familia lasata acasa, la prieteni. In Bailestii Doljului am vazut cu ochii mei pe strada principala un sir impresionant de case de caramida, carora li se spunea de catre localnici, americane, pentru ca fusesera construite de bailestenii care fusesera in America. Acestia au fost cei ce s-au intors. Altii s-au adaptat si au ramas. Potrivit recensamantului din 1940, in Statele Unite se aflau 250 000 de persoane care fie s-au nascut in Romania, fie ai caror parinti s-au nascut in Romania. La Cleveland, in Chicago si Detroit, spre exemplu, exista strazi intregi locuite de romani din diferite generatii, descendenti ai acestor pionieri ai emigratiei romanesti din secolul trecut.

Un unchi de-al tatei a plecat si el in lume sa munceasca, tot cu gandul de a se intoarce, dar frantujii l-au folosit drept carne de tun in Maroc. Cu un picior amputat a revenit in Franta si a ramas acolo pentru totdeauna. Adolescent fiind, tata, s-a imbarcat ilegal pe un vas in portul Constanta, vrand cu orice pret sa ajunga la Hollywood, dar a fost descoperit de politie si trimis acasa la Ploiesti din post in post.

Dupa cel de-al Doilea Razboi Mondial asistam la un exod romanesc fara precedent, spre Occident. De data

aceasta avem de-a face cu un exod intelectual si politic pentru care nu exista cale de intoarcere. Spre deosebire de emigratia propriu-zisa, cauzele nu mai sunt de natura economica, emigratia politica nefiind altceva decat o reactie de respingere a totalitarismului comunist in care cultura devenise un fel de slujnica a ideologiei oficiale, iar democratiile una de tip metaforic. Ulterior, emigratia politica a degenerat intr-un aflus heteroclit, reprezentat de persoane in cautare de avantaje materiale, gata sa renunte oricand la identitatea culturala, la religia traditionala, in schimbul unor avantaje de ordin material. „De un sfert de veac, conceptul de exil, marturiseste Virgil Ierunca, intr-un interviu, nu mai rezista. Au aparut veleitarii, impostorii, afaceristii exilului in asa fel incat libertatea s-a transformat in confuzie”.

Dupa caderea comunismului, analistii considera, si pe drept cuvint, ca emigratia politica romaneasca a incetat cu desavarsire”. Multi din cei care au venit in SUA in ultimii zece ani la studii, sau cu un contract de munca temporar, sau pur si simplu in vizita, se incapataneaza sa ramana. Exista, a existat dintotdeauna acest miraj al Lumii Noi care fascineaza dar si sperie, atrage dar si angoaseaza in egala masura pe cei care se incumeta sa se aventureze intr-o lume necunoscuta, rece si plina de aversiune fata de noii veniti.

Din pacate, nu numai localnicii au aceasta atitudine, ci chiar si unii din membrii grupului etnic respectiv, ceva mai vechi in America. Cei care se zbat sa gaseasca motive credibile pentru a fi acceptati de Immigration sunt oameni tineri, ambitiosi, de cele mai multe ori cu pregatire tehnica superioara si pe deasupra si cunoscatori ai limbii engleze. Ei par a se adapta relativ usor, manifestand flexibilitate, o anumita mobilitate sociala pe care generatiile varstnice nu o au. Uneori insa, dorinta de americanizare are ca motivatie un comportament exterior, si mai putin o intelegere adecvata a ceea ce antropologii numesc „caracter national” american sau „personalitate de baza”. Imitand comportamente straine firii lor, unii se manifesta ca un hibrid etnic, nici americani, nici romani pe de-a-ntregul. Nu pot intelege ca americanizarea este rezultatul unui efort de antrenament cultural si nu un proces de copiere a unui comportament strain.

Unii vor chiar sa rupa complet cu preistoria personala. Doar asa se explica de ce isi schimba identitatea, isi ascund originile. Din pacate, insa, mentalitatile mostenite raman neschimbate. Cunosc pe

cineva in Arizona, care nu mai citeste publicatii romanesti de teama de a nu fi suspectat ca nu stapaneste destul de bine engleza. Nu ar vrea, probabil, sa dea astfel, in nici un fel impresia ca problemele societatii romanesti nu-l mai afecteaza decat intr-o mica masura, sau doar tangential. O doamna care a locuit multi ani in California imi marturisea ca fiicei ei, care a venit numai la cativa anisori aici, casatorita fiind acum cu un american, ii este rusine sa vorbeasca romaneste; e convinsa ca nu va fi privita cu ochi buni daca va marturisi ca s-a nascut in Romania. Fenomenul, sociologic vorbind, este explicabil intrucatva, atata timp cat, venind in America la o varsta frageda, persoana respectiva a trecut printr-un proces de aculturatie rapid si eficient, adaptandu-se relativ usor la noua cultura. Din punct de vedere etic insa, aceasta atitudine este amendabila, familia gresind, dupa parerea noastra, prin aceea ca nu a familiarizat-o indeajuns cu valorile culturii romanesti. Se uita si in acest caz ca suntem purtatorii unei ereditati sociale ce tine de o anumita traditie si peste care nu putem trece doar de dragul de a fi altfel decat parem a fi.

Sigur, sunt multi si aceia care, chiar si dupa douazeci si ceva de ani de America se repatriaza, in pofida situatiei economice si politice instabile din tara. Altii, chiar daca continua sa traiasca departe de Romania, duc ca pe o cruce, oriunde s-ar afla, nostalgia originilor, traind cu iluzia adaptarii lor la noua cultura. Este inuman sa nu lasi pe fiecare sa decida in cunostinta de cauza unde crede ca e mai bine sa traiasca. Procesul acesta al adaptarii nu are cadre de manifestare in timp; poate dura cativa ani, sau poate sa nu se incheie niciodata. Nimeni nu poate fi socotit slab, incapabil, prost, pentru ca nu se poate adapta. Exista si reversul medaliei: nu trebuie sa ai cine stie ce background ca sa treci cu bine aceasta incercare. Sunt structuri psihice si structuri psihice. Personalitati cu particularitati diferite, avand capacitati adaptative mai pronuntate, spre deosebire de altele, pentru care valorile native, mai ales de la o anumita varsta, se schimba anevoie sau aproape deloc. Fiecare membru al unei societati are multe trasaturi comune cu ceilalti membri, dar, pe de alta parte, in anumite privinte, nici o personalitate nu seamana cu alta. Indiferent de aceste deosebiri, toti participam, in functie de personalitate, la edificarea aceleiasi societati.

Dupa cel de-al Doilea Razboi Mondial, antropologia culturala americana a acordat o noua semnificatie unor notiuni care fac parte din limbajul nostru uzual. Ralph

Linton, antropolog de orientare psihologista, a fost preocupat de modul in care este traita cultura de catre individul apartinator unei colectivitati umane. Conform acceptiei sale, termenul, notiunea de cultura, nu mai contine nici una din trasaturile limbajului cotidian care o limitau doar la sfera culturii spirituale. In studiile stiintifice de specialitate, cultura este definita acum drept „totalitatea actiunilor unei societati” (Linton) sau „tot ceea ce in mediu este datorat omului” (Herskowitz). Astfel definit, termenul de cultura converge oarecum celui de civilizatie. Potrivit lui Ralph Linton, nu exista societati aculturale si nici indivizi inculti, pentru ca orice societate are o cultura proprie, specifica. In consecinta, ea nu mai poate fi etichetata de catre un anume imperialism cultural drept „primitiva” sau „inferioara”. Fiecare fiinta umana, indiferent de faptul ca este culta sau nu, este una culturala, atata timp cat participa la o anumita cultura.*

Intr-o societate bazata pe o multitudine de modele culturale (definite de antropologi ca nefiind altceva decat standarde de comportament), nu poti avea, ca individ, un contact nemijlocit si direct decat cu un numar limitat al acestor modele. Cultura este de cele mai multe ori selectiva, intervenind aici, capacitatea de alegere a fiecaruia, puterea proprie de decizie. Socializarea, in acest caz, poate fi privita nu numai ca un proces in care noul venit invata ceea ce trebuie sa faca pentru ceilalti, dar si la ceea ce se poate astepta de la acestia, in chip de raspuns la actiunile sale. Emigrantul se gaseste deci in situatia de a-si ajusta propriul comportament si de a se adapta astfel la tiparul major de viata al culturii adoptive, daca nu vrea sa fie sanctionat sau impins la marginea societatii intr-un fel de getto cultural. Modelele de comportament nu sunt niciodata identice, chiar daca exista reguli etice si principii ale vietii in comun ce trebuie respectate in cadrul unui grup uman. Aceste reguli si principii ce trebuie respectate de membrii unei culturi nu sunt identice intotdeauna cu cele ale noii culturi. Imbulzeala din mijloacele de transport in comun sau aruncatul gunoaielor pe strada si nu la cosul de gunoi sunt fenomene normale in societatea romaneasca, in timp ce in America ele dispar pentru ca dispar si conditiile care le-au generat. Aceasta nu inseamna insa ca furtul ca practica ar fi disparut in America, disparand aglomeratia din mijloacele de transport si nici ca strazile marilor metropole stralucesc de curatenie. Dimpotriva, newyorkezii sunt alarmati de cresterea ratei furturilor, a crimelor, si a proastei gospodarii a

orasului. Sunt alarmati de gunoaiele de pe strazi datorita afluentei din ultimii ani a unui numar tot mai mare de imigranti. Alt exemplu: in anumite culturi, nu neaparat „primitive”, femeia merge in urma barbatului. In altele, obiceiul acesta este condamnat si amendat. Individul actioneaza intr-un anume fel si nu in altul, in functie deci de fondul experientei comune impartasite de membrii culturii din care face parte. Diferentele dintre culturi pot indica specificul acestora si nicidecum caracteristicile generale comune, chiar daca multe din standardele de comportament au caracter general uman, indicand minore variatii de la o generatie la alta.

Nimeni nu e dispus, pentru a crea iluzia ca se americanizeaza, sa renunte brusc la limba, la traditie, la obiceiuri, la religia proprie. Schimbarea nu este impusa de nici o instanta judecatoreasca sau statala, nu poate fi institutionalizata, ci e una naturala, fireasca. Membrii societatilor mici, multa vreme izolate, se diferentiaza tocmai sub aspectul aptitudinilor mostenite, sub influenta traditiilor de cei care fac parte din societati mari si civilizate. Acestia din urma au o ereditate foarte eterogena, deschisi la nou si predestinati la o adaptare mai rapida. Neamtul, sa zicem, avand mai totdeauna o atitudine pozitiva fata de activitatea umana in general si un spirit pragmatic, va trece cu brio examenul adaptarii, in timp ce un coreean, un japonez sau un vietnamez nu se vor simti in siguranta decat in cadrul grupului sau etnic care pune accent pe valoarea individuala, manifestand retinere fata de cultura de tip centrifugala a americanilor. Se crede ca romanii sunt lipsiti de mobilitate sociala, de flexibilitate, ceea ce-i face mai putin adaptabili. Ei manifesta, se pare, o rezistenta insemnata in contact cu alte culturi datorita influentei Orientului, asa cum a remarcat Constantin Draghicescu in *Psihologia poporului roman*. In schimb, in calitate de gazda, romanul vadeste o enorma sociabilitate, fiind primitiv si ingaduitor cu strainii.

Singurii care nu resimt schimbarea culturala survenita, par a fi copiii si adolescentii, indiferent carei culturi apartin, pentru ca scoala ii pune in fata unei situatii de invatare in care apar noi deprinderi. La ei, procesul de aculturatie e unul firesc, continuu si prezent; el are loc in paralel cu invatarea modelelor culturale ale parintilor, in familie, in cadrul privat, deci. In paralel, avem de-a face si cu un proces invers, de transmitere a noii culturi dinspre copii spre parinti.

Nu trebuie ignorata nici presiunea sociala, resimtita la nivelul vietii psihice a noului venit, in virtutea careia

are loc o mai acuta preocupare pentru integrarea in noua societate prin preocuparea noului venit fata de obtinerea unui rol si a unui status social. In sens negativ presiunea sociala poate echivala si cu o reactie de respingere a noului venit. Nu e suficient sa stii limba de adoptie si sa te faci inteles, ci mai ales sa posezi capacitatea de a te adapta oricarei situatii, de a-ti face cunostinte, noi prieteni, in pofida faptului ca unii dintre asa-zisii nativi americani traiesc cu sentimentul ca le-ai luat locul, ca ai intrat in fata. Pana si antropologul care cerceteaza alte culturi are o atitudine etnocentrista, comparand intotdeauna cultura cercetata cu propria sa cultura, pe care o considera apriori superioara. Asa procedeaza Ruth Benedict in *Romanian Culture and Behavior* (1943), un studiu cu circulatie restransa la membrii Cercului de Antropologie din cadrul Universitatii de Stat din Colorado.

Sistemul social nu este altceva decat o configuratie de modele culturale. Din acest punct de vedere, a actiona conform culturii in care ai fost educat, reprezinta un fenomen normal. Nici o lege, nici o institutie americana nu ma poate convinge ca, dincolo de a-mi indeplini datoriile fata de societate, nu am dreptul sa nu-mi exercit religia, sau sa vorbesc limba nativa, sa urmez practicile impuse de traditie, adica sa actionez conform standardelor mele de comportament, convingerilor mele, propriilor mele valori. Cu atat mai mult cu cat exista o anumita toleranta de ordin religios, dar si o mobilitate sociala pe care nu o intalnesti la alte societati. Nimeni nu ma va obstructiona sa nu judec critic comportamentul altora, raportandu-l la valorile culturii mele. Nu pot accepta in nici un caz, de pilda, obiceiul unor americani needucati de a intra intr-o casa fara a da binete gazdei, sau acela de a manca intr-un local public cu sapca pe cap. Pe de alta parte, nici nu le pot interzice sa se comporte asa cum as dori eu, in cultura lor faptul ca atare fiind probabil normal. De cand ma stiu cred ca masa trebuie respectata. In spiritul acestei valori am fost educat. In multe culturi nu li se permite copiilor sa vorbeasca in timp ce mananca si nici sa se plimbe prin camera in timpul mesei sau in timpul orelor de scoala. In cultura americana, comportamentul acesta este normal, nesanctionat fiind de majoritatea liderilor de grup si asa trebuie judecat. Si atunci nu e normal sa interpretam placerea unora dintre americani de a-si linge degetele in timp ce mananca, sau sa ragaie satisfacuti dupa masa decat cu aceeasi toleranta cu care el judeca comportamentul noilor veniti?

Privite insa din cultura mea, ele sunt fenomene inacceptabile dar normale in cultura americana. Nicidecum condamnabile. Sunt, de altfel, atatea comportamente care, privite din interiorul culturii romanesti, par normale, in timp ce vazute de observatori din alte culturi ele par amendabile. Acelasi comportament capata o semnificatie asemanatoare pentru membrii unei anumite culturi, in timp ce, vazut din afara, el poate intriga sau oferi o imagine neplacuta strainului. Iesit pentru prima data, in 1990, in Occident, am fost neplacut impresionat de gestul italienilor de a sterge cu o coaja de paine sosul din farfurie, dupa ce au terminat de mancat. Mi s-a explicat ca obiceiul are o alta motivatie decat aceea pe care, pripit, i-am atribuit-o. El semnifica faptul ca mancarea a fost bine gatita si ca astfel multumeste gospodinei pentru calitatea mancarii. In cultura noastra gestul ar fi fost suspectat de proasta crestere, lipsa de educatie. In concluzie, daca intr-o cultura anumite comportamente sunt permise, ele fiind chiar un *modus vivendi* al societatii respective, intr-o alta cultura ele sunt de neacceptat, pentru ca nu concorda standardelor de comportament ale membrilor respectivei comunitati. Ce vrea sa spuna in acest sens vechiul dicton latin: „La Roma sa faci ca romanii”? Nimic altceva decat ca, in capitala imperiului sau in oricare alt loc, noul venit trebuie sa se adapteze modelelor culturale specifice, altfel nu exista loc pentru el. Un imperativ al supravietuirii intr-o lume noua in ale carei structuri trebuie sa te integrezi, urmand obiceiuri si mentalitati noi, daca vrei sa supravietuiesi si sa nu fii aruncat la marginea societatii.

Parafranzand acest dicton, am putea afirma ca nici un emigrant, odata venit in Lumea Noua, nu poate sa se comporte altfel decat ca americanii. Dar ca sa ajungi sa te adaptezi noii culturi, ai nevoie de timp. Dupa zece ani, marturisesc ca nu m-am adaptat. In ceea ce ma priveste, ma consider un american atipic. Churchill, a carui mama era americana, declara ca 50% e american si 100% englez. Eu, ca ma consider buricul pamantului, m-as declara 50% american si 1000% roman. Altfel spus, un bun american, dar inainte de toate roman. Nationalitatea mostenita e de natura biologica, in timp ce cetatenia dobandita e una formala, scriptica, de circumstanta. Asa ca intelegt e, cat timp te afli in America, sa faci ca americanii. Respect legile, imi platesc taxele catre stat, imi stiu obligatiile cetatenesti, dar nu pot in nici un caz sa ma manifest in asa fel incat sa tradez cultura nativa, chiar daca sunt constient ca unele elemente ale acesteia se modifica in procesul

adaptarii la noile patternuri. Multe din ele, chiar, se vor pierde pentru totdeauna. Analizez comportamentul copiilor mei si-mi dau seama ca, mai devreme sau mai tarziu, acest lucru se va produce. E inevitabil. Nu stiu insa, pentru ei, cat este de profitabil, cultural vorbind.

** Punct de vedere care contrazice teza cioraniana ce nu admite culturi exprimate in limbi periferice.*

ORIGINI 7-8 (49-50)
(July-August 2001)

GABRIEL STANESCU
MAI AU ROMANII INSTINCT STATAL?

Cand e vorba sa explicam lucruri esentiale din istoria culturii romanesti interbelice, inclusiv implicarea celor mai de seama ganditori ai acestei epoci in Miscarea Legionara, ne comportam adeseori fariseic. Fie ca le tratam superficial sau tendentios, improscand cu noroi scrierile unor Mircea Eliade, E.M.Cioran, C. Noica considerati de cateva decenii cei mai cunoscuti ambasadori ai culturii romanesti in Occident, fie ca ignoram cu desavarsire climatul politic al epocii. Oare cu totul intamplator sa fi fost ei membri ai Miscarii Legionare? In opozitie cu diversi comentatori care incearca sa motiveze un comportament sau altul sau sa scuze greselile de tinerete ale acestor ganditori de dreapta, ar fi necesar sa explicam, pe cat se poate de exact, cauzele, mobilurile acelor optiuni, atitudini, convingeri politice.

Atat de controversata azi publicistica a lui Mircea Eliade din anii 30 este axata in principal pe doua directii: critica clasei politice din Romania acelor ani si necesitatea unui misionarism romanesc prin revolutia crestina.

Dupa Eliade, neamul acesta are toate insusirile in afara de una existentiala: *instinctul statal*. La noi democratia, care , in general este o idee buna, s-a manifestat intr-un mod violent nationalist la inceputurile sale, odata cu aparitia statului romanesc modern. De la 1918 incoace, sesizeaza Mircea Eliade, democratia a avut, datorita incapacitatii si coruptiei asa-ziselor elite politice, un caracter negativ, prin aceea ca a zadarnicit orice incercare de redesteptare nationala, zdrobind astfel definitiv orice *instinct statal*.

Pierderea acestuia se datoreaza clasei politice din Romania de dupa 1918, „elitei conducatoare”, acuzate de viitorul istoric al religiilor de iresponsabilitate fata de destinul national.

In articolul invocat de Dl. Manolescu, autorul face un adevarat rechizitoriu al crimelor politice de care se fac vinovate elitele noastre politice, demonstrand o totala incapacitate politica in chestiuni de interes national.

In ce a constat crima elitelor conducatoare? Nu e vorba doar de „gainarii” politicianiste, de furtul a milioane, de coruptie, baccisuri, de demagogie si santaje, ci de ceva infinit mai grav, ceva care pune in primejdie insasi existenta istorica a neamului romanesc. Ca sa ii dezvatam pe criticii lui Eliade sa-l mai acuze de rasism, sovism si antisemitism vom consemna un singur aspect invocat chiar de autor:: acela al indifferentei guvernantilor romani pentru elementele germanice care au votat alipirea Transilvaniei la Romania Mare; ba mai mult umilintele suportate de acestea in raport cu ungurii favorizati. Aceasta este o realitate istorica care nu poate fi contestata, nu atitudine rasista! Nici un om politic nu a putut intelege ca, asa cum suntem noi, romanii ,inconjurati de oceanul slav, singura sansa era sa ne impotrivim unirii slavilor dunareni (bulgarii) cu cei din Basarabia (rutenii). Tot politicienii sunt acuzati ca au facut posibila patrunderea in masa a evreilor in Bucovina, Maramures si Basarabia. Elitele politice romanesti sunt facute vinovate de toleranta si chiar de atitudine prietenoasa fata de stabilirea ucrainenilor si a rutenilor in Bucovina si Basarabia

Acuzatia se refera si la indiferenta clasei politice privind intinderea elementului evreiesc in orasele Transilvaniei si ungarizarea completa a Tarii Oasului si a Devei, in detrimentul elementelor romanesti dornice de a se stramuta din Ungaria in tara.

„Cred ca suntem, afirma cu durere Eliade, singura tara din lume care respecta tratatele minoritatilor, incurajand orice cucerire de-a lor, promovandu-le cultura si ajutandu-i sa-si creeze un stat in stat. Si asta numai din bunatate sau prostie.”

Asemeni evreilor care isi apara primatul economic si politic pe care l-au dobandit cu atata truda, fara sa se resemneze ca se afla in minoritate, cu drepturi si obligatii, dupa ce au avut puterea in mana si au ocupat posturi de conducere carora Eliade le admira vitalitatea, tenacitatea si geniul, romanii ar trebui sa-si recapete demnitatea de altadata, militand pentru

primatul valorilor lor si nu pierzandu-si rezistenta fizica si intelectuala care a inceput sa se deprecieze, de acum cateva veacuri. Decaderea noastra ca popor se datoreaza tocmai pierderii acestui *instinct statal*, din cauza invaziei elementelor alogene.

Comentand cu simplitatea foiletonistului grabit cateva fraze din publicistica lui Eliade, domnul Nicolae Manolescu, in loc sa descopere similitudini cu publicistica eminesciana, gaseste o contradictie intre teza statului national autoritar si cea a revolutiei crestine din anii '30, menita sa reimprospateze acea nevoie de spiritualizare a neamului prin credinta, asa cum a fost preconizata de Eliade.

Tentat de a considera ideea statului etnocratic o utopie intelectuala (teoretizat de Mihail Manoilescu si Nichifor Crainic si nu de Mircea Eliade!) si concluzionand eronat ca ea a fost consecinta logica a crimelor legionare ulterioare, criticul de la *Romania literara* declara ca nu gaseste nici o „buna intelegere pentru o spiritualitate care inlatura omul, pretinzand ca salveaza statul, inca un stat autoritar, in sensul de etnocratic.”

Nu reiese de nicaieri, din publicistica eliadesca paradoxul pe care mizeaza cu nonsalanta domnul Manolescu. Nu reiese de nicaieri ideea ca teoriile care accentueaza asupra spiritualitatii ortodoxe sfarsesc intr-o apologie a statului etnocratic. Nu vorbeste Eliade intr-un articol din 1937 din *Vremea*, despre noua aristocratie legionara, una a spiritului, diferita total de vechile elite romanesti „de sange”, din epocile de glorie, despre „un om nou, care a descoperit, odata cu ascultarea, si propria sa vointa, propriul sau destin”?

In absenta *instinctului statal*, de care orice natiune nu se poate sa nu se dezica decat in perioade de criza puternica, tanarul Eliade mizeaza pe acea „renastere a religiozitatii autentice”, caracteristica tinerei generatii. Apologia valorilor nationale nu este intamplatoare.”Putine neamuri au fost inzestrate de Dumnezeu cu atatea virtuti ca neamul romanesc” afirma Eliade in atat de mult invocatul raspuns al anchetei din *Buna Vestire*, publicata in numarul din 17 decembrie 1937 al revistei *Vremea*. Cu toate acestea, pericolul plutirii in agonie este iminent. Politicienii vremii, acei ”piloti orbi” de care vorbeste Mircea Eliade in articolul cu acelasi titlu, ar putea din inconstienta sa ignore aceste daruri harismatice, aruncand tara la periferia istoriei. Utopic, nu numai Eliade dar si intreaga sa generatie a crezut intr-o eradicare a politicianismului romanesc printr-o revolutie crestina. Spre deosebire

insa de fascismul mussolinian si de nazism, revolutia romana, in viziunea ganditorilor interbelici de dreapta, nu poate fi decat una spirituala. Ea nu se face in numele statului (precum fascismul) si nici in numele luptei de clasa si al primatului economic (precum revolutia bolsevica) si nici al rasei (nazismul), ci in spirit. Ea ar aduce cu sine, in expresie eliadesca „restaurarea virtutilor neamului nostru”, creand „un om nou, corespunzator unui tip de viata europeana.”

Miscarea legionara, nascuta sub semnul Arhanghelului Mihail, avea ca scop „impacarea neamului romanesc cu Dumnezeu”. Reiese clar de aici ca personalitatea individului nu va fi inabusita, ci dimpotriva, ca individualitatile se vor contura ca personalitati printr-un regim al libertatii democratice care exclude uniformizarea si deci topirea individualului in general..

Cei care denatureaza azi mesajul publicisticii eliadesti, precum o face dl Manolescu in al sau *Paradox romanesc* (*Romania literara*, nr. 47, din 29 nov. 2000) continua sa vorbeasca despre teza statului etnocratic, insinuand ca, spiritualitatea preconizata de Eliade inlatura omul in favoarea statului. Am vazut, asadar, ca exista o deosebire intre legionarism si fascism tocmai prin miza pe care Miscarea si-o asuma cel putin in prima perioada a existentei ei, in directia primatului spiritual al revolutiei legionare, avand drept tinta un aspect mesianic: mantuirea neamului.

Dar de aici si pana a afirma ca personalitatea individuala ar fi fost strivita in tesatura de interese a statului etnocratic e o mare exagerare. In optica criticului de azi, politicienii nostri, acceptand ca teza lui Eliade nu este decat o critica neintemeiata, au creat intotdeauna drum larg dezvoltarii personalitatilor noastre interbelice, lucru pe care Eliade il neaga cu desavarsire: „...ce au facut politicienii nostri pentru oamenii cu adevarata personalitate”, care au iesit la lumina prin munca, geniul sau talentul lor si au fost osanditi la o viata de mediocritate si jertfa? (...). Care este tanarul cu „personalitate” pe care l-a descoperit vreun partid politic si l-a pus la locul pe care-l merita, i-a dat putinta sa-si fructifice inteligenta sau talentul pentru binele obstesc? Se intreaba patetic Mircea Eliade si tot el raspunde: „Eu stiu ca au fost ‘descoperiti’ o suma de afaceristi, precoci, secretari „inteligenti” si lichele domestice cu care s-au „intinerit” cadrele partidelor”.

Ca sa continuam sirul de interogatii, eliadesti gasind similitudini cu situatia politica din Romania

postcomunista, va intreb pe dvs. domnule Manolescu cate dintre personalitatile reale au fost ajutate si incurajate nu de politicienii din epoca in care generatia lui Eliade adera la Miscarea legionara (considerand ca aceasta este unica sa optiune politica la acea vreme) ci politicienii veniti la carma tarii dupa razboi? Mai bine zis pe cati dintre ei i-au bagat la inchisoare acesti politicieni? Pe cati i-a ucis sau pe cati i-a dat afara din serviciu, lasandu-le familiile sa moara de foame, in timp ce toti cei ce cantau pre limba noilor unsi ai zilei se bucurau de beneficii inimaginabile pentru omul de rand? Pe cati intelectuali de buna credinta au recunoscut si sustinut acesti politicieni, veniti pe tancurile sovietice? Pe cati dintre ei i-au determinat sa se exileze, preferand colaborationismului o tacere demna, sau pur si simplu parasirea tarii, suportand, in locurile pe unde i-a aruncat destinul, conditia umilitoare de straini, negasindu-si locul nicaieri in lume si murind cu singurul regret ca nu -si mai pot vedea tara comunizata iar ideile tineretii risipite in cele patru vanturi?

Ca adolescent cu ambii parinti inchisi sub regim comunist, pentru acelasi idei ale generatiei lui Eliade, dumneavoastra sunt convins ca ati trait trauma acelor vremuri de un suprealism feroce, ca sa nu spunem de o declarata antispiritualitate dar si lipsita de intelegere pentru problematica adevarata a omului? In alta ordine de idei, revenind la profesiunea dvs. de critic literar, pe cati scriitori din ultimele generatii ati scos la lumina, le-ati comentat scrierile, cu exceptia a catorva, pe care, dupa ce i-ati salutat la debut, i-ati ingropat ulterior intr-o tacere misterioasa?

Nu cumva suntem pe cale de a ne pierde din nou, azi, in conditiile in care politicienii nostri duc o politica antinationala, prin distrugerea a tot ceea ce, de bine de rau, ne ramasese in custodie de la vechiul regim, gratie eforturilor aproape supraomenești ale natiunii, acel „instinct statal” de care vorbeste cu durere Eliade in deceniul patru?

Nu credeti ca tot datorita unor politicieni abili din rezerva de cadre a partidului comunist a fost posibila mentinerea acelorasi structuri politice si revenirea fostilor securisti in structurile statale? Ca tot aceste „elite politice” se fac vinovate de inselarea tineretului in decembrie 1989? Nu tot ele se fac vinovate de semnarea Tratatului cu Ucraina si de acordarea de ajutoare trupelor invadatoare in Jugoslavia prietena, de distrugerea economiei nationale si de vinderea la licitatie pe preturi de nimic a

unor parti din patrimoniul national?

De ce va e teama ca „teroarea istoriei”, de care Mircea Eliade vorbeste in scrierile sale ulterioare se va putea repeta sub ochii nostri, atata vreme cat crima elitelor conducatoare romanesti din epoca interbelica pare a fi perpetuata si in epoca postcomunista, atata timp cat situatiile „politicianiste” devin aproape similare prin revigorarea acelorasi metode, atitudini si comportamente politice?

Cine este interesat sa inabuse adevaratele personalitati in acest proces de autoritate al unui stat in care „viata civila”, existenta individului, s-ar putea sa fie din nou arvunita fara conditii politicului, tineretul pierzand si de data aceasta orice speranta?

Nu simtiti deja domnule Manolescu ca afaceristi precoci, secretarii „inteligenti” si lichelele domestice descoperite in ultimii zece ani de asa-zisa democratie a celor o suta de partide din Romania au inlocuit in numar si putere oamenii de buna credinta, care nu fac politica dar care lucreaza intr-un ritm care nu este altul decat cel romanesc, atata vreme cat isi pun buna credinta inteligenta si talentul pentru Tara netinand cont de rasplata, de beneficii si nici de laudele puternicilor zilei? Nu cumva situatiile de fapt nu se deosebesc deloc de cele despre care vorbea Eliade in articolul incriminat?

Si atunci cum se explica faptul ca ne-am pierdut simtul critic rastalmacind mesajul publicisticii eliadesti, in loc sa aratam cu degetul pe adevaratii vinovati de azi si de ieri: clasa politica conducatoare?

LUCA SPĂȚARU

Cum am descoperit ca sunt „legionar”

Adevarul literar si artistic publica, in nr. 547 (5 decembrie 2000), un interviu cu Marta Petreu luat de Daniel Cristea Enache, intitulat „Legionarismul este produsul nostru national, revolta inconstientului nostru colectiv rau si ranchiunos...” Doua raspunsuri ale intervievatei mi-au atras imediat atentia, de fapt m-au socat pur si simplu. Voi analiza aici numai unul dintre ele, pe cand de celalalt ma voi ocupa in alta parte. Iata prima parte a raspunsului:

[...] Intre extrema dreapta legionara si extrema stanga comunista este, din punctul de vedere romanesc, o deosebire importanta. Si anume, asa cum

observa si Alexandru George intr-un articol de la inceputul anilor '90, legionarismul este produsul nostru national, revolta inconstientului nostru colectiv rau si ranchiunos. Comunismul, in schimb, nu este o creatie romaneasca, ci un produs de import, impus aici prin tratate internationale si prin forta armelor sovietice.

Si uite asa se creeaza o legenda: ceea ce a scris candva Al George este citat ca si cum este un fapt dovedit, stabilit, verificat, notarizat, clasicizat si sfintit cu moaste-n regula. O distinsa poeta (si mai ingrijorator conferentiar de filosofie) transforma o opinie a unui scriitor in fundament pe care se sprijina un argument cu implicatii extrem de serioase. Se va observa clivajul dreapta (legionara)-stanga (comunista) care v-a indeplini mai tarziu un rol exculpatoriu fundamental in favoarea, desigur, a stangii. Cu alte cuvinte, dreapta - legionarismul - este incomparabil mai de neiertat decat stanga - comunismul adus de... straini, poate extraterestri. Avem dreapta inca de la nastere, dar - surpriza - ne nastem fara stanga dobandita prin import or dumping fortat, si, deci, mai lesne de iertat. Vai cat ne amputeazp M. Petreu! Blandetea ei melancolica fata de cei care au infiintat, mentinut si exterminat zeci si zeci de milioane in Gulag se pare ca este simptomatice.

Dreapta legionara ne apartine - ne nastem cu ea, nu? - este un produs national pe care scrie „Romania” si „Romani”. Mai mult, legionarismul este „revolta inconstientului nostru colectiv rau si ranchiunos”. Cum au ajuns Al George (si Marta Petreu care il citeaza) la aceasta constatare nu pot sa-mi dau seama. Dar sa disecam pas cu pas aceasta bizara afirmatie.

Legionarismul este o revolta, o revolta impotriva a ceva. Este acest „ceva” in afara, inaintu, inaintu-inafara, si cum? Revolta este a „inconstientului nostru rau si ranchiunos”. Nefiind purtatoarea mea de cuvnt, interviuata este desigur libera sa se pronunte numai in numele „inconstientului” sau, nu al meu. Cum este posibil ca cineva sa vorbeasca la nivel substantival de inconstient colectiv, de grup sau individual, fara precizarile de rigoare? Probabil ca M. Petreu este o analista antrenata si experimentata, ori foloseste o metodologie divinatorie de care nu am aflat inca. Prin ce metode (analitice, divinatorii) se ajunge ca acest „inconstient” sa fie masurat si diagnosticat drept „rau si ranchiunos”? Ca ceva sa fie „rau” trebuie sa se manifeste; dupa cate stiu oamenii - prin multitudinea lor de comportamente - sunt cei „rai”, „buni”, „ranchiunosi”, „generosi” etc., nu „inconstientul” lor.

De fapt, este prima data cand citesc ca un „inconstient [este] rau si ranchiunos”! Nu este oare periculos ca M. Petreu (care il citeaza pe Al. George) sa foloseasca un asemenea cadru teoretic „bun la toate si folositor la nimic”, in fapt vulgar, care mai mult insulta si stereotipizeaza decat explica si ajuta? Nu este oare aceasta teza una de scandal?

Revenind la „inconstient”: acesta este doar un construct clinic care nu poate fi niciodata cunoscut decat prin manifestari (verbale, comportamentale etc.) care trebuie observate sistematic, masurate/inferate si diagnosticate pe baza de protocol. Sa mai adaug: si de persoane calificate. „Inconstientul” nu poate fi niciodata „rau sau ranchiunos”, o asemenea afirmatie fiind aberanta, un nonsens. Ne-am fi putut astepta oare ca, dupa doua carti demascatoare despre „plastograful” Nae Ionescu si „legionarul” Emil Cioran, M. Petreu sa se fi deprins sa foloseasca corect chiar si figuri de stil despre propria-i tara si conationali. Cat priveste imprumuturile din limbajul analitic de lemn... si acuzațiile sistematic aduse altora, poate altadata.

Deci, ca sa inteleg pe limba mea, nu pe cea analitic-lemnifera:

(1) Romanii sunt... nemuncitori, iar legionarismul lor se explica printr-un „inconstient rau si ranchiunos” (Romani = nemuncitori + legionari cu inconstient rau si ranchiunos).

(2) Comunismul este al strainilor (extraterestrii?), „made in USSR with de assistance of the United States of America, via Yalta etc.”, legionarismul este al romanilor, „made in Romania, not sold anywhere else”. Vai ce rasism cras...

Dar sa continui cu raspunsul Martei Petreu:

Apoi: tinerii intelectuali interbelici [...] care au cochetat cu legionarii au facut-o de bunavoie, *alegand* [subl. orig.], in conditiile unui stat democrat si ale unui sistem politic pluralist, alegand deci in *deplina libertate* [subl. orig.] miscarea politica cea mai reactionara aparuta vreodata in Romania. Dimpotriva, intelectualii care au „optat” pentru comunism au facut-o in conditiile unui stat totalitar cu partid unic: „optiunea” n-a mai fost, pentru acestia, alegere, ci adeziune cu de-a sila. E o diferenta importanta, care nu trebuie uitata si care, dupa parerea mea de om nascut intr-un stat comunist cu partid unic, deci de om nascut fara sa stie pe viu ce este democratie - relativizeaza, in foarte multe cazuri, probabil nu in toate, responsabilitatea moral-intelectuala a adeziunii la comunism. [...] in anii

socialismului real intreaga Romania era, de fapt, o inchisoare, una cat tara. Vinovatiile pentru Gulag trebuie cautate, cred, sus de tot, la nivelul mecanismelor de decizie, si mai putin, poate deloc, la nivelul indivizilor care s-au supus.

Se pare ca in discursul Martei Petreu expresiile clivatoare - subteran atotputernice - joaca un rol de prim-plan. La fel, predilectia pentru explicatii sociologice si chiar analitice ad-hoc. Presupun din ce stiu ca Cioran si intelectualii interbelici care au simpatizat cu legionarismul (asa-zisii „intelectuali cu bube”) nu si-au dat seama de *deplina lor libertate*. Altfel de ce ar mai fi imbratisat ei un asemenea extremism? Au fost ei toti psihotici, chiar temporar, iar exegetii lor de mai tarziu sanatosi tun? Cine se simte intr-adevar liber are o probabilitate semnificativ mai redusa de a se angaja pe o traiectorie extremista. Aceasta se pare a fi valid atat la nivel individual, cat si de grup. Este uimitor faptul ca M. Petreu scrie o carte despre Cioran si nu stie inca cat de *neliber* s-a simtit Cioran atat inainte de a parasi definitiv Romania, cat si dupa aceea. Dupa marturisirile celor care l-au cunoscut bine, *Cioran s-a simtit neliber si persecutat de-a lungul intregii sale vieti vieti*.

Tocmai cei care se simt neliberi (dintr-un milion si unu de motive, fie ca sunt liberi sau nu in afara) aleg uneori extremismul. Si unii „intelectuali” romani ca si din alte parti (intelectualii romani nu sunt unici in acest aspect) au fost remarcati - atat in perioada interbelica, cat si in timpul Gulagului - pentru optiunile lor lase, extremiste, oportuniste, si nu de putine ori criminale. M. Petreu uita ca Eliade, Cioran si alti intelectuali nu au profitat in nici-un fel de pe urma optiunilor lor, in contrast izbitor cu majoritatea celor de stanga, mai ales dupa al doilea razboi. De fapt, majoritatea celor de stanga au ales stanga si din - daca nu mai ales - motive materiale si de instapanire.

Atat legionarismul cat si comunismul au fost miscari si sisteme reactionare in istoria Romaniei. Iluzia umanismului pe care s-ar fi bazat socialismul si comunismul este doar o iluzie dublata de o amnezie de serviciu. Zecile de milioane de crime comise in Gulagurile din ultimele trei patrimi de secol sunt dovada graitoare a lipsei totale de umanism a socialismului si a comunismului. Poate M. Petreu stie ca exista criminali care cred „sincer” ca ei omoara din... mila.

Deci, cum se explica optiunea unora pentru

stanga, chiar pentru comunism inainte de 1944? Au exercitat-o ei in deplina libertate sau adeziunea lor a fost fortata? Crede M. Petreu ca toti cei de stanga si comunistii au fost importati? Nu stie oare M. Petreu ca, pentru multi extremisti, *directia extremismului nu prea conteaza, extremism sa fie...* Au avut cei indigeni „deplina libertate” sau nu? Cum aplicam teza stanga-dreapta la intelectualii care i-au ales de buna voie pe comunisti din 1944 incoace deoarece - si din pacate - multi dintre ei, unii chiar fosti legionari, desi talentati, erau lipsiti de caracter, oportunisti si lichele? Lista este din nefericire foarte lunga, de fapt pot fi compilate volume intregi... Constat cu stupefactie ca unele reviste literare publica „dosare” in sens invers.

Cum se explica faptul ca, chiar astazi, in democratiile occidentale (Franta, Italia etc.), nenumarati intelectuali inca mai suspina (si nu numai) foarte zgomotos - si nu de putine ori agresiv, fascistoid - dupa „umanismul” socialist, dupa comunism? De fapt, melancolia comunista - pe care o consider incurabila, ca orice melancolie - este rampanta atat in democratiile occidentale cat si in Romania. Extremismul si fanatismul - fie de stanga, de dreapta sau de orice directie - isi gasesc sol prielnic atat in democratie (mai ales), cat si in tirania chiar benevolenta. Au existat si vor exista intotdeauna oameni si grupuri (chiar tari) care se vor simti neliberi, persecutati etc. Cum sa ne explicam faptul ca un scriitor de talia lui Jose Saramago s-a exilat din Portugalia democrata si continua sa fie membru al Partidului Comunist Portughez? El se simte complet neliber si persecutat, si continua sa creada in utopia barbara a comunismului. Cum sa afirmam ca alegerea lui este in „deplina libertate” cand el este absolut convins ca Portugalia este o „tiranie catolica” care il... tiranizeaza? Cu alte cuvinte, el se simte *fortat* sa continue lupta pentru inlocuirea unei tiranii religioase cu alta atee.

Legionarismul nu este mai caracteristic romanilor sau altora decat este comunismul sau orice alta orientare extremistă. A afirma ca legionarismul - ca extrema politica reactionara - este specific romanilor (ma rog, rezultatul „inconstientului lor rau si ranchiunos”) nu este diferit de o teza nationalist-rasista despre afro-americieni, evrei sau armeni. Si dupa acestia cine vine la rand?

Vinovati pentru legionarism sunt cei care au fost implicati; numai un procent mic de romani a fost implicat direct in legionarism. Numai cei dovediti vinovati trebuie sa fie pedepsiti, si nu romanii in *toto*.

Vinovati pentru crimele din Gulag sunt cei care au instituit, executat si mentinut Gulagul in Romania si in alte parti, si nu romanii in *toto*.

Refuz sa fiu culpabilizat - deoarece sunt roman - pentru crimele legionarilor. Refuz sa-mi asum o vinovatie de care trebuie sa dea seama cei care au fost dovedit vinovati. Am impartit durerea si am ajutat cat am putut pe altii in durere. De aceea, refuz sa devin corect politic cu durerea mea si a altora. Refuz sa manipulez durerea altora si sa fiu manipulat prin durerea altora. Si, mai ales, in ciuda tuturor seductiilor megasponsorilor si industriasilor suferintei.

Cei care sunt responsabili pentru ceea ce s-a intamplat in Gulagul romanesc trebuie trasi la raspundere. Altfel nu exista nici o sansa viabila, ci numai autodistrugere progresiva. Trebuie judecati pana la ultimul si pedepsiti daca sunt gasiti vinovati - indiferent de locul lor in ierarhie. Crima este crima, vinovatia dovedita este vinovatie. Cred ca este aberant sa exploatham - asa cum se incerca sistematic si cu cheltuieli propagandistice de miliarde de dolari - Holocaustul in dauna Gulagului sau in dauna altor Holocausturi (indo-american, afro-american, armean, cambogian) si sa culpabilizam tari si popoare. Mai mult, cred ca este criminal, iar implicatiile pentru prezent si viitorul apropiat sunt incalculabile. A-i scuza pe cei vinovati prin explicatii sociologice si imprumuturi analitice ad-hoc este, cred eu, iresponsabil si intarzie considerabil normalizarea si adevarata democratizare a unei intregi societati.

Daca legionarismul este un produs national, atunci comunismul si cei care l-au practicat scapa de responsabilitate. Si M. Petreu o spune foarte clar: „Vinovatiile pentru Gulag trebuie cautate, cred, sus de tot, la nivelul mecanismelor de decizie.” Gata, magic, au scapat... Ne-ntoarcem la... legionari ca sa-i lasam pe cei vinovati de Gulag in pace. Au alte treburi acum, sunt foarte ocupati. Fundatii globale, muzee in orice oras al globului, propaganda sustinuta cu miliarde de dolari. De unde, ma-ntreb? Cum de unde? De la industria suferintei.

Nu proces al comunismului, nu tribunal international, nu procese publice, nu condamnari, nu restituiri, nu pensii, nu ingrijire medicala, nimic. Amnezie, mistificare, re-invinovatie. Despagubiri din partea celor care ne-au torturat, fortat sa muncim, confiscat casa, bunurile, ne-au distrus o mare parte din viata si omorat mai mult de 300.000 dintre noi? Nici gand. Amnezie, mistificare, re-invinovatie. Cine sa-i

aduca in fata legii pe cei responsabili pentru tragedia noastra de peste 50 de ani? Unde ne sunt „Germania”, „Elvetia”, „IBM-ul” noastre? Unde ne sunt celebrii juristi si avocati specializati in genocid care sa se lupte pentru toate victimele, supravietuitorii si nesfarsita suferinta din Gulag, si eventual sa invinga? Marta Petreu nu poate ajuta pentru ca nu „... stie pe viu ce este democratiea” si este foarte ocupata cu „investigarea” lui Nae Ionescu, Emil Cioran si poate alti cativa...

S-a facut ceva, de forma, mai ales pentru obtinerea de imprumuturi (defraudate apoi), de gura strainilor, a kongresmenilor americani naivi si nestiutori in ale Gulagului, experti in... legionari. Ni se spune mai mereu: „Mai lasa-ne dle in pace cu Gulagu asta. Gata, termina. Circula, te rog.”

Reamintire, Retributie, Reparatie.

Va veni vremea in care nu ne vom mai putea scuza si ascunde de aratarile intrupate halucinatoriu (si nu numai) ale celor nedreptatiti, torturati, executati in Gulag. Oricat vor continua politicienii, megasponsorii, si manipulatorii platiti generos sa ne tina in robia amneziei, eforturile lor se vor dovedi inutile. Oricat vom persista noi insine (uneori din simplu reflex sau amagiti de propria noastra credulitate) pe calea amneziei, halucinatiile si boala noastra nu vor disparea. Putem continua sa fim bolnavi de amnezie sau putem decide sa marturisim drept. Daca vom alege marturisirea dreapta si vom lupta solidari in scopuri de retributie si reparatii, atunci ne vom afla cel putin pe drumul sperantei in tamaduire.

Reamintire, Retributie, Reparatie.

Citind interviul Martei Petreu am ajuns, in fine, la o concluzie mai practica: pomeneste-i cuiva de Gulag si te lamuresti imediat in ce directie apuca. Si uite asa am descoperit ca, fiind roman, sunt si... legionar!